

KÖY KOMSOMOLLARININ SINFI ÇIDAMLIĞINI ARTDIRMALIMIZ³²⁴

Memleketimizde xalq xazaystvasını yeniden quruv ğayesi kün künden realni olaraq ömürde körülmekte. Onlarca, yüzlerce büyük ağır fabrika-zavodların temeli tikib işke başlamaları, köyli emekdar kütlelerinin, dağınq xazaystva alıb baruv metod ve traditsiyalarından vazgeçib yüz binlerce tsentner zaxire hazırlayan (gigantların) meydana ketirib ve ketirmege emekdar energiyalarını sarf etmeleri, kommunist (bolşevikler) fırqasının bu doğrıda tutdığı siyasiy yolını doğru oldığını qat qat isbat etmededir. Daha 5 senelik planın ilk birinci senesi yekünleri, 5 senelik planı realni diye tanımağan ve siyasit qanaatı olmağan o planın ömürge tatbıqı ğayrı tabi'iy ve mümkünsiz tanığan sağ appazitsiya bu haqda siyasiy qanaat hasıl oldı. Fırqanın aliy yolının doğru oldığına iman etdiler.

Bu beş senelik planın isteklerini ömürge ameliy suretde aşırıclar sayılan Lenin komsomolları fabrika zavod ve köylerde haqiqaten fırqanın aliy yolu için küreşdiler. Sosyalist musabaqası, bereketni köterüv, kollektivizatsiya frontlarında birinci teşebbüsciler olıb çıqdılar. Keskin sınıfıy küreş devrinde köy komsomol yaşlığında doğan inqilabiy entuzyazm siyasiy xazaystva (zaxire hazırlav, saçım) kampanyalarında artdı ve begişdi. Köy komsomollarının vira varsın sınıfı yüzleri aformit etmekte. Artıq köy komsomolları yavaş sınıfıy küreş mevqi'ından çıqıb keskin sınıfıy küreş realsi üzerinde gendi sınıfıy küreş pazitsiyalarını tutmaqda devam eterek kulaçestvanın bir sınıf olaraq ğayıb olmasına yüz çevirdiler.

Bizler umumiy ve bir qısım sahalarda konkret olaraq teşkilatımızın kommunist fırqasının haqiqaten yardımcısı oldığını qayd etsek de faqat fırqamızın teşkilatımızdan istegen konkret ameli işküzar yardımlarını yapmadan daha uzaqdamız. Onın için yuqarıda qayd etdigimiz keçen yeni devir muvaffaqiyetlerimiz üzerinde qanaat hasıl etib oturmaq maqsadını edinir isek, o bizim için siyasiy xatadan ğayrı bir şey olmaz edi.

Yeni ömürde fırqamızın memelketi sana'ileşdirüv, köy xazaystvasını rekonstruksiya etüv diyen siyasiy qararlarından meydane kelüb çıkan köyde dağınq xazaystvasını umumiyleşdirmek ya'ni kolxoz ve savxozlar etrafına birleşdirmek. Bütün

³²⁴ A. Kamilef, "Köy Komsomollarının Sınıfı Çıdamlığını Artdırmalıyız", *İleri*, V/60 (Mart, 1930), s. 8-9.

emekdar köylülere istihsal koperatifi ile sarıb almaq onlarda saqlanmaqda olan eski köyli psixologiyasını ve traditsiyasını yeniden denışdirmek lazımdır.

Lakin sağ appazitsiya fırqamızın bu doğrıdaki qararına ve aldığı kursına binaen fırqamıza “köylüye harbiy kommunist metodını siyasetni qullanasız diye qbahatlay. Sağ appazitsiya fırqamızın düşündüğü kibi kulaknın tehlikeli olmadığını isbet etmeye çalışa”.

Birqaç seneden berli kulakğa qarşı alınıb barılğan küreş neticesinde kulak quvvetsizlendi. O ilerde kendi pazitsiyasını devam etdirüb olamaz, bütün erteden hasıl istedüğü şeyleri küreşsiz teslim eter. Bundan mexaniçeski suretde Zajitoçni kulak tabaqa usulının toqtatılacağını mümkün tanımaq?

Bunı yalnız ısanıçsız ve sınıfıy küreş ömürinden haqıqatdan ayrılğan ve ufaq burjuaziya stixiyası te’sirinde qalğan adamlar tasdiq etebilirler.

Kulak ve zajitoçni tabaqası yaşadıqça bizim sınıfıy hücumimiz her sahada quvvetli oldıqça kontr atakada dehşetlenir. Kulak tezce yeni “havaye” gendisni uydıruv ve bizim sosyalist hücumimize qarşı ötkünlik doğurmaqda kulak ve sınıfıyat elementler başqaları sayesinde aks inqılab teşviqatını yürsetmeye çalışalar. Onlar kulaklar bir qısım köylerde propaganda ve diger köylerde kolxoz teşkili çaresini qıdırdılar. Kulak siyaseti yalnız bununle xarakterli degil. Kulak açıqdan açıqqa gendisinin birinci yardımcısı olan papaz Tatar ruhanileri molla-imam, “eski adamlar”, bandit, beuaz gvardiyalılar, spekülantları, özlerinin intelegentsiyalarını ve sağ meyilcilerden faydalanmağa çalışdılar.

Kulak qısımının, fırqa ve hükümetimiz tarafından köyde alınıb varılğan ehemmiyetli tedbirlerine qarşı “partizan” çıqışları şahidi olmaqdamız.

(Aqmescid, Yalta daha başqa rayonlarda öldirilen komsomol yaşlar) topraq reforması, saçıım ve kredit dağıtuv ilerinde kulakların molla ve papazlar vasıtasile sınıfıy tabaqalaşuvnın aksine teşviqat yürütmeleri (bilxassa Yalta, Sudaq ve Bağçasaray rayonlarında) kulak ayrı köyli sayuzı (ittifaqı) içün teşviqat alıb varmadan gendilerini alıb qoymadılar. Onlar diler:

“Bizim köylülere işçi sayuzı gerekmez, çünkü bizler işçi köyli hükümetinde yaşamaymız. Hükümetin her kimge bir olması lazim işçi sınıfının türlü teşkilatları ve sayuzları var, hangisi ki onların interesini qorçalay köylülerde o yoq.

Bizde proletariyat diktaturası köylülere emir ete. İşçilerin faydasına profsayuz teşkilatı işçi sınıfına nasıl yardım olursa yapar lakin köyliyi kim qorçalar? Hükümet

köylüyi qorçalamay ve qorçalab da olmaz. Çünki organları idare etüv işinde ekseriyet işçiler saylavda ayrılıq var. Şuraları ta'yın olınğan normanen 5 işçi ve 1 köyli. Köyli mahsulünün qıymet derecesi pek aşağı zaxire qimetini köstermeye qorqalar. Bundan işçiler zarar etecek. Köylülernen hisablaşmaylar. Bizimle hisablaşdırmaq için sayuz meydana ketirmelimiz”.

Hiçbir köy yoqdır ki kulak ve zajitoçni qısımının fuqareler haqqında “teoriya”sı olmasın. Fuqare “tenbel”, “lodır” mına bnlar tesadifiy hallar degil. Onlar anladı da köy fuqarelerinin kommunist fırqasına aliy yolını köyde ameliy suretde ömürge aşurıcıları olduqlarını, kulaq fuqare sınıfı cehetde yüz yüzge çevirildiler. Fuqare kulaqnın dehşetli düşmanı oldı. Bu esas üzerine kulaq orta hallı köylülerin gendi tarafına çekmek orta hallı ile olan işçi sayuzını bozmaya bütün ğayretile çalışalar.

Proletariyatın sınıfı küreşi ve kulaqğa qarşı küreşi haqqında 1918 senesi Lenin arqadaş kulaq kapitalist tabaqasına pek doğru xarakteristika vere ki hangisi bugün de zerre qadar qimetini ğaib etmiy doğru olaraq kulaqnın ictima'iy tabiatını denişdirmiy eskisi kibi qalması. Lenin arqadaş di: “Kulaqlar en canavar, birinci eziyetci, qaba ve kiyik istismarcılardır. Kulaqnen sulh olmaz, kulaknen mümkün hem yengil suretde mümkün pameşçik, padişa ve papazlarnen sulhlaşdırmağı onlar qavğalaşdığı taqdirde faqat işçi sınıfı ile hiçbir türlü mümkün degil”.

(XX t. II q. 257 sahife).

Lenin arqadaşqa kulaq yine kulak istismarcı, proletariyatın quturğan düşmanı olaraq qalaraq, onınle qat'iy sınıfı küreşni amansız suretde alıb varmaq kerek.

Kulaqğa istismar için yol açan kulaknın iqtisadiy quvveti istihsal aletleri üzerindedir. Mına bu onların esasından qoparmalımız. Kulaqlar bizge qarşı hem iqtisadiy ve hem siyasiy ve ideolojiy sahalarda küreşi devam etdireler.

Sağ meylciler kulaqnen “kilişuğa” etmeye çağırılar.

Siyasiy cehetden açıq suretde kulaqlar saylav haqqının verilmesini istev ve kulak balalarını komsomolğa alıb yeniden terbiye etmek ilaxiri.

İdeoloji sahada yeniden terbiye etüv maskası altında orta derece, texnikum ve aliy mekteb ve komsomol daha başqa kütleviy ictima'iy teşkilatlar qapularının kulaq ve zajitoçni balalarına geniş suretde açmaq. Mına bunun kibi programma ve istekelr kulaqnı iqtisadiy cehetden qavileşdirüv siyasiy te'sirinin ösmesine yardım ete ve kulaq ideolog,

organizatorlarının teşkil olunmasına sebebedir.

Fırqa ve teşkilatımız bütün çizgide sağ meyil kulaq programmasını qat'iy red etdi ve qat'iy suretde kulaçestvanı bir sınıf olaraq ğayıb etüv istiqametine doğru yüzini çevirdi.

Bizim köy komsomollarına kerek iqtisadiy, kerek siyasiy ve kerekse ideoloji sahalarda qat'iy sebatlı sınıfı küreş devam etdirmeleri her köy komsomol yaçeykası altında perespektiva olmalıdır. Yaçeyka işinin münderecatında şu maddeler saqlanmalıdır.

Doğrı sınıfıy yol, her sahada kulaçestvanı sınıf olaraq ğayıb etüv, kollektivizm muvaffaqiyetlerimiz, batraklara iqtisadiy ve medeniy yardımlar, batrak ve fuqareleri şura ve koperatif teşkilat işlerini idare etmeye celb; şura ve koperatif apparantlarını yat elementlerden temizlev, komsomol teşkilatının ideyace köterilmesi, sağlamaşmasına batrak ve fuqare yaşlıqnın komsomolğa celb meseleleri, topraq reformasını keçirüvde saçım kampanyaları devrinde sağ meyil ve onun razılaşuvlıq melzaclarının ve körünüşlerinin hem nazarice ve ameliyatda parçalanuv işi ve köy teşkilat zvenolarının sınıfıy teşebbüslerini çıdamlıqlarını teşkerme tarafına ösmelidir.

Köy komsomol yaşlığı mehallerde olan sağ meyil “teoriyası” “cahil batrak” kulak balasını yeniden terbiye içün komsomolğa aluv ve “köy xazaystva usulinen beraber ictimaiy işin muğavlanıb alınması” ilaxiri ilaxiri halların mizac vaqıtlı vaqtında küreş zaifdir.

Bu ösüb varmaqda olan nazariye (teoriyanın) tehlekeli olduğunu köy komsomollarına anlatıb onların sınıfıy proletariyat silahsile silahlanmalarını ve ehemmiyetli sınıfı küreş qıt'alarında qurucılıq teşkilatımızın bütün sahalarında idrakli suretde ve “çıplaq” medeniyetçilik halları ile küreşke qarşı qoymaq, istedigimiz bütün köy yaçeykaları, rayon komiteleri qurucılığımızın her bir qıt'alarında sınıfıy cehetden çıdamlı ösümli olaraq her bir işlerini siyasiy “nodzor” altında devam etdirmelidirler.

Mında komsomolların batrak ve fuqare fa'aliyetlerini kötermek proletar yolbaşcılığı altında öz özini tenqid alatinı kullanıb her sahada qullanmaq ve ileriletmekdir.

Köylerde batrak ve fuqareler arasında çalışuv, köynin medeniy iqtisadiy yanı yapıcılığında komsomollarının konkret iştirakleri ve kütleiy moblize etmeleri tabi'iy qarşımızda turan aliyy vazifeler, meselelerin tezce çekilmesine yardım etecektir. Köy

yaçeykaları tar iş “çerçivesi” içinden çıxıb kütle isteklerini qanaatlandırğanday tarafa doğru iş sistemini yeniden qurmaq ve iş usul formalarını “rekonstruksiya” devrine uydırmalıdır.

Onın için teşkilatnın yalbaşçı “komanda”larına batrak fuqareleri celb etmeli onları yardım için komsomol işinde azad olınğan xadimləri, fabrika-zavod işçi yaşlarından muayyen bir vaqıtlar ta’yin etüb köylere yollamaq lazımdır.

Ancaq köy komsomollarının böyle bir vasıtalarla sınıfı çıdamlığı artdırabilir ve onların haqiqaten ameliy suretde kommunist fırqasının aliy yolını xalq xazaystvasını sosyalistce quruv köyde kulaçestvanın bir sını folaraq ğayıb etüv sahalarında bir tamam mobilize etmeye nail olırmız.

A. Kamilef

QIRIM'DA YANİ ELİFBE 5 YILLIĞI 3 YILDA³²⁵

1927 senesi küzi. Qırım Y.E. Merkeziy Komiteti'nin nevbeti bir toplanışı. Kün tertibinde esas mes'ele: Qırım'da yanı elifbege keçüv planının esas noqtalarını sıзмаq ve müddetini ta'yin etmek.

Müddet haqqında eki teklif bar: 3 ve 5 yıllıq. Şubhesiz ikinci teklif şu inqılabiy hareketi her türlü vasıtalarle toqtatmağa, hiç olmazsa uzatmağa, vaqıt qazanmağa çalışanlar tarafından çıqa. Bunlar o devirde resmiy suretten yazı reformasına tarafdar körünmege mecbür qalğan içerden. Yurekden Arabcılıq mefkûresinin direkleri ediler.

O devirde iç yüzleri daha keregi kibi meydana çıqmağan, bu elementler (V. İbrahimof, Baliç vs.) Y.E. Komiteti'nin başında turmaqda ve bu mevqi'lerini Y.E.'nin aksine qullanmaqda ediler.

Olar o devirde Y.E. yolındaki inqılabiy hareketnin geniş emekdar kütleleri arasında en sıcaq qabul körmekde olğanını bile ve bu sebebden de siyasiy ziyankarlıq yolları ile bu reformanın xalq nazarında rağbet ve ehemmiyetini tüşünmek için çalışa ediler. Tabiiy ki olar için artıqaç bir kün bile qazanmaq. Y.E.'ge teknil keçüv planını daha uzun bir vaqıt için sozmaq son derece ehemmiyetli edi.

Ve yıllıq planğa qarşı kösterilgen “sebebler” her zamanki kibi maddiy vasıtalarının azlığı, medeniy quvvetlernin yetişmemesi ve hatta Y.E.'ge keçüvde bu qadar kirginliknin medeniy ösümimizge “zarar” ketirecegi v.s. edi.

Bularnı bütün nüfuzları ve ıdırınmalarına baqmadan K'te plannın üç yıllıq yapılmasına qarar bergen edi. Lakin bu qararnın aksine olaraq o zaman Xalq Maarif Komisarlığı Maarif Ocaqları'nın Y.E.'ge keçüv planını yene 5 yıllıq tertib etmeğe ve öyle keçirmege “muvaffağ” olğan edi.

Şöyle bir başlangıç yapmaqdan maqsadımız Y.E.'ge keçüvdeki tempimizin, bütün sosyalizm yapıcılığında olğanı kibi plannı ozmaqda olğanını köstermekdir.

Y.E. sınıfı düşmanlarının bütün “fallarına” baqmadan, plannın yapılmasından bir yıl keçer keçmez anlaşıldı ki, Y.E.'nin geniş emekdar kütleleri arasında qazanğan rağbeti, planları ozıb keçeler onın ömür tempine uydırılmasını istemekdedir.

Şubhesiz, plannı qısartmaq kerek oldı. Bütün İttifaq Y.E. Merk. K'ti III-nci

³²⁵ A. Latifzade, “Qırım'da Yanı Elifbe 5 Yıllığı 3 Yılda”, *İleri*, VI/61 (Mart, 1930), s. 3-7.

plenumı ise Y.E.'ge tekml keçüv işinin 1-2 yıl içinde bitirilmesini teklif etdi.

Aceba bugünde Qırım'da yanı elifbege tamamilе keçildi demek mümkün mi? Buğa cevap bermek için şu esas noqtalarını közden keçireyik:

İlmiy hazirlik

Y.E.'nin ömürge keçirilmesi, bunun ile alaquadar birtaqım ilmiy mes'elelernin işlemesi, Y.E. esaslarına uymağan birçoq eski nazariyelernin yanıdan baqılma vs. ihtiyacını doğurdı. Bulardan başlıcaları Y.E. esası üzerine imla qaidelerini işlemek, imla qaidelerinni Qırım'da hangi şive üzerine esaslanması kerek olacağını ta'yin etmek (ki bundan da edebiy til mes'esi çıkar) Y.E. esası üzerine imla lüğatı meydana ketirmek ve edebiy til mes'elesile alaquadar olmaq üzre Tatar tili istilahatını işlemek vs. edi.

Bu mes'elelernin işlemesi için birincisi maqsad ... 1927-nci, ekincisi 1929-nci yılları eki kerre til ve imla konferensiyaları çağırıldı. Şu her eki konferensiya neticesinde bu günde oldıqça esas noqtaları, tüp sızıqları çekilgen imla qaidelerimiz esas sınırları, sızılğan edebiy til haqqında belli prinsiplerimiz kerek imla ve kerek istilah luğatları meydana ketirmek yolında atılğan ciddi ve ameliy adımlarımız bar.

Bu mes'elelernin çözilmesinde çekken küçlüklerimizni, bu sahada bilgi ve tecrübelerinden faydalanabilecek, keregi qadar hazirlikli mütexassıslarımızın bulunmağanını söylemeğe bile hacet yoq.

Bütün şu manialarle barabar bugünde bu mes'elelerni (tamamilе çezdik sayamasaq da) evvelki kaos ve bulut içinden çıkarıp, oldıqça belli ve sınırları çizilğan tertib ve qaydlar astına alabildik ki bu da yazı reformasının yaratqan semerelerinden biridir.

Bununle barabar bizde evvelce munaffaqiyet kibi körülgen lakin bugünde bizim eksikliğimiz sayılması kerek olğan bir cehet var ki o da unifikatsiya mes'esidir.

Bütün IT. Merk. Y.E. K'tesinin 1-ci plenumınacek Qırım'da Y.E.'nin ameliy qullanılğan yeri olmağanı için Y.E.'nin birinci şekli, değil geniş oqur-yazarlar, hatta elifbe mes'esi ile oğraşmaları kerek olğan maarif xadimleri arasında bile bek az belli edi. Yalnız şu sebebdendir ki Qırım'da Y.E.'nin ancaq birleşdirilgen şekil qabul olundu, hem de tenqidsiz, teşkerüvsiz, geniş pedagoglar ve yazıcılar kütesinin fikri soralmadan qabul olundu. Çünkü Arabcılar ile küreşnin en qattı bir devrinde olarnın Y.E. aleyhgine aqılğa sığmaz iftiraları zamanında öyle olmaq kere kedi.

Lakin şimdi bu mes'ele özinin işlenmesini istemekdedir.

Hisab xılıqlı şu meqalemizde mes'elenin konkret, ilmiy cehtinde toqtamadan, onunle oğraşmağa vaqıt kelgenini qayd etemiz.

Mekteblerde, til dersleri esnasında, ocalar kurslarında ve son zamanalrda gazetlerimizde gmes'elenin qozğalmağa olması şu fikirni qavileşdirmekdedir.

Yanı elifbe ömürde

Tabi'ıydı ki yanı elifbenin birinci nevbetdeki kirmesi kerek olğan yer mektebler, onı ömürge keçirecekler de oqutıcılar edi. Şubhesiz Y.E.K.'tesinin ameliy işleri Y.E. ve onı oqutuv yolları ile ocalarını ve likvidatorlarını tanışdırmaq ile başlamaq kere kedi.

Mes'ele tabıy bularğa yalnız Y.E.'ni öğretmek degil, olarnı Y.E.'nin dostları ve propagandistleri yapmaqda edi. Bu maqsadla 1927 senesinden başlab her yıl ocalar, likvidatorlar vs. kursları keçirilmekdedir. Şöylece, ocalarımızın 150'si üçer ve qalğan hepsi (600 ziyade) ekişer kerre olmaq xususiyyetde her rayonda teşkil olunğan Y.E. kurslarını keçdiler. Şu zaman içinde her yıl keçirilmekte olğan kurslardan 210 qadar (bu sayığa mekteb ocaları kirmey) likvidatorlar çıkarıldı.

Aynı zamanda 60'qa yaqın oquv yurtcılar, 40 qadar mürettibler kurslardan keçirildiler.

Bu kurslar usul ve nazariyece keregi qadar yük veralmadı iseler de ameliy iş ve Y.E.'nin eskisinden üstünlüğini açıq suretde köstere bilgenlerinden her kursantdan bir propagandacı yapabildiler.

O zamandan beri her yıl çeşit mü'essise ve teşkilatlar tarafından ötkerilmekte olğan bütün kurslarda xususiyyetde Y.E. kursı keçilmekdedir.

Qırım Merk. İcra Komitesi'nin birçoq rayon ve müesselerde iş köçüricilikni Tatarcağa çevirmek xususındaki hazırlığı münasebetile Y.E. ile yazı maşınacıları yetiştirmek ve yazı maşınacıları yetiştirmek ve yazı maşınaları tedarek etmek etmek oldı.

Bu maqsad ile biri 10, ekincisi 22 kişilik olmaq üzre eki kere yazı maşınacıları kursları açılıb eki defa da 32 kişi Tatarca maşınacı çıkarıldı ki bu ünde bularnın hepsi işde olmaqla beraber kimer yerlerde olarnın yanında praktikantlar da çalışmaqdadır. Bu künde Qırım'da 4 yanı ve qalğanı Rusçadan çevirilme olmaq üzre 35 qadar yazı maşınası bulunmaqda olub ileride kerek maşınacılar ve kerekse maşınaların arttırılması kerek olacağı körilmeğe.

Bu sahada i'tiraf etilmesi ve bu künden tüzetilmege başlanması kerek olğan bir qusurımız var ki o da bütün bu qurslarğa Qırımçak ve Qaraim emekdarlarından bek az kişi celb olunğanı ve kimer yerlerde olardan hiç de kimsenin iştirak etmegendir.

Y.E. oquvsızlıqla küreş işinde

Her xususda olğanı kibi Y.E.'ni oquvsızlıqnı bitirüv sahasına kirsetmek de qavğasız olmadı. Xalq Maarif Komisarlığı'nın o zamanki rehberleri başda olmaq üzre, bütün Arabcılar Y.E.'nin likbez ve en az oqur yazarlar mekteblerine yavaş kirsetilmesini teklif ete ve aksi taqdirde likbezden çıqqanlarının “birçoq yıllar daha oquvdan mahrum” qalacaqlarını aldqa süre ediler.

Oların tırışuvları aksine olaraq o zaman (1927-28) likbezler ve az oqur yazarlar mekteblerinin birden ve tekmi Y.E.'ge keçirilgeni şubghesiz doğru edi. Bunın neticesidir ki bugünde yalnız 15 yaşından eşli ehali arasında “Tatar, Qırımçaq ve Qaraim” 43.200 qadar. Y.E. ile oqur yazar bulunmaqdadır. Eger bu sayığa 15'den yaş mekteblilerni de (21.040 kişi) qoşsaq Y.E. ile oqur yazarlarımıznın sayısı 64.240 can eter ki bu ise Qırım'da 211.500 Tatar Qırımçaq ve Qaraim ehalisinin %30,4'ni teşkil etmekdedir.

Elde etilgen neticelernin en qiymetli noqtası şudur ki bu oqur yazarlar içinde 10.000 kişiden ziyadesi para masraf etilerek likbez ve mekteblerde degil de Y.E. Dostları Tögerekleri'nde oqub Y.E. öğrenelerdir.

Y.E. ile oqur yazarlar sayısını eskice (Arapca) oqur yazarlar mıqdarı ile qiyas etmek meraqlı olcağından, şunu da qayd etmeğe mecbürümüz: 1926 senesi keçirilgen can yazuv neticesinde, Qırım'da Tatar ehalisinin sayısı 179.091 can qayd etilüb o vaqıt oqur yazarların mıqdarı şu sayığa nisbetle %38.8 itibar olunğan.

Lakin keçken senenin hesabına köre Tatar ehalisinin sayısı 201.250 çıqmaqda olğanından eskice oqur yazarların %'ni bu sonki sayığa nisbetle almaq kerek olur. Çünki birinci hesab ile likbez ve mekteblernin Y.E.'ge çevirilmesi arasında keçken bir yıl esnasında eskice oqur yazarların mıqdarı çoq artamadı. Bu hesab ile baqqanda eskice oqur yazarların mıqdarı %34'ke düşer.

Demek ki Y.E. ile oqur yazarlar ile eskice oqumuşlar arsında yalnız %3,6 qadar bir ferq qalmaqdadır.

Her ne qadar Y.E. ile oqur yazarlar mıqdarı, az bir vaqıt içinde elde etilgen netice olmaq itibarile çoq büyük bir muvaffaqiyet ise de, bugünkü sosyalizm yapıcılığındaki

tempimizge nisbetle qanaat ketirirlik degildir. Şunu xatirde tutmaq kerek ki hala bugün 15'den 40 yaşınacek Tatar, Qırımçaq ve Qaraim xalqı arasında 14.000 qadar hiç de oqumağanlar 26.000 qadar da Y.E. keçamağanlar bulunmaqdadır.

Sanayi' ve köy xazaystvasının rekonstruksiyasi devrinde medeniy inqılab tempinni yapıcılıq tempinden artıda qalması hiçbir suretle caiz körülemey. Şu sebebdendir ki biz eskice oqur yazarlarını yanı yazı ile silahlamaq işini (birinci nevbette işçi, ırğat, fuqare, orta hallı ve kolxoz a'zaları arasında) Qırım'nın savetleşmesi 10 yıllık bayramınaceq bitirmek olacaqdır.

Y.E. teşkelatları ve Qırım Xalq Maarif Komisarlığı'nın qarat ve planları böyledir. Keniş emekdar kütleleri ve maarif xadimlerinin yardımı ile bu mes'elelerin de haqqından kelegecimizge emin olmalıdır.

Y.E. ile oqur yazarlardan bahs eterken şunu da qayd etmek kerek: Bugünkü oqur yazarlar ile evvelkileri arasında ictimaiy qimet ve ehemmiyetçe bek büyük farq vardır.

Eger eskiden oquğanların %90 taqatlı ve ya molla, mırza xorandalarından çıqa ise bizim likbez, mekteb ve tögereklerimiz vasıtası ile oqur yazar olğanlar işçiler ve köy emekdarlarıdır.

Y.E. Mekteblerde

1927/28 oquv yılı mekteblerge yalnız tanışdırılmaq maqsadile kirmeye başlağan ve 1928/29 s. bütün 1-ci derece mekteblernin I ve V-ci gruplarına II-ci derecenin V gruplarına tekmi kirsetilgen Y.E. 1929/30 oquv yılının başından itibaren bütün mekteblernin her gruplarına tamamilen yerleşdi.

Böylelikle 1927-28 senesinden beri mekteb saflarında bulunğan bütün talebeler arasında Y.E. ile oqur yazar olmağan hiç kimse bulunmamaqdadır.

Lakin mekteblernin Y.E.'ge keçüvinde her şeyni sade, yarıqsız zan etmek doğru olmaz. Talebelernin oquv yazı texnikasında işleksizlikleri ba'zı mekteblerde eki bir eski kitablarnın hala bulunmaları bu qabildendir.

Y.E. ile neşriyat

Qr. Y.E.K.'tesinin ve aynı sürette Xalq Maarif Komisarlığı ve Qırımneşr'nin neşriyat planları Y.E.'ge keçüv umumiy planına sıqı surette uyğun olaraq yapılmaqda olup, maqsad ise birinci nevbette mekteb, likbez ve az oqur yazarlar mekteblerini derslikler ile te'min etmek edi. Umumiy plan evvelce 5 yıllık olaraq tertib olınğanı içün

neşriyat işleri de bu plan ile ketecek edi.

Lakin yuqarıda qayd etildigi üzre bu planı da 3 yılğa tüşürmek kerek oldı. Birinci plan ile 5 yıl içinde 286.770 rublelik kitab çıkarılacaq oldığı halda yalnız K.'tenin neşriyatı 3 yıl içinde (ya'niy 1930 s. sonına) 300.000 rublege varacaqdır.

1930 senesinecek (ki eki yıl içinde demekdir) Qr. Y.E.K.'tesi tarafından 130 türlü, matba'a tabağı, 364.000 nusxa ve 140.000 rublelik kitab çıkarıldı. Bu raqamlarının içinde 1930-nci yıl zarfında çıqmaqda olğan kitablar kirmey.

Bundan başqa Xalq Maar. Kom'lığı ve Qırımneşr tarafından çıkarılğan edebiyatda bu vaqıt içinde 88 türlü, 211 matbaa tabağı, 262.000 nüsxa ve 34.780 ruble mıqdarında çıqmaqdadır.

Hal böyle olmaqla barabar mekteblerni tamamilе, her sahada yanı kitablar ile hala te'min etamadıq. Hala bugün mekteblerimizge ve xususile 4-nciden yuqarı gruplarğa ana tili ve edebiyat haqqında kitab yetişdiramadıq.

Bu yılki planlarımız bu mes'elelerni birinci nevbetke qoymaqdadır.

Neşriyat işimizde muvaffaqiyetlerimiz yalnız Y.E.'nin bu ve şu qadar % yer tutmasına degil, ondan ziyade şu sonki eki yıl içinde eski elifbe hiçbir şey çıkarılmamasına ve umumilitle Y.E.'ge keçilgen son neşriyat işinin evvelkine nisbetle bek ziyade ösmekde olmasındadır.

Arab hariflerle kitab basılışının sonıncı yılı olğan 1926-27 senesi bütün Qırım neşriyatında Tatarca %71 yer tutdığı halda 1929 senesi bu raqam %83'ke çıqmaqdadır. Eger 1926-27 senesi Tatarca neşriyatnın yekünini (266 matb. tab.) bugünkü yeknüler ile (570) teneşdirsek Y.E. neşriyatının heman %115 artqanını köremiz.

Y.E.K'tesinin bu yılki neşriyat planı ise 234 türlü, 710 matbaa tabağı ve 150.000 rublelik tertib olındı ve bu hisab ile icra etilmekdedir. Sonki plan umumiy Qırım birlikli neşriyat planına kirmekde olub birlik planın mıqdarı 332 türlü, 1154 matbaa tabağı ve 271.880 rublelik qararlaştırılmaqdadır. Eger bu yılki planı 1926-27 senesi qiyas etsek neşriyatnın %400'den ziyade öse yatqanı anlaşılır.

Bunınle beraber neşriyat sahasında eksiklik ve yanlışlıqlarımıznı i'tiraf etmek kerek. Kitablarımıznın kerek, til, imla cehetlerinden istenilgen seviyege yükselalmağanlarını ve hatta kimerde mefkûrece de aqsğanlarını unutmamalıdır.

Qırım'da Y.E. ile neşriyatqa başlarken her şeyden evel texnikiy şart ve vasıtalr

doğurmaq kere kedi. Bugünde Merkeziy Devlet Matbaası'nda 60 tabaqlıq qadar Y.E. hurufatı, biri yanı, ekincisi Ruscadan çevirilgen eki hurufat tizgen maşına bulunmaqdadır.

Bununle beraber kerek texnikiy hazirlik (matbaada) ve kerek kvalifikatsiyalı matbaa işçileri yetişdirmek işlerinin neşriyatnın ösümünde çoq artda qalması neşriyat planlarının %100 icra olunamamasına sebep teşkil etmektedir. Bu da künde çözilmesi kerek olğan en ehemmiyetli mes'eledir.

Y.E. Vaqıtlı matbuatlı

Y.E.K.'tesi işlerinin canlanmağa başladığı ilk devirde Lenin'nin: "Yanı elifbe şarqda medeniy inqılabdır" lozungı astında ve onun icrasına xızmet maqsadile Qırım'da Y.E. ile birinci jurnal olmaq üzre Köz Aydın çıkarılmağa başlağan edi. Kerek teşkilat cehtince ve kerek mündericece birqaç kere denişüb kelmekde olğan bu jurnal, bütün eksikliklerle barabar, bizde Y.E. trubunu (lürsü) vazifesini kördi. Şimdi ise Ülke Komsomol K.'tesinin organı olaraq Qırımneşr tarafından pioner ve mektebli jurnalı olaraq çıkarılmaqdadır.

Aynı zamanda 1928-ci senesi az oqur yazarlarğa maxsus Y.E. ile çıqmağa başlağan İlk Adım gazetesi bu sahada çoq iş körebilecek edi. Lakin onun maddiy cehtden te'min olunmaması işini epiy aqsatdı. Bu gazeta yanından canlanmaqdadır.

Umumiyetle vaqıtlı matbuatnın Y.E.'ge keçmesine bu şubhesiz pek tez ve sade olamadı. Çünkü bunun için gazeta oquyıcı kütlenin esas qisimlerinin Y.E. ile oqur yazar olması şart edi. Bundan da başqa Y.E.'ge keçmenin matbuatnın materyal ve ştatını artdırmaqnı istemesi de işni kederletmekde edi.

Her halde başda Oquv İşleri, ekini Yaş Quvvet, İleri jurnalı ve en sonı (1929-oktabır) Yanı Dünya olmaq üzre bütün matbuatımız Y.E. ile çıqmaqdadır.

Şunu qayd etmek kerek ki bu gazet ve jurnallarnın Y.E.'ge keçüvi mutlaqa tirajlarının tüşmesine sebep ola edi.

Bulardan sonunda Y.E.'ge keçkenler arasında Oquv İşleri, İlk Adım kibi ba'zıları oqutıcı ve oquyıcılarğa dağıtılmaqda olğanından tirajları eksilmedi, bil'akis İlk Adım'nınki çoq artmaqdadır (10.000).

Evvelki Oquv İşleri yerine çıqmaqda olğan Proletar Medeniyeti'nin de tirajı artacağını ümide temiz.

Y.E. sahasındaki ve bilxassa neşriyattaki muvaffaqiyetlerimizge közimizni

“qamaşdırmadan” ve kimer eksiklik ve yanlışlarımızğa da köz yummadan söylesen: Qırım Cumhuriyeti’nin Y.E.’ge keçüv 5 yıllığını 3 yılda 1932-33-ci yıl yerine 1929-30 senesi icra etmekde olğanını söylemek kerek.

Lakin bu hal bizim Y.E. sahasındaki iş ve küreşimizni hiçbir suretde suvutmaq ve eksiltmek degil, daha ziyade artdırmak kerek çünki biz açıq cebheden çekilgen kibi körülgen Y.E. düşmanlarının daha bitmegenlerini, yanı usul ve şekillerle iş körmekde olğanlarını unutmamalıımız.

A. Latifzade

BÜYÜK İŞLERGE BAŞLAĞANDA³²⁶

5-ni dörd içinde bitirmek, bütün xalq xozaystvasında rekonstruksiya yapmak, künden küngə artmaqda və ösməkdə olğan kollektiv xozaystvaları begitmək, kulaknı bütün ma'nası ilə sınıf olaraq yox etmək və digər işlərdəki gəyət böyük və xayallarığa bilə sığmaycaq muvaffaqiyetlərimizni bugün düşmanlarımız bilə inkar etəmaylar.

Çünkü bu gigant, bu Amerikan templi işlcrnin cetekcisi işçi sınıfı ve onun sadık yolbaşcısı, kommunist partiyasıdır. Hiçbir işge massasız kirişmegen VKP(b) şübhesiz yuqarıda sayğan işlerimiz kibi büyük ve mes'üliyetli işlerge de böyle yanaşdı. O her şeyden evvel massanın öz arasından yapıcılar kadrosı yetiştirmeye kirişdi. Zavod ve fabrikalarında kendi stanokları başında emek çeliğine çevrilgen yapıcılık cebhesined öz çeberligini ve tecribelerini kösterib imtihan tutqan işçilerden on binlcrnen işcilerge özının küçük ve dağınıq, ayrı xozaystvaları sosiyalist xozaystvası temelleri üstine qurmağa oğraşqan ırğat, fuqare ve orta hallı köylilcrnin yardımına yolladı.

Bu xususta bizim ufaçiq Qırım'da da büyük işler yapıldı. Qırım köy xazaystvasının ve Qırım emekdar köylilərinin ögündə turğan bugünün en mühim ve en aylançlıq cıddiy mes'elelərinin hallinə yardım içün Kezleve ve Bağçasaray'da massa arasından alınma ve yene o massa arasında çalışacaq aktif yapıcılar kursları açıldı.

Bu kurslardan kimler oqıb çıqqanını xarakterize etmək içün bir fakt yetişir ki o da nizovoy fırqa yaçeykalarından kelgen Bağçasaray’da olıb keçgen eki aylıq oblast fırqa aktifi kursından oqıb çıqqan 81 arqadaşnın büyük ekseriyeti Veli İbrahimof mahkemesinden son fırqağa kirgen ırğat ve fuqare köyliler olmasdır.

Bunlar arasında 25-30 senelik emek stajı olğan, hammallar, stanok işçileri, eski profsayuz a'zaları da bar edi.

İşte bizim o büyük aytuvlu işlerimizin başlanğıcı böyle siyasiy ve qaviy temeller üzerine kurulğandır.

V. Q.

³²⁶ V. Q., “Büyük İşlerge Başlağanda”, *İleri*, VI/61 (Mart, 1930), s. 7.

YANI ELİFBE DOSTLARI CEM'İYETİ MERKEZİY SAVETİ III PLENUMNIN YEKÜNLERİ³²⁷

Y.E.D. Cem'iyeti Merkeziy Saveti'nin III. Plenumı en nihayet 1930 senesi mart 26'de olub keçdi. Plenumğa qoşılğan a'zaların sayısı 31 dane edi. Bu sayı rayonların Y.E. işlerine ehemmiyyet verdiklerini kösterir. Rayonlardan kelgen arqadaşlar plenumnın ve onun qararlarının ehemmiyetli olduğunu söylediler. Plenumnın kün tertibinde Y.E.D. Cem'iyeti Merkeziy Saveti büyrosının hesabı, Qırım Y.E. Merkeziy Komitesi'nin hesabı, halq xozaystvasının yanından qurulması, münasebeti ile oquvsızlıqı tamamı ile bitirüv ve Y.E. ile oqub yazmaqı öğrenüvün planı olaraq üç mühim mes'ele tura edi.

Plenum a'zaları bu dakladları canlı suretde müzakere etdiler. Plenumğa şehirdeki fabrika ve zavodlar vekillerinin kelmeleri ile kolxozlardan onda adam olmaması büyük bir eksiklik teşkil ete edi.

Plenum başda Y.E.D. Cem'iyeti teşkilatının bugünde cansız bir halda olmasının sebeblerini araşdırı ve şunları qayd etdi: Cem'iyet özünün işlerini hayat ile kampaniyalar ile bağlamağan. Cem'iyet öz işleri ile massa içine kireceğine ondan uzaqlaşqan. Profsayuz ve komsomol teşkilatları bu işke keregi kibi qiymet kesüb işke ciddi yanaşmağanlar. Vaqıtlı Rus ve Tatar matbuatı bu mes'eleni öz sahifelerinde keregi kibi canlandıрмаğan. Cem'iyet rayonlar ile canlı bağ peyda etmegen ve öz işlerinde sosyalist yarışı ve udarniçestva kibi iş metodlarından faydalanmağan. Cem'iyetnin işlerinin zaiflemesine teftiş komissiyalarının suvuq davranmaları da yardım etken ve ilax.

Bundan başqa plenum Y.E. ile Tatarca iş köçiriciliknin birçoq rayonlarda zaif bir halda olğanını hükümetnin bu xususda çıqarğan dekretinin icrası teftiş olunğanda ona yardımğa kelmek kerekligini, selsavet ve kooperatif kibi teşkilatlarda çalışqan köy xadimlerine Y.E. ile Tatarca iş köçiricilikni öğretmek içün qısqa müddetli kurslar açmaq kerekligini Rayon İcra Komiteleri öğüne qoymaq lüzümini de işaret etdi. Qırımçaqlar ve Karaimler arasında Y.E. işleri zaif olğanından plenum Maarif Komisarlığı sovnasmenı ile birlikde onların Qırım müşaveresini çağırmaqı Yani Elifbe ile basılmaqda olğan kitablarnın kütle arasında keniş suretde cayramasını te'min edecek ciddi ve ameliy tedbirlere kirişmekni münasib kördi.

³²⁷ Cemaledinof., "Yanı Elifbe Dostları Cem'iyeti Merkeziy Saveti III Plenumnın Yekünleri", *İleri*, VI/61 (Mart, 1930), s. 8-9.

Y.E.D. Cem'iyeti işlerini canlandırmaq üçün bir çare olmaq üzre Qırım'da bir aylıq yanı elifbe kampaniyası keçirmekte plenumnı qabul etken qararlarından birisidir.

Plenumda en ziyade müzakere Y.E.D. Cem'iyeti ile ODN teşkilatının birleşmesi üzerine oldu. Birkaç rayon vekilleri maqsad ve ğayeleri bir olğan bu eki cem'iyeti mutlaqa birleşdirmek kerek dediler lakin plenum a'zalarının pek çoğı bunun daha vaqıtsız olacağını söylediler. Haqiqaten bu sonıncı arqadaşlar öz sözlerinde haqlı ediler, çünkü sınıfıy duşmannın (kulaklar, milletçi unsurlar, mollalar ve saire) bu inqilabiy işke daha ayaq çalmaq istegeni duyula. Arabcılar her ne qadar bugün de pısıp yatsalar da onlar kizliden kizliye çalışalar. Bu sebebden Y.E.D. Cem'iyeti teşkilatının işini bitdi saymaq caiz degildir. Cem'iyetni canlandırmaq ve tiriltmek kerekdir. ODN ile onun qoşılması işini cem'iyetnin çağırılacaq siyezdine bıraqlmalıdır denildi ve böyle de qarar qabul olundu.

Qırım Yanı Elifbe Merkeziy Komitesi'nin dakladı böyınca plenum şu noqtaları kayd etdi:

Muvaffaqiyetlerimizden olaraq neşriyat işlerinin tamamı ile yanı elifbege keçib büyük temp ile ilerilemesini, mekteb, likbez ve vaqıtlı matbuatnı %100 Y.E.'ge çevirilgenini, Tatarca iş keçiriciliknin yanı elifbe ile kötirmekde olğanını ve saire köstermek lazımdır.

Y.E.'nin emekdar kitleler arasında keregi mıqdarda cayramaması, merkez ve rayonlardaki mü'essise ve teşkilatlardaki xadimlerin bu inqilabiy tedbirge qarşı qaydsızlıqları, Qırım poligraftrestnin neşriyatnı ketişi ve osüminden çok artıda qalması ve onun kvalifikatsiyalı işçi kadroları yetiştirmek işindeki hareketsizliğı en büyük eksikliklerimizi teşkil etmektedir.

Plenum Y.E. sahasındaki bu muvaffaqiyet ve eksiklikleri közge alaraq neşriyat planının tamamı ile icra etilmesini Qırım Neşir ve Paligraftrest'den qattı olaraq istemeye ve kitablarnı yavaş dağılmasına sebep olğan bahalı kitab fiyatlarının tüşürilmesi çarelerine kırışılmasını teklif etdi.

Evelce oqur yazar olğanları ve bunlardan birinci nevbette işçi, ırğat, fuqare, orta hallı ve kolxoz a'zalarını Y.E. oqutmaq işine büyük siyasiy ehemmiyet vererek bu işni Qırım'nın savetleşmesi 10 yıllıq bayramınacak tekmi bitirmekni ve bunun için bütün maddiy ve medeniy quvetlerni mobilize etmekni qararlaştıraraq bu işke cümhuriyet ve yerli bütçelerden keregi mıqdarda taxsisat yapılmasını Qr. M. İ. K.'sinden rica etmeyi

plenum kerek deb tanıdı.

Tatarca çıqmaqda olğan gazetalarnın Y.E. ile çıqmağa başlağandan son tirajlarının tüşmesinin sebeblerini araşdıraraq az vaqıt içinde def'ı çarelerine kirişilmesini, Qırım'da resmiy muamelatdan tamamı ile çıkarılğan Arab elifbesini turmışnın bütün köşelerinden çıkarmaqnın çarelerine kirişilmesini ve bu maqsad ile Y.E. ile qarşılığı bulınğan yaki ilmiy ve tarixiy ehemiyeti bulunmağan bütün eski şiriftli kitablarnın toplanmasını plenum ayrıca qayd etdi.

İşçi kadroları yetiştirüv işinde Tatar, Qırımçaq ve Karaimlerden kvalifikatsiyalı matbaa işçileri hazırlamaqnı, kerek içki ve kerek tışqı yazılarda (viveskalar, şamp, möhür ve saire) hala bugün eski harflernin körilmekte olması Y.E. reformasına keder vergeninden az bir vaqıt içinde bütün şu yazılarnın Y.E. çevirilmesi içün qattı tedbirler körmesini Qr. M. İ. Komitesi'nden rica etmekde plenumnıñ qabul etken mühim qararlarındandır.

Xulasa etkende III plenumnıñ kerek Y.E.D. Cem'iyetleri işlerini tiriltüp onı massa arasına soqmaq yolındaki çıkarğan qararları, kerek oquvsızlıqnı yoq etüv dakladı haqqında vergen qararları çoq mühim ve çoq könkredir. İş bu çıkarılğan güzel karar qararlarını kağıd üstinde biraqmayaraq onları ömirge tatbiq etmekde ve III plenumda körilgen canlılıqnıñ mahallerde her künki ömirmizde de köstermemizdedir.

Bu direktivleri yerine ketirebilmek içün Yanı Elifbe Cem'iyeti'nin her a'zası, her komsomol, her namuslı bitaraf özini bu işke mobilize etilmişden saymalı ve ameliy olaraq işke başlamalıdır. Medeniy sefer yolındaki cahillikni bütünley bitirüv ve Arab hariflerini tamamı ile ömirden qurıb çıkaruv şuarları altında savet cemaatcılığını bu mes'ele etrafına toqlamal ve bu inqilabiy işni sonına qadar qat'ıy adımlar ile alıp varmalıdır.

Cemaledinof

YENİ ELİFBENİN SAVETLER BİRLİĞİNDE ĞALEBESİ³²⁸

Savetler Birliğı'nde industriyalaşdıruv ve bütün xazaystvalarını kollektifleşdıruv, sosyalist medeniyyeti quruv, emekdar kütlelerini ve xususan savet şarqı emekdarlarının medeniy arzularının sür'atle ösüvi esasi üzerine Savet Birliğı'nin büyük yapıcılığı şara'iti içinde, zorlığı ma'lüm olğan Arab elifbası, medeniy inqılabın hakimane talablarına cevab veramaz ve kütlelerin sür'atle oquvsızlıqı bitirmelerine alet olamazdı.

Savet hükümetinin, milliy cümhüriyetler emekdar kütlelerini, sosyalist yapıcılığına ve medeniyetine en sür'atli bir suretde alışdırmaq içün qurdığı tedbirlerden biri olğan yeni elifbenin qabulı ve tatbiqi mes'elesi, ilk devrinde ruhaniyeler ve milliy münevverler tarafından büyük muqavemetke rast keldi.

İslamiyet xadimleri olğan mollaların ve nasionalist küçük burjuaziya münevverlerinin, Arabcılarının qarşı turmalarına rağmen yeni elifbe mes'elesi teşkilatlı bir suretde yol aldı, milliy cümhüriyetler geniş emekdar kütlelerinin mmhabetini qazandı, geniş ve sür'atli suretde intişar etmeğe ve özine qaviy grajdanlıq haqqı qazanmağa başladı.

Mollalar ve Arabcılar ve Arab elifbasının yoq etilmesi ile beraber özlerini geniş emekdar kütleleri üzerinde olğan nüfuzlerinin mahv olacağını ve yeni elifbenin tatbiqi neticesinde kütlelerin diniy ve skolastik İslam edebiyatı sebeble toplanğan bin yıllık taassub te'sirinden qurtılacaqlarını pek güzel bile ediler.

Bu sebebdan mollalar ve milliy münevver Arabcılar, Türk-Tatarlar ve başqa milletler tarafından İslam dini ile beraber qabul etilgen ve onun ayrılmaz bir kısmı sayılğan Arab elifbasını, bu sanğı tayamalarını (istinad noqtası) elden qaçıramamaq içün "Şarq'da büyük inqılab" (Lenin) demek olğan bu işke muqavemet köstermek teşebbüsünde bulındılar.

Ekseriyetle küçük burjuaziya xadimlerinden ibaret olğan (bunlar Tatarıstan'da son zamanlarda aks inqılabci Sıltanalıyefçilikke çevirildiler) Arabcılar vaqtile "82'ler" arızası ile meydanağa çıqqan ediler.

Yeni elifbe işine arqadan urulğan bir darbe olub yeni elifbe tarixında Arabcıların kendilerine qarşı bir şamar süretinde qayd etilgen bu arizada "Latin elifbesinin, Türk

³²⁸ A. Qamçinbek, "Yeni Elifbenin Savetler Birliğinde Ğalebesi", *İleri*, VII/62 (Mayıs, 1930), s. 2-4.

xalqlarının büyük ekseriyetinde kullanılmaqda olğan Arab elifbesine qarşı, xariciy beynelmilellikden başqa mühim, umumiy ve kütleliy bir artqaçıǵı olmadıǵı ve bu beynelmilelliknin tillerde ayrılıq bulındıqca ciddiye ehemiyeti almadıǵı kösterile edi”.

Sonrası daha fena!

Arabcıların fikrine köre yeni elifbeni qabül etmek, “bütün yazılı medeniyetinden (eski edebiyatdan) vazgeçmek, yeniden oqıb yazmaǵa alışmaq ve büsbütün meçhül bir maqsad için bahalı ve xorlıqlı kütleliy bir qurban vermek” demek emiş.

Milliy münevverler, sinfiy mefküreleri mücibi savet hükümetinin memleketde tatbiq etmekte oldıǵı büyük medeniy inqılabnın ehemmiyetini ve lüzümini anlamaq istemediǵinden, medeniy yapıcılıqın quvvetli aletlerinden ve milliy kültüranın beynelmilelleşdirilmesinin inqılabiy amillerinden biri olğan yeni elifbenin tatbiqını arzu etemezdi. Arabcılar, özlerinin skolastik, Panislamizm ve Pantürkizm ile tolğan ve öz fikirlerince bütün Türk (!) xalqlarının ihtiyaclarını te’min etecek olğan burjuaziya edebiyatı miraslarına hadden ziyade büyük qimet kese ediler.

Bizçoq Türk-Tatar Savet Cümhuriyetlerinde yeni elifbenin qabul etilmesi ve hayatqa tatbiq etilmesi ile, emekdarlar İslamiyet’ni ve Pantürkizm’ni maqtağan ve sinfiy quruluşı çebeble milyonlarca emekdar kütlelerinin sinfiy idraklerini körlağan o “zengin” edebiyatnın te’sirinden daimiy olaraq qurtılalar.

Savet şarqının inqılabcı kütleleri, başlarında proletariyat oldıǵı halda siyasiy hakimiyetni ele keçirebildikden ve bir proletar memleketi meydana ketirebildikden sonra, yeni elifbe düşmanlarını yenmeǵe ve proletar kültürası yapıcılıǵı yolu üzerinden onları süpürüb atmaǵa da muvaffaq oldılar. Arabcılar bu cebhede silahlarını bıraqlamaǵa mecbur oldılar ki bu da haqiqaten olıb bitdi.

Qısqa bir müddet zarfında (Azerbaycan Cümhuriyeti’nden başqa bütün cümhuriyetde haqiqiy suretde işke yalnız 1928 senesinin yarısından sonra başlandı) biz yeni elifbeni haqiqiy suretde tatbiq etmek işinde büyük muvaffaqiyetler kördik.

Yeni elifbe quruluş i’tibarile o qadar yengil ve qolay keldi ki Savetler Birliǵi şarq milletleri ona keçmek işinde birbirile müsabaqa etercesine süratle işke kirişip işni pek çabıq bitirdiler. Hal hazırda yeni, birleşdirilgen elifbege qatıy surede keçken ve keçmekte olğan milletler 36 qadar olub 28.500.000 can ehalige malik ve 10 milyon murabba kilometro topraqqa sahibdirlar.

Savetler Birliğı'nde Arab elifbesini qullanğan ve yazıdan mahrum olğan milletlernin yeni elifbege keçmekde kösterdikleri muvaffaqiyetler, yeni elifbege keçüv mes'elesinin Savetler Birliğı tışında da hall etilmesine te'sir ve yardım etdi. (Türkiye'nin Latin elifbesine keçmesi, İran ve Arab memleketlerinde elifbeni Latinleşdirmek xususında körilgen hareketler)

Son yıllarda İran gazetalarında vaqıt vaqıt İran'da Latin harflerinni qabuli xususında mübahase köterilmekdedir.

Yaqınlarda İran'ın Aftabi Şarq gazetasında derç etilgen bir meqalede, İran'da Latin elifbesinin qabul etilmesini lüzümüne delil olaraq İran'nın etrafında olğan Savet Cümhuriyetleri'nde (Azerbaycan, Türkmenistan ve Tacikistan) yeni elifbenin qabul etilip muvaffaqiyetle tatbiq etilmekde oldığı kösterile edi.

Bu meqalenin sahibi Sahab Firdevsiy şöyle yaza: “Arab elifbesi sayesinde ecnebiylerge Farisiy lisanını öğrenmek mümkün olmay ve bu hal Farisi tilinin inkişaf ve intişar etmesine mani' ola. Bu mani'ni ortadan qaldırmaq için Farisi tilinde Latin elifbesi ile üç kitab basıp çıqarmaq lazim, bu kitablar vasıtasile Farisice oqumağa, yazmağa ve laqırdı etmeğe öğrengen ecnebler meraq etdikleri suretde, eski Farisiy edebiyatını Arab elifbesi üzre de tedqiq etebilir ki bu artıq o qadar zorlıq doğurmaz.”

Bu yeni savet elifbesinin yeni muvaffaqiyetlerine ve beynelmilelligine delildir.

Yeni elifbenin muvaffaqiyetleri o qadar büyükdir ki Arabcıların miskin delillerine rağmen o ketdikce yeni ve yeni sahaları zabt etmekde ve bütün Savetler Birliğı'nde birlikli internasional yazı te'sirine baza olmaqdadır.

Şimdi Rus matbu'atı sahifelerinde Rus elifbesinin de Latin sistemine çevrilmesi lüzümü aqqında meqaleler körülmekde olıb, RSFSR Maarif Komisarlığı Glavnauka Komisiyası tarafından teklif etilmekde olğan proektlerden birisi, bizim qabül etdigimiz umumiy elifbe esası üzerine kurulğandır.

Lunaçarskiy arqadaşnın sözlerle aytacaq olsaq: “Rus elifbesini Latinləşdirmaq (tabiıy Ukraina ve Belarusiya elifbelerini de) xususında en büyük te'sirni Arab harflerini qullanğan milletlerin yazılarını Latinləşdiruv xususında körilgen müvaffaqiyetler yaptılar”.

Biz yeni elifbeni tertib ve tatbiq eterken, türlü qabile ve yaxud millet elifbeleri meydanğa ketirmek maqsadını ta'qib etmeyib, her ne qadar henüz qat'ıy suretde

birleşdirilmesek de, elifbeni beynelmilleleşdirmek maqsadını tutdıq.

Biz Arab elifbesi yerine Latin esası üzerine qurılğan yeni elifbeni qabul eterken Savet Cümhüriyetleri emekdarlarının birbirlerine yaqınlaşmalarına yardım etecek kibi umumiy bir alet meydanğa ketirmekni ve bu vasıta ile medeniy cebhede qazanılğan muvaffaqlıyetlerni siyasiy ve mefküreviy cihetden saqlam edebiyatnı denişmekni közde tutdıq. Lakin birleşdirüv düşmanları henüz bu maqsadnı anlamaq istemeyler. Lakin haqiqat haqiqatdır. Rus elifbesini Latinleşdirmek xususında qozğalğan mes'ele, bizim maqsadımızın doqlılığına mükemmel bir şahiddir.

Ba'zi elifbelernin henüz temamilen birleşmediklerine baqmadan Azerbaycan (1929 senesi yanvar başından), Türkmen (1929 senesi oktabır başından) ve Qırğız (1930 senesi yanvar başından) Cümhüriyetleri ile muxtariyetli oblastlar, şimaliy Kafkaz ve Qırım Cümhüriyeti xalqlarının qat'ıy suretde yeni elifbege keçdiklerini şimdi tam itimad ile qayd ete bilemiz. Bu cümhüriyetlerde ve oblastlarda Arab elifbesi qaytmamaq üzre kömüldi.

Bu cümhüriyetlernin arqasından Üzbek, Tatar ve Başqırd Cümhüriyetleri de ketecek ve 1930 senesi içinde qat'ıy suretde yeni elifbege keçeceklerdir.

Asırlardan beri yaşab kelgen yazını temelden bozıb yeniden yapmaq kibi büyük bir iş için vaqtın qısqa ve paranın nisbeten az almamasına rağmen hoca kadroları hazırlamaq tipografiyalarnı yeniden teçhiz etmek ve sa'ire kibi işlerin yapılması lazim oldı.

Yeni elifbenin tatbiqi tempinin artmasile beraber milliy cümhüriyetler kenış emekdar kütleleri arasında oqıb yazarlarnın da artdığı körüle, oqur yazarlıq, yeni elifbe sayesinde yıldan yılğa ehalinin yüksek tabaqasından emekdar qısmına avuşa ve bu kütleler arasında qaviy suretde yerleşe.

Hal hazırda yeni elifbenin hayatqa tatbiq etildigi ve etilmekde oldığı bütün cümhüriyetlerde ve oblastlarda 2 ½ milyon qadar qoub yazar var ki 28 milyondan ibaret olğan umum ehalige nisbeten 10 prasent teşkil etmededir. Halbuki eski elifbe ile oqub yazğanlarnın miqdarı 1-3 prasentni keçmey edi.

Oqur yazarlıq artdıqça kerek vaqıtlı ve kerekse vaqıtsız matbu'at ve neşriyat işleri de sür'atli temp ile ösmekde ve büyük işçi köyli kütleleri oquyıcı ordularının ihtiyaqlarını te'min etib yetişdirilmamaqdadır. Mesela Baku'da çıqmaqda olğan kündelik, kütleliy

Yeni Yol gazetasının tirajı mart başında 25.000 nüsxəyə çıxdı.

Burada şurasını da köstermek kerekdir ki yeni elifbe qat'ıy olaraq en evvel keçken Azərbaycan Cümhuriyeti'nde 1929 senesi oktabır başına qadar, 676 türli, 3210 basma tabağı ve 2 milyon 900 nüsxə dərslük, siyasiy ve edebiy kitab basılıb çıxdı.

Bu qadar büyük miqdarda basılğan edebiyatın mevcüd olması, Azərbaycan Cümhuriyeti'nin umumiy birleşdirilgen elifbe keçmesini zorlaşdır, çünkü o halda yuqarıda söyledığımız edebiyatın büyük bir kısmını yeniden basmaq lazım olacaqdır.

Yeni Türk Elifbesi Merkeziy Komiteti'nin yaşadığı müddet zarfında alınğan üç milyon rüble qadar paradan mühim bir kısmı yeni elifbe ile edebiyat neşrine sarf etildi. Bunı aşağıdaki rəqəmlər köstermekdedir: 1926-27 senesinde neşriyat işine %38,8 kurslarğa ve oca hazırlav işine %32,4, hurufat ve yazı maşinaları hazırlamağa %20,3 para sarf etildigi halda 1927-28 senesinde yalnız neşriyat işine %72,4 ve 1928-29 senesinde %88,5 sarf etildi.

Yanı elifbenin bu qadar tez ve muvaffaqiyetle yol almasının sebebi bir tarafdən onun yengilligi ve qolaylığı olsa diğər tarafdən onun ölmekde olğan İslam nasyonalist mefküresi mümessilləri ilə olğan küreşde emekdarlar elinde bir alet olmasıdır.

Qısqa bir vaxıt zarfında, bu inqilabcılaşdırıcı elifbenin ameliy suretde hayatqa tatbiqı xususında pek büyük işlər yapıldı. Bu xususda atılğan hər adım ve qazanılğan hər muvaffaqiyet Savet Şarqlı emekdarlarını, umumiy proletar kùlturasını tezliklə alışdırmaq içün bir temel olacaqdır. Bu xususda yeni elifbe mühim rol oynayacaqdır.

A. Qamçinbek

EDEBİYATDA KÖYLİ İDEOLOJİYASI MATİFLERİ PROLETAR EDEBİYATI İÇÜN KÜREŞ³²⁹

I.

Qırım'da proletar edebiyatı doğurmaq, ösmekde olğan yaş haveskar edebiyatçı emekdar gençlikge proletar edebiyatı doğuruv yollarını öğretmek, edebiyatnı bۆlşevikleşdirmek, nefis edebiyatnı, dialektik materiyalizm metodı ve stiline istinaden ösdirerek, sosyalizm içün küreş vasıtalarına çevirmek, nefis edebiyatı proletar stili ile yaratuv doğrısında diqqat etcegimiz noqtalardır.

Qırım'da da proletar edebiyatı namına daha misal alınacaq parçalar azdır. Lakin artıq proletar edebiyatnı doğuvda ilki teşebbüslerge başlandı. Qırım APP, Qırım'da proletar edebiyatı doğuruv içün çalışuvğa kirişken yekane bir teşkilat olmaqla, o ilki siyezdini topla, ilerideki vazifelerini kayd etdi.

Qırım'da nefis edebiyat namına bayağı sayı teşkil etken nesir ve şiir parçalar bardır. Bu eserlerde ekseriyetinin iç yüzine kelgende, proletar edebiyatına yaqın olmadıqları kibi, içerilerinde proletar mefkürelerine aks parçalar bar ki onlarnı mutlaqa qazmaq, üstlerini açmaq kerekdir. Bizde emekdar haveskar yaşlqnın ba'zaları şimdi, evelden yazılğan nefis parçalardan öğrene ve ögrenen vaqıtta o eserlerde tenqid közinen yanaşmadığından, onlarnın te'sirlerinde qalalar. Bizde yaşlardan, erte yazğanlardan Cavtöbeli ve Camanaqlı'nın şiirlarını közden keçirgen vaqıtta, ba'zı parçalarında milletçi siirlernin te'sirleri oldığını köremiz. Mesela Cavtöbeli'nin:

Giceler, giceler uzaq giceler,
Xayalğa, oylarğa tuzaq giceler,
Yıldızsız bir yolda meni de tutdınız,
Calamay, calmamay qarınğa tıqdınız.

Dörtligi, Çobanzade'nin "Bulutlar, Bulutlar" şiiri ahenki üzerine qurulğan ve onun münderecesine yaqınlaşdırılğan. Böyle misaller çoq bulmaq mümkündür.

Şimdige emekdar gençler ise çoq vaqıt Cavtöbeli'den ve Camanaq'dan ögreneler. Gine de aynı hal: Ögrenen vaqıtta onlarnın eski şiirlarının tesirine qapılalar. Halbu ise bu şairlernin şiirlarında kenar etilmesi kerek olğan çoq mamentler, proletar edebiyatına kelişmegen uzaq parçalar bardır. Bu meqalede Cavtöbeli'nin edebiy eserlerindeki kenar

³²⁹ A. Dermenci, "Edebiyatda Köyli İdeologiyası Matifleri Proletar Edebiyatı İçün Küreş", *İleri*, V/12 (April, 1927), s. 4-5.

etilmesi kerek olğan parçalar üzerinde toqtalmaq ve onın eserlerini ba'zı bir tahlil etmek isteymiz.

II.

Cavtöbeli'nin edebiy fa'aliyeti 1923 senesinden başlay. Onın eserlerini tahlilge keçmezden evvel, o devirnin siyasiy, ictimaiy mamentlerini ve aynı zamanda edebiy ceryanlarını da, çoq derin analiz olmasa da, qayd etmek kerek olacaqdır. Bu ise Cavtöbeli'nin eserlerini tahlilge qolaylıqda berecekdir.

Qurultay hükümetinin hareketi ve milliy fırqanın iç yüzi bizim oquyıcılarğa bir derece ma'lümdir. Vaqtı ile milliy fırqa a'zaları olub, bölşevizmağa qarşı küreşken qurultay hükümeti vekilleri: Ayvafoz, Özenbaşlı, Odabaş, Altaylı ve diğerleri kibi burjuaziya milletçilerinin son yıllarğa qadar savet idarelerinde çalışqanlarını da bilemiz. Veli İbrahimofşçına da Qırım emekdarlarına beş parmaqları kibi mal'ümdir.

Bu, savet teşkilatlarında mes'üliyetli işler başına keçken milliy fırqa vekilleri, bölşevizmağa qarşı küreşni vaz keçmediler. Onlar yalnız küreş şekillerini türlendirdiler. Ve en ziyade mefküreviy küreş cebheleri soqulmağa tırıdılar. Mesela Özenbaşlı'nın "Totay Köy"de müdir olması, Ayvazof, Odabaş kibi burjua milletçi, bolşevizma düşmanlarının aliy ve orta derece mekteblerde ders bermeleri, Çobanzade kibi milletçi professornın ba'zı Tatar "kommunistleri" indında i'tibar qazanıb yaşlıqqa yol köstererek, savet matbuatından (İleri) faydalanması, bütün bunlar gençlik üzerine te'sir yapmaq, burjuaziya mefküreviy cebhesini qavileşdirmek için yapılğan işlerdir. Aqmescid Tatar Klubı qavğaları, Çobanzade'nin komsomolyaşlıqğa qarşı yazğan "Boranı" mesela:

Qoyurğan deniz, simsiya açuv cıya...

Şarqdan esken rüzgarnı, endiden tuya...

Bu satırlar, komsomollarğa qarşı yazıla, savet hükümetinin qısqa ömürlü olğanını, "deniznin açuv cıyğanını, şarqdan yel eskeninin", bunun ile o "komsomoldan sizge fayda yoq, bilaks zararı bar" demek istey ve yaza:

Seydalı! Sapla çapanı, qaz yanı bağ!

Qayalar qum olğancek otırırsın sağ!

Yaşlıqqa nakaz bere, "savet hükümeti yıqılacaq, onın için sen sağ qalmaq istesen sapla çapanı, qaz yeni bağ! Qayalar qum olğancek oturursın sağ!" diy. Onın intelligensiya haqqında yazğan meqalelerinde milletçi fikirleri daha açıq anlaşıla: İdeologiya cebhesinden teşkilatlanmağa, planlı çalışuvğa avuşa ve Türk-Tatar gençliğini çağıra:

“Türk-Tatar gençliğı! İleri! Falcılıqdan ilimge! Tesarufdan teşkilata! Erenlik ve azizlikden müsbit ve planlı işçiliğe doğru ileri!” diy.

“Şirket” qavğalarını bilgen arqadaşlar milletçi professornın bu da’vetni anlarlar. Milliy fırqa kendi teşkilatlığını maddiy cihetden de te’mın etmek içün “Şirket” namında bir teşkilet da qurğan edi.

Tatardan işçi yoq edi, küçük burjuaziya ideologiyası ile sıvarılğan Tatar köylisi balasına milli ruhnı aşlamaq çoq zor degil edi, o köyli yaşnın sınıfıy küreşnen pişmediğini de qayd eter ise, 23, 24, 25 seneleri Özenbaşlı’nın müdir olduğu mektebde oquğan köyli yaşnın nasıl terbiye alacağı bellidir. Bu mektebni bitirib çıqqan ba’zı yaşların, köyde ocalıq etken vaqıtta, yaş nesilge milliy ruhda terbiye aşladıqları, ocalar erkanı teşkerüv yekünlerinden anlaşılgan edi.

5-6 yıl hukumet başında bulınıb kelgen Veli İbrahimof ve onun etrafındaki Özenbaşlı, Çapçaqcı Baliç kibi narkomlar, cümhuriyetin ekonomikasında ve ictimaiy ömründe yapılması kerek olğan mühim yeniliklerge turmadan ayaq çalıb keldi (topraq, kredit mes’eleleri ve ilaxrı). Bu devirlerde Tatar fırqaları arasında olğan gruppa küreşleri de, milletcilernin aks inqılabiy hareketlerine yardım etken bir vasıta oldu. Milletçiler mühim derecede, savet Tatar matbuatından da faydalanıb kendi burjua milletçi mefkürelerini Tatar emekdar kençliğinin ba’zı bir kısmı arasından tarqatdılar (Yanı Dünya’da Deren Ayırlı’nın ve diğer milletcilernin milletçi ruhındaki meqale şiirları. Yaş Quvvet’de Gereybay, Nüzhet’nin şiirları, Özenbaşlı’nın Gereybay’nı kösterib yazğan meqalesi, İleri’de Ayvazof, Altaylı, Umer Samiy, Çobanzade, Bayburtlı kibi milletcilernin meqaleleri, Oquv İşleri, Çolpan sahifelerindeki aks inqılabiy meqaleler).

İşte böyle bir devirde, böyle muhitda Cavtöbeli’nin edebiy fa’aliyeti başlay ve öse. Tabi bu muhit şairge te’sir etecek edi ve te’sir etdi. Çünkü Cavtöbeli de o vaqıtta sınıfıy an, duyğu oldıqca zaif olmaqla, aaynı zamanda köyli küçük burjuaziya psixologiyası da Cavtöbeli’de hakim edi.

A. Dermenci

QIRIM ARXEOLÖGİYA CEM'İYETİ³³⁰

Buna qadar az çoq tar ilmiy çerçive içinde çalışıb kelgen “Qırım Tarix, Arxeologiya, Etnografiya Cem'iyeti” bu seneden i'tibaren daha canlı emekdar xalq kitlesine daha yaqın yollar ile çalışmağa başlaycağını gendisini sonki umumiy toplaşuvında qabul etdi.

Cem'iyetnin bu sene april 3'de toplanğan siyezdinde yapılan dakladlarda keçen seneki faaliyetinden, neşriyatından, para hisablarından ma'lumat verildi.

Anlaşıldığına köre cem'iyet ğayet az para ile keçine.

A'zalardan pek cüz'iy para kele. Bununle beraber cem'iyet her yıl bir tom gendi mecmu'a (izvestiya)larından çıkarabile. Bunun masrafları bütün bütüne RSFSR narkomprosı ve Qırım narkompros tarafından verilgen yardımlar ile qaplana, idare a'zaları maaş alamadıqları kibi mecmu'ağa ilmiy meqale verenlerde muharrirlik haqqı (ganarar) verilmey.

Smeta dakladından anlaşıldığına köre bu sene RSFSR narkomprosı tarafından cem'iyetke 5000 rüble qadar yardım verildiği anlaşıldı. Bu xaber bütün cem'iyeti canlandırdı. Cem'iyetnin neşriyat işlerinin genişlemesine ve Qırım icraisinde yapılacaq raskopkaları bizzat idare etmeğe yol açıldı.

Cemiyetnin iş planına keçmeden evvel şurasını qayd etmek kerekdir ki cemiyetnin son çıqan mecmualarından derç olunan ilmiy maqaleler arasında inqılab devrinde ve Qırım'da keçen XIX asırğa a'id tarixiy materyallar körilmemekdedir. Cemiyetnin son çıqqan III-nci mecmuasında birqaç imza ile derç olunğan açıq mektübde daxiy bu noqtalara işaret olunğan edi.

Siyezde pravleniyanın dakladı üzerine yapılğan munaqaşalarda daxi bu noqtalar üzerine ayrıca toqtamaqla beraber, cemiyetnin gendi ilmiy faaliyetini xalq kütlesine, işçi ve köy proletariyatına yaqınlaşdırılması ve mecmu'ada neş olınğan ilmiy meqalelerin Marksizm usulile işlenmesi lüzümi haqlarından söylenildi.

Pravleniya tarafından tertib ve taqdim olınğan iş planından artıq pravleniyanın daxi bu noqtaları közde tutdığı anlaşıldı.

Pravleniyanın iş planının xulasası bu maddeler edi:

³³⁰ O. Aqçoqraqlı, “Qırım Arxeologiya Cem'iyeti”, *İleri*, VII/62 (Mayıs, 1930), s. 5-6.

Tedqiqat İşleri

1. Qırım'da eski vaqıtlarda kelüb keçken Rum kalonyaları, Vizantiya ve Tatar devirleri. Qırım'nın XVIII, XIX ve XX-ci asırlardaki ictimaiy, iqtisadi ve tarixiy vaz'iyetleri. Cemiyet bu tedqiqat arasında keçken asırdaki çarlıq devrinde, bu asırda büyük cenk, Grajdan qavğaları, German istilas kibi devirlere a'id tarixiy materyalları topla neşr etecek.

2. Arxeologiya qazuvları yapılacaq: Çatırdağ ve Baydar taraflarındaki qobalarda taş devrine a'id qobalar; Saq yanında tunç devrinden qalme yerler qazılacaq. Canköy rayonındaki kurganlar, Xaneli degen yerdeki skif yurtlığı qazılacaq.

Bu qazuvlardan maqsad şu devirlerde yaşağan xalqların medeniyet usullarını, iqtisadiy ömürlerini öğrenmek olacaqdır.

Bu qazuv işlerini ileride biz plan ile alıb varmaq içün bütün Qırım'ın arxnologi o kartası tertib olınacaqdır.

3. Etnografiya mes'elesinde Karaimların, Qırımçaqların ve Bulğar ve Çingenelerin ve Qırım'ın şarq taraflarında yaşayan Tatarların maddiy ve ma'neviy yaşayışları tedqiq etilecek. Qırım'ın etnografik kartası tertib olınacaq.

Neşriyat İşleri

1930 senesi içinde cemiyet gendi mecmuasının IV-ci tomını çıkaracaq. Bu tomda tedqiqiy materyallar ile beraber XVIII ve XIX-ci asrın başlarında ecnebiy seyyahlar tarafından Qırım'ğa dair yazılıb qaldırılğan tarixiy materyallar derç etilecekdir. Bunlar arasında şu eserler vardır:

Cemiyet gendi mecmua'sında derç olınacaq ilmiy meqalelerin Marksizm usuli ile yazılmasına ve bugünkü sosiyalizm medeniyetine yaqın munasebetde bulunmasına ayrıca diqqat kösterecek.

Medeniy yarıqlandıruv işleri

Cem'iyet gendisinin mütexassislarğa maxsus olğan ilmiy dakladlarından başqa işçi proletar xalq kütlelesinde tarix ve orxeologiya mes'eleleri ile tanış etmek içün Kerç gendisi ve kerekse Qırım ilmiy cemiyetleri asotsiyası (birliğı) vastası ile türlü işçi ve azlıqdaki milletler ve Qızıl Ordu klublarında ilmiy dakladlar qoyacaqdır. Bu dakladlar arsında şu mevzu'lar közde tutulmaqdadır: 1) Qırım'da buz devrinde yaşağan insanlar, 2) Qırım'da Skifler, 3) Qırım'da eski Rumlar, 4) 2000 yıl evelisi Kerç tarixiy, 5) Qırım'nın

dünya tarixinde tutduğu iqtisadiy vaz'ıyeti, 6) Qırım Tatarlarının eski medeniyeti, 7) Qırım Xanlığı'nın iqtisadiy ve hükümet teşkilatı, 8) Çarlıq devrinde Qırım'nın kalanizatsiya etilmesi ve pomeşçikler devrinde Qırım'da topraq mes'elesi, 9) Qırım xalqları ömrinden, 10) Raskopka yapılan yerlerde köy ve kolxoz xalqlarına xalqlarına dakladlar.

Teşkilat işleri

Cem'iyet 1930 senesi Aqyar'da gendisinin bir şö'besini açmağa qarar verdi (bu şö'be açıldı). Bununle beraber cem'iyet, türlü ilmiy cemiyetler ile beraber Qırım'nın oblast VKP(b) fırqa komitesi, APPO kabinet, narkompros, İstpart, merkeziy arxif, Qırım Tediq Tetebu' Cemiyeti kibi teşkilatlar ile de yaqın münasebetge kirişecektir.

Evvelkine köre bu seneden i'tibaren cemiyetin maddiy vaz'ıyeti tüzeldiginden ilmiy işlernin inkişafına daha ziyade yol açıldığını kören cem'iyet bundan sonra tedqiq ve tetebbu' işlerini türlü komissiyalara bölerek yapılacaqdır.

Bu qadar cemiyetin prezidiumında 7 a'za bulundırdı. Bu sene 9 kişilik prezidium saylandı. Bunlardan 3'i fırqa a'zasıdır.

O. Aqçoqraqlı

SAÇUV KAMPANİYASININ İBTİDAİY YEKÜNLERİ³³¹

Bizim sosyalizm memleketlerinde işçi sınıfı fırqanın yolbaşcılığı altında sosyalizm qura ve köy xozaystvası sur'atlı bir temp ile öserek tutaş kollektifleşdirüv işi bütün Savet Birliği'ni qaplab almaqda.

İşçi sınıfı 5 yıllık planı toldırmaq için bütün ğayret ve diqqatıle çalışaraq, bu planı 4 yılda toldırmaq için sosialist musabaqası udarniçestvanı kenişleterak bütün zavodlr, sexler, özlerini udarniy i'lan eterek çalışmaqda ve bu çalışuv devrinde olğan ba'zı sekteleri yoq etmek için küreşeler.

5 yıllık plannın ilki birinci yılında plan hayatqa artqaçile tatbiq olındı. 1929 senesi ağır sosialist industriyasının umumiy mahsulatı %21,4 yerine %23,7 yükseldi, istihsal vasıtaları meydanğa ketirüv %25,6 yerine %30,7 ösdi. Yengil sanayı' ise %18,6 yerine %19,3 ösdi.

29-30 senesi xozaystva planının yarım yıllık (oktabır-aprel) neticesinde ikinci yılında artqaçle tolğanı bizge 5 yıllık planı 4 yılda toldıruvının mümkünligini daha açıq olaraq köstere. Bu yarım yıl içersinde sanayı produktı %27,6 ösdi ki bu keçen seneğe köre %7 qadar artqaçdır. Bizim keçen xozaystva senesindeki muvaffaqiyetlerimiz ve bu seneki birinci yarı yıldaki müsbet neticelerimiz tış kapitalist memleketlerine bizde muvaffaqiyetler olğanını tanımağa mecbur etdi ve bizdeki sağ opportunistlernin nazariyelerinin yanlış olduğunu qayta qayta tasdiq etdi.

Sovetler soyuzında olğan muvaffaqiyetler bütün cümhuriyetlerde, ayni halda Qırım'da olğan muvaffaqiyetleri aydınlatmaqdadır. Qırım'da köy xozaystvası ösimi alıb baqacaq olsaq, onda her sahada muvaffaqiyetler olduğunu körermiz. Qırım'da fırqa ve sovet hükümeti yolını doğru alıb baruv ve işçi sınıfının yolbaşcılığı altında, köyde esas kitle ile sıqı bağ sayesinde büyük muvaffaqiyetlerge malik oldıq. Şehir sanayı'nın sür'atlı ösmesile köy xozaystvası da sosialist rekonstruksiyası yolu ile ilerilemekdedir. Bu sene Qırım'da baharlık saçuv kampaniyasına hazırlıq ve onı alıb baruv işleri, köy xozaystvasını sosialist ekonstruksiyası yapuv, kollektifleşdirüv ve savxoz yapıcılığı esasları üzerine, tutaş kollektifleşgen yerlerde kulaknı sınıf olaraq yoq etüv ve kolxozlarda, ayrı fuqare, orta hallı xozaystvalarında ögin yerini kenişleterek, bereketni

³³¹ A. Özenbaşlı, "Saçuv Kampaniyasının İbtidaiy Yekünleri", *İleri*, VIII/63 (Mayıs, 1930), s. 1-4.

artdıruv ile köy xozaystvası istihsalını köteruv şıarları ile alınıb barıldı.

Bu sene baharlık saçuv kampaniyası kidişadı boyınca birçoq eksikler ve bozuvlar oldı ise de, esas olaraq ögümüzge qoyılğan vazifelerni eda etdik ve saçuv planı toldı. Ba'zı rayonlar ise baharlık saçuv planını artqaçile toldırdılar. Baharlık saçuv kampaniyasına işçi sınıfı ve bütün fırqa pek büyük nazar diqqatını celb etdi. Saçuv kampaniyası bütün fırqa teşkilatının diqqatı celb etdi ve saçuv kampaniyasına hazırlıq, keçirüv ve bu iş etrafına geniş köyli fuqare, orta hallıların nazar diqqatlarını mobilize etmek için işçi sınıfının ve fırqanın en yaqşı quvveti köyge yollandı. Bütün bunlar saçuv kampaniyasının muvaffaqiyetli keçmesine şarayit doğırdılar.

Qırım'da köy xozaystvasının rekonstruksiya olaraq, saçuv kampaniyasının muvaffaqiyetli keçgenini şimdi qayd etib keçeyik.

Savxozlar 53'den 59'ğa çıqdılar ki bu ösüm hem mıqdar ve hem de meydanlıqca oldı. Keçen sene savxozlarda 100 bin hektar topraq olıb bu sene 300 bin hektarğa çıqdı. Savxozlar keçen sene 31,8 bin hektar egin sacdılar, bu sene ise 81,5 hektarğa çıqdı. Savxızkarın egin meydanlıqları artmasile özine mal oluv qıymeti tüşe ve çıkarğan malların keyfiyeti arta.

Köy xozaystvasının ilerilevine kelgende, bizde 1928 senesinin 1,4 milyon hektar ögine yerine 1929 senesi 4,3 milyon hektarğa çıqdı. Zaxire savxozlarından egin meydanlığı %39,1, mahsulatı ise %34,7 artdı. Köy xozaystvasını maşına ile te'min etüv işi %37,7 ve traktor ile te'min %119 artdı.

Kolxoz sektorında pek büyük muvaffaqiyetlerimiz bar. Onlar ke'miyetce ösmekle, keyfiyetce de öserek qavileşeler. Keçen sene baharlık saçuvda egin yeri %18 küzlik saçuvda %14 genişletilgendi. Bu sene ise baharlık saçuv kampaniyasında egin yerini %30,6 genişletmege qarar berdik. Keçen sene Qırım'da bütünü 643 bin hektar ögin saçdıq ise, bu sene 783 bin hektar egin saçamız. Keçen sene qara saban 356 bin hektar aydalğan olsa bu sene 436 bin hektar qara saban aydalacaqdır. Qırım'da spest kultura da ösmekdedir. Spes kulturenin genişlemesinin Qırım'ğa iqtisadiy cehetden büyük ehemiyeti bar. Bizde keçen sene 4116 hektar tütün saçılğan olsa bu sene 6500 hektar tütün saçılacaqdır. Bağçalar 9.700 hektardan 10.200 hektarğa, bağlar 6,9 bin hektardan 7 bin hektarğa çıqdı. Texnikiy kulturelar keçen sene Qırım'da 23.800 hektar saçılsa bu sene 45,5 bine çıqacaqdır.

Savxozlar baharlik saçuv işini bitirdiler. Planını %112 toldırdılar. Bağçaları pıtav ve qazuv işi %100 bağları pıtav bütünile bitdi, qazuv işi ise %88 yapılib hazırlandı. Küzlik eginleri %101 kontraktatsiya yapıldı.

Hayvan mahsulünü kontraktatsiya yapuv işi bizde zayıfdır. Yünləri kontraktatsiya yapuv planı %64,9 smuşka %52,5, qoylarını %92,7 ve süt %83,6'dır.

Saçuv kampaniyasında eksiklikler

Saçuv kampaniyasında bizde büyük muvaffaqiyetler olmasile beraber birçok eksiklerimiz bar ki onların üzerine şimdi toqtamaq kerek ve bu eksikler bizim ileride keçirecek kampaniyalarımızğa bir ders olmalıdır. Baharlik saçuv kampanyası planı Qırım Halq Topraq Komisarlığı tarafından 7 yanvarda hazırlanıb i'lan etildi ise de köylerge ve ayrı kolxozlarğa, ayrı xozaystvalarğa bu plan yanvarın sonlarında ve fevralnıñ başlarında barib yetdi. Şunu da qayd etmek kerek ki, plan pek açıq degil edi. Bundan ise rayonların ba'zıları (Kerç ve Canköy) saçuv haqqında pek açıq ve tekmlil ma'lumat alamadılar.

Qırım'da urluq toplav planı yalnız %76 toldırılabilirdi. Bunun sebebi ise vaqtında keregi ehemiyet berilmedigi, birden birge kollektifleşdirüv ilerilemesile kolxozğa kirgen köylilerin ekseri qısmı urluğunu kolxozğa bermeyib bütün ümidini hükümetge asması oldı. Şunu da qayd etmek kerek ki eger merkezden bizge 55000 sentner urluq yardımını berilseydi, bizim hazırlanğan yerlerin bir qısmı boş qalacaq edi. Urluq temizlevge keregi qadar ehemiyet berilmedi. Ba'zı yerlerde urluqlar temizlenmedi. Urluqları, temiz cınısı urluqqa denişdirüv işi her yerde ağır ketdi.

Baharlik saçuv kampanyasını güzel ve muvaffaqiyetli keçmesine çeki ve mexanikiy quvetni doğru teşkil etüvünin büyük ehemiyeti bar. Bizde Qırım'da ise mexanikiy çekici quvvet yeterlik derecede degil, bütünü 1200 traktor olub bunlar vaqtında ta'mir olundı ve saçuv işine bütünile faydalanıldı. Merkeziy qara topraq oblastından kelgen traktor oryadı saçuv işine büyük yardım etdi. Lakin traktoru ta'mir etüv işinde birçok sekteler oluvı ve traktorlardan faydalanuv işi ba'zı yerlerde fena vaziyetde oluvı mexanikiy quvvetden %1000 istisar etüvge mümkünlik bermedi. Canlı çekici quvvet daha büyük hemiyete malikdir çünkü Qırım'da %70 saçuv işini onlar yapalar. Bu quvvetni doğru teşkil eterek, rasionel suretde faydalanuv işi yolına qoyulmadığından, bunda da eksiklikler oldı. Maşına-at stansiyaları teşkil etüv haqqında fırqa tarafından direktiva, vaqtında berildi ise de, teşkil etüv işi vaqtında olmadı. Kolxozlarda hayvanlarını

umumileşdirken yemlarni umumiyleşdirilmemesinden sebeb, ba'zı yerlerde ... bazarlarğa çıxarıldı. Bu ise canlı çekici quvvetni yem ile te'min etüvge küçlikler doğurdı. Bizge merkezden 450 bin pud yem berildi.

Baharlik saçuv kampaniyasında en zaif bir yer olsa o da hayvancılıqdır. Qırım hayvancılıq soyuzu birkaç kere hayvancılıq aylığı yapmaq için başladı ise de, bunlar bozıldı. Hayvancılıq mes'elesi bizde zaxire problemasında son ikinci yerde turmasile beraber buna fırqa ve hükümet son derece ehemiyet bere. Bizim Qırım teşkilatları hayvancılıq mes'elesine diqqatlarını artdırmaqle, ileride, kolxozlar, savxozlar ve ayrı xozaystvalar hayvancılıqni artdırmaqle ve cınısını yaxşılaşdırmaqle çalışmalıdırlar.

Kollektifleşdirüvde de muvaffaqiyetler büyük

Kollektifleşdirüv işi sur'atlı ketmekde köynin esas kitlesi bu aqıntığa gönilli olaraq ketdiler ve şimdi Qırım'ın 565 fuqare, orta hallı xozaystvaları kollektif oldılar. Qırım kolxozları baharlik saçuvni muvaffaqiyetle keçirmekdeler. Saçuv planını kolxozlar artqaçile toldıracaqlar. Şimdi qara saban sürüv ve propaşnoy kùlturanı qazuv işinde kolxozlar ögine ketmekdeler. Bu sene baharlik saçuv kampanyasında esas denişiklik olsa o da saçuvnın ekseriyetini kolxozlar teşkil etmesidir. Bu 100 binlarnen birleşken ayrı xozaystvalar ilkide kollektif suretde saçuv keçirdiler ki iş boyınca olğan birçoq eksiklikler olsa da kolxozlar esas olaraq bu büyük ve ağır vazifenin tübinden çıqdılar.

Administratiflik çok oldı

Kollektifleşdirüv işindeki birçoq muvaffaqiyetlerden başları aylanğanlar ve sarxoşlanğanlar bir kerreden “sosyalizm” quracaq olıb alıbçapdılar. Bizler pek çoq kolxozlar ve kolxoz gigantlar meydanğa ketirdik ki onlar da ba'zı yerlerde şay alıb bardılar. Bir kün söz ertesi küni artel üçünci küni ise kommuna teşkil eteler, Kózlev rayonu Bakkal gigantı birkaç künde teşkil olındı. Kerç rayonu Mavuş köyine R. Prokurorı bararaq kollektifleşdirüv haqqındaki dakladının sonunda sözini köserken “kim savet hükümeti ve fırqa tarafında ise o qol ketersin, kimde Çemberlen tarafdarı ise o kötermesin” deb toqtala. Elbetde köy emekdarları böyle qoyılışdan qorqdılar ve kolxoz teşkil olunması için qol keterdiler. Prokuror da, kolxoz teşkil etdim deb şeherge qaytdı. Canköy rayonında köyge çıqqan bir vekil “1-nci martqa qadar 5 köy bir kolxoz olacaqsız” deb 2 kün evel prikaz berib kete.

Bu misaller yeterlikdir böyle misaller pek çoqdır. Onlar bir kereden asırlarca

devam etib kelgen ömürni bir kereden çevirmeye isteyerek, köyni sosyalizm esasları üzerine yanıdan quruv yalnız fuqare, orta hallılar öz istekleri esasında mümkün olduğunu unutalar. Prikaz ve administratif tedbirlerini böyle mes'elede bıraqaraq, fuqare gruppasını qavileşdirerek fuqarelerni teşkilatlandırıp, orta hallılarnen sıqı bağ ile köynin esas kitlesile birlikde ögge ketmeli, onları bir yanlışsız doğru olaraq socialist yapıcılığına doğru etmelidir. Eger bu esaslar üzerine hareket olınsaydı gönüllik prinsipni bozılmaz ve bizde şimdi esas olğan artelden bir kereden kommunağa ve gigantqa sıçravlar olmaz edi.

İlerige esas köyli kitlesi ile ketmeli

Hiç şübhe yoq ki ba'zı xadimler muvaffaqiyetleri körek bu esas mes'eleni unutaraq hareket etdiler. Bizim köylerde mektebler, likbezler, propagandistler çalışma onlardan ğayrı pek çoq edebiyat neşr olına. Bunlar ne içün? Şunun içün ki bunlar bütünü medeniy, siyasiy iş alıb barsınlar ve bu esaslar üzerine köylinin eski fikiri qırılaraq, yanı sosyalizm fikrine keçsinler. Bunlar bizge daha çoq kerek. Lakin ba'zı arqadaşlar bu esasnı unutaraq köyge sosyalizm yapuvnı administratif suretde alıb bardılar. Onlar her şeyni yapıb köylilerge “kel aşanız kolxoz haxır” demek istediler.

Hayat bizge pek açıq kösterdi ki yerli şaraitı ve esasları hesabqa almay sür'atlı temp ile kollektifleşdirüv yanlış oldu ve bunun ile köyin esas kitlesinen bağ bozuldu. Bizde şimdi köylerde bu yanlışları tüzetirken ba'zı xadimler şaşdılar. Onlar öz yanlışlıqlarını özləri tüzetmege yüz tutmaylar. Her fırqalı ve komsomol özinin yanlışını tanımalı ve onı tez tüzetmeli. Mında utanmaq ve istek olmamaq keçmez. Böyle yanlışlarını tüzeltmek istemegenlerni işden azad etmelidir.

Eger bizler proletaryatnen esas köyli kitlesinin bağını ve istihsal bağını qavileşdirmez isek, bizler sınıflarını yoq etmege doğru ilerileb olmağan son proletar diktaturası pozitsiyasını zaiflatırmız. Kolxozlar köynin medeniy ve maddiy cehetini kötermek ve sosyalizm qurucılığına bütün orta hallı ve fuqarelerni celb etmek, işçi sınıfının; fuqare ve orta hallı köyli kitlesi ile bağ qavileşdirüv esasları üzerinde sınıflarını yoq etmek için kerekler. Kolxozlarğa köylilernin gönüllü kirmeleri kerek, çünkü kolxoznı onlar yapalar. Bunda fuqarelerge tayanaraq orta hallılar ile soyuz olaraq hareket etmenin büyük ehemiyeti bar.

“Hareketden keri qalmaq mümkün degil, keri qalmaq kitleden ayrılmaq demektir. Lakin ögine çapmaq da mümkün degil, ögine çapmaq, kitle ile bağnı coymaq demektir.

Kimde hareketge yolbaşçılıq etmek ve bununle milyonlarle kitle ile bağı saqlamaq isterse o eki cebhege de keride qalğanlar ve ögge çapqanlarğa qarşı küreş alıb barması kerekdir” (Stalin). Bizler de Stalin arqadaşın bu sözlerini esas tutaraq küreş alıb barmamız kerek.

Orta hallıların qarşı qırıdıruvlarğa son yekün yapmalı

Tutaş kollektifleştiruv ve kulaknı sınıf olaraq yoq etuv işini alıb barğanda ba’zı yerlerde orta hallıların qarşı akiz hareket yapıldı. Ba’zı yerlerde orta hallıların da huquqları alınaraq onları da sınıf olaraq yoq etdiler (Kezlev ve Kefe rayonında). Bunlar neticesinde onlar kulaklarğa yardım etdiler ve ba’zı orta hallıların kulak te’sirine qapılmasına sebep oldılar. Diniy mes’elede olğan yanlışlıqlar ve diniy ibadexaneleri administratif suretde qapatuvlar da kulaklarğa yardım etdi ve birçoq dinge inanğan köylilerin fikrini bozdılar. Buna ise köyde fuqareler arasında teşkilatıy ve kitleviy işlerin zaif oldığını qoşmaq kerek.

Kolxozdan çıquvlarğa ve ba’zı orta hallıların kulak te’sirine qapılmalarına qırıdıruvlar sebep degil demek mümkün degildir. Bizge orta hallıların qarşı yapılğan yanlışlıqlarını tez bitirmek kerekdir.

Orta hallıların çoq qısmı fuqareler ile birlikde kolxozğa ketdiler ise de, orta hallıların içerisinde sallanğan soyları daha çoqdır. Bunun için orta hallıların sosyalizm qazanına pişirmek ve onın psixologiyasını denişdirmek için uzun müddetli vaqıt kerek. Onın için orta hallıların qarşı qırıdıruvlar kolxoz yapıcılığına çanadır. Bunun için bizler işçi sınıfı ile emekdar köylinin bağı qavileştirerek, ileride doğru hareket etmemiz kerekdir.

Kolxozların qavileştiruv esas vazife olmalı

Kollektifleştiruv işinin sür’atlı temp ile ketmesi tarafdarımız ve şarait olğan, fuqareler, orta hallılar güzel teşkil olğan yerlerde kolxoz teşkil etmelimiz. Bizge haqiqiy ve hayati ösüm kerek, kağıd kolxozlar kerek digil.

Ba’zı golovotyaplar fırqanın kolxoz yapıcılığında olğan yanlışlar ile küreşni ustupka deb, kolxoz yapıcılığın ilerilemesi ve qavileşmesi, çalışmay, “barsın öz özine össin, büyüsin” deyler. Böyle golovotyaplarğa qarşı qattı küreş açmalı. Kolxozların qavileştirmek bizim esas vazifemiz olmalı. Şimdi olğan kolxozların çoğısında birçoq eksiklikler bar. Emek teşkil etuv, emek haqqı beruv ve emekni normağa qoyuv işi pek çoq kolxozlarda zaifdir. Bu esas mes’eleler yolına qoyılmadıqça kolxozların qavileştirib

olamamız. İstihsal müşavəreleri kolxoz işinin köy fiyatını köterəcək əsas bir şahədir. Bu isə çox kolxozlarda yolına qoyılmadı.

Almatarxan kolxozında aqşamdan işçilər qayda çalışacaqlarını bilmey. Sabah işge ketecekde bir saatdan çox lafdan son işge dağılalar. Bu doğru olmağınından iş vaqtında, işçiləri yerlerinden avuşdıralar. Emek teşkili pek zaif. Kolxozniklər kündelik hesabı, çalışanlarından küngə baqıb oturalar. Bu kolxoz pek açıq tip ki böyleləri daha da bar.

Kündelik çalışıvını yoq etmək kerek. Çalışıvını kötere usulı ile alıb barmalı. Kolxozlarda brigadalar teşkil eterek, bunlar işnin gidişatını ve keyfiyetce yapılışını alıb barmaqle her kolxozniknin ne yapıdığı ve nasıl yapıdığı belli olmalı. Sosyalist musabaqasını genişletmeli. Öz özini tenqidi son derece genişleterek her bir eksikligi vaqtında tenqid etmeli.

Şimdi kolxozlarda qara saban sürüv, propaşnoy kültura saçuv ve nazim kültura rayonlarında ise bütün iş şiddetli suretde ketmekdedir. Bu esas vazifelerin tübinden muvaffaqiyetle çıxılması için emek teşkil etüv işine pek büyük diqqat berilmelidir.

Kolxozlar arasında pek çox a'zalar bar ki onlar kolxoz malına kazönniy baqış ile baqalar. Bunı qat'ıyen yoq etməli.

Köy savetleri daha kolxozlarğa yeterlik yolbaşılıq etmeyler. Merkeziy komitenin savetlerin çalışuv usullarını deniştiruv ve yüzlerini kolxozğa çeviruv haqqındaki qararı daha tatbiq olunmadı. Köy savetlerinin ba'zında istihsal muşaveresi seksiyası teşkil olunmadı ve teşkil olınğanların soqsı kağıt üzerinde qaldı. Köy savetleri ameliy yardım etmeliler.

Nazik kültura rayonlarında Şimdi esas kerek Şeyler: Suv mes’eleŐi, xozaystvanı kedikler ile te’mindir. Tütün sa uv işine diqqat etmeli. Qırım suv xozaystvası idaresinin bu işge suvuq baqdıĒını qayd eterek ileride iş tempini deniŐdirmesini isteymiz.

Her eki cebhege de qattı küreş açmalı

Kollektifleşdirüvün sür'atlı ketmesi ve 5 yıllık planın birinci yıllığı artqaçile tatbiq olınuvı sağ opportunistlerin nazariyeleri yanlış olduğunu çoxdan tasdiq etdi. Şimdi fırqa teşkilatı kollektifleşdirüv işinde olğan yanlışlarını tüzetirken onlar bunu keri qaytuv deb aytalar. Biz keri qaytmay yanlışlarını tüzete ve kolxozlarını qavileşdirerek ilerige doğru ketemiz. Lakin ilerige ketmege yaqşı şarait doğurmaq için esas tehlike olğan sağ meyilge, kulaknı sınıf olaraq yoq etüvni, tutaş kollektifleşdirüvni red etmək isteyenlerge

qarşı qattı küreş alıb barmaq kerekdir.

Sağ meyilcilerge ve kulaklarğa qarşı küreşni tez alıb barmaq için “sol” qıyışdıruvlarğa ve bütün qıyışdıruvlarğa, orta hallılarğa qarşı yapılğan yanlışlıqlarğa qarşı qattı ve son küreşni alıb barmalı.

A. Özenbaşlı

MİRZA FETH ALİ AXUNDZADE SUBUHI³³²

Qırım Tatarlarının emekdar oquyıcılarını bu eseri ile tanış etdigimiz Mirza Feth Ali, Azərbaycan Türklerinin XIX-nci asırdaki edebiyatında, oldıqça yüksek bir yer tutmaqdadır. Onın yazdıqları ile yaqından tanış olanlar bilirler ki, öz yaradıcılığının ba'zı cehetleri ile (mesela: İlk tiyatro eserleri yazmaq, edebiy tenqidciligi te'sis etmek ve ilax...) o hatta bütün Türk-Tatar xalqları edebiyatı köleminde yanılıqçı bir yazıcıdır ve bundan sebeb Avrupa tarafından ta keçen XIX-nci asrın ikinci yarından başlab tanılmağa ve bu tillere def'alarle tercime etilmege başlamışdır.

Ancaq te'essif ki SSC. İttifaqı içerisindeki şöhreti, başlıca olaraq, onın "Latin elifbacılıq hareketlerinin atası" dep tanıldığı içündür; o daxi çox yanlış ve sathiy!...

Bu qadarı kifayet itmez saydığımız içün, hurmetli *İleri* jurnalı redaksiyasının yardımile, onın eserlerinden, bir ufağını, aynı zamanda ideologiy cehetinden bize en yaqın ve ta'bir caizse "ictima'iy patlatqıç" olan bu "Aldatılğan Yıldızlar"nı oquyıcılara taqdim etemiz.

Tabiiy burada biz onın tercime halı ile meşğul olacaqmız; bu xusus ile meraqlananlara biz, bilxassa onın öliminin elli yıllığı munasibetile 1928-nci yılda Azərbaycan'da basılan, külliyyətli Rusca ve Türkce eserlere muracaat etmegi tevsie etemiz. Burada biz yalnız onın yaradıcılıq ve faaliyetini ideologiy cehetinden qimetlendirmenin ba'zı mes'eleleri üzerinde toqtalacaqmız, ki bunlar mesela S. Ağamali Oğlu ve M. Qılıyef arqadaşlar tarafından yazılan eserlerde çox yanlış anlaşılmışdır.

Mirza Feth Aliy 1878-nci yılda yazdığı öz tercime halında elifba fa'aliyetine dair şu sözlerle ma'lumat vere:

1. "... xususan merhum General Feldmarşal Kniaz Varantsof'dan razı ve şakirim ki Baron Rozen'den sonra, benim ikinci velini'memdir!" ve biraz sonra: "... 1863-nci tarixde Kafkaz canşini İmperatorzadei Efğan vekili Knyaz Mixayl Nikolayeviç icareie bu xayylm elifbanın islahı, A. E.) i'lan etmek içün İstanbul'a azim oldım. Cemiy sefer xarcımı vekili knyaz öz xazinesinden merhamet eyledi" ve ilax ve ilax...

Halbuki burada biz yazıq Mirza'nı qat'i süretde düzeltmelimiz:

Doğrıdır ki, 1863-nci yılın 23 aprelinde Mirza Feth Ali İstanbul'a ketmek içün 2

³³² Ali Ejder Saidzade, "Mirza Feth Ali Axundzade", *İleri*, VIII/63 (Mayıs, 1930), s. 12-14.

aylıq me'zuniyet almış ve aynı yılın iyün ayında Tiflis'den hareket etmişdir:

2. “1884-nci yıldan me'murlıqda olan Mirza Feth Aliy bu vaqta qadar (ya'ni: 29 yıllık me'murlığı zarfında) müsteqil ve muntəzam me'zuniyetdən faydalanmamış.

3. İstanbul'a ketmek için Mirza Feth Ali öyle bir vaqıt seçmişdir ki kniaz Voronsof yaz münasibetile “qocur”da olur ve arizacılar olmadığı için onun tercimanlık işini de ihtiyac qalmayurmuş;

4. Bütün bunlar ile birlikde o kene de, her türlü fevqal'ade lüzümleri köz ögine alaraq, mecaniy (parasız) bir sürette öz tarafından yerinde çalışmaq için aqrabalarından Mirza Müstafa Axudnof adlı birisini qoymışdır ki bu adamı sonraları daxi aynı idarede tercimanlıq vazifesinde çox çalışmışdır.

Biraz vaqıt sonra aynı tecribe halını Mirza Feth Ali şu sözlerle bitire:

II. “Şimdiki tarix miladiyenin 1873-nci yılıdır, ömrüm altmışdan keçubdir. Rus devletinin merhametinden ilerige xidmetimde qalub onun, lütf ve himayetinde behremendem!.

Bu da doğru degildir lakin şurası çox doğrudur ki Mirza Feth Ali aynı bir me'murlıqda qırq üç (!) yıl (1834-1878) çalışmış olsa da, bu vazifesine köre hiçbir prensiye felan almayaraq ancaq çalışmadığı (xastalandığı) künden i'tibaren işden azad etilmişdir.

Ya'ni:

1. Onun “ilerige qollığımda qalmışam” ve ilax. sözlerini böyle anlamalıdır ki 11 candan ibaret aile için qıynılıqla ele keçen “maaşını” qazanmadan ötrü son nefesine qadar çalışmaq “haqqını” (!) çarizm ona “lütf ve merhamet” etmişdir;

2. Bundan başqa Mirza Feth Ali bütün me'muriyeti zamanını, umumiyetle, maddiy ihtiyac içinde keçirerek özinden evvel aynı me'muriyetde olan Abbas Quli Ağa “Qudsiy” (10.06.1794-31.05-1847) ve Mirza Can Medadof (1783-1827)'dan nisbetle oldıqca öz “lütf ve merhamet” körerek çox vaqıt kenardan te'ahhüdlü türlü türü ve ilax. işleri alub ayrıca alub ayrıca çalışmağa mecbur olmuşdır.

Ve nihayet:

3. Bütün bu izahatımıza şunu da artdırmaq lazimdir ki Mirza Feth Ali hatta Avropa ve Şarq'da meşhür bir alim ve edib olaraq tanıldığı halda bile, her türlü “fravunlar” (çarizm idaresi me'murlar) taraafından ta'qib etilmişdir ve ona hatta bu tercimanlıq

vazifesi de çox körilerek zamannın müxtəlif “ixtisar” və “isti’fa”larına ma’ruz qalmışdır.

Böylelikle körülür ki Mirza Feth Ali’nin çarizmdən bu qədər “memnün” qalması zamanının böyle istemesindən iləri kəlin. Yoqsa çarizm bütün vaxt və hər yerdə hiçbir mədəniyyət mə’sələsinə qarşı “kör düşmanlıq”dan başqa hiçbir şey etməmişdir.

Eski Romalıları dirlərdi ki “hər bir kitabın öz tarixi vardır”! Bu çox əhəmiyyətli olan həqiqəti Mirza Feth Ali’yə daxili tətbiq etərək bu əsəri haqqında bə’zi bibliografik (kitabiat) mə’lumatı verməyi, faydadam boşdır deyə bilmədim; onları bir çox mə’sələləri fakt ilə həll edə bilərlər.

Bu əsəri, Mirza Feth Ali 1857 (H. 1273)-nci ildə yazmışdır və həmin şü ilin 17 iyulunda özü onu Rusçaya çevirmişdir.

Əsər Türkcə olaraq ilk dəfə yazıcının 1859 (H. 1276)-nci ildə Tiflis’də basılan “Təmsilat Qapudan Mirza Feth Ali Axundzadə” (in 4, IV+286+4=294 s.)’nin sonunda dərc edilmişdir (I). İkinci dəfə 1926-cı ildə Bakı’da “Bakinski Raboçi” kooperativ nəşriyyatı tərəfindən Latın əlifbası ilə basılmışdır (II).

Rusca tərciməsi *Kavkaz* qəzetasının (Tiflis martın 29 və aprel 5, 16 və 26’sı) 1864-cü ildəki no:25, 27, 30, 31’da (153-154, 165-166, 183-184, 189-190 s.) “Обманутые Планеты” adıyla basılmışdır (III). Bəyləliyə ayn əsərin Rusçaya tərciməsini 1901-cü ildə *Кавказский Вестник* jurnalında (no:5, kitab XVII, 68-95 s.) dərc etdirən F. Köhrli’ninki sayıca, ekicə tərcimə kibi qəbul etilməlidir (IV).

Əsər basılıb çıxar çıxmaz Peterburq və Berlin jurnallarında olduqca müsbət bir sürətdə qarşılanmışdır.

Bu iki tərcimədən başqa “Aldatılmış Yıldızlar” bir dəfə Prof. Fəlev tərəfindən 1923-cü ildə Rusçaya tərcimə edilərək yazıcısı haqqındaki bə’zi tərcimə hal və tədqiq əlavələri ilə *Восток* jurnalında (Petrograd, kitab II, 58-76 s.) dərc edilmişdir (V).

Ayni əsəri Вл. Добрянский daxili Moskva’da 1925-cü ildə manzum bir sürətdə Rusçaya tərcimə etərək ayrıca kitabca halında basdırmışdır (Книг-во "Современные Проблемы К. А. Столярь, 16 s, in 18 resm) (VI).

1873-74 (H. 1291)-nci illərdə daxili onu Farsicə tərcimədə Mirza Cə’afər Mənşiy Qaracadağıy Təhran’da təş basması ilə təb etməzdir (VII).

Əsərinin Avropa tillərindəki bə’z tərcimələri (1883-cü ildə *Journal Asiatique*’də (Paris) Barbler de Meynardın tərciməsi (VIII) və 1789-cü ildə

(Madrəş)'daki E. Sellin nəşr etdirildiyi metindən başqa (IX):

Colonel Sir Edvard C. Ross.

1395. The Story of Jou'suf Schah Sarray' (Hie Saddler) and of How the İnhabitants. Kazvin Antwitted Hie Heranby Bdies A. Sahire (*The Journal of Hie*, Korjal Asiatic Society of Great Bratin and Ireland), London, s. 537-569 (X).

1903. Histoire Jousouf Chah, nouvelle historique de Mirza Feth Ali Akhondzade, texte Azeri, public et traduit par Lucien Bouvat. (*Extrait du Journal Asiatique*, no: 5 (May-Yuin (X-e serie, t. I, Paris s.393-488).

Burada eserin Fransuzca tercimesile birlikde, Türkce metni daxi çox sahih ve diqqatlı bir suretde verilmesidir ki B. Ümerof arqadaş daxi öz tercimesi için ondan istifade etmişdir.

Foy. Karl.

1903. Azerbaijaniscghe Studien mit einer Charakteristik des Südtürkischen (*Mittheilungen*) t. V, Band, 2) Berlin.

Neticede "Aldatılğan Yıldızlar"nın özi xususında birqaç fikr:

III. Böyle bir vaqi'a İran'da doğrudan doğruya olmuş mı eken?

Mirza Feth Ali bunun doğruluğunu iddi'a eterek bu hikayesi için mazmunı ("Menşi Mirza Eskender Bek Türkman"ın yazdığı) "Tarix Alem Aray Abbasiy"den aldığını köstere.

Tabi'ıdır ki, bu meseleni burada tefsilatile munaqaşa etməye hiçbir imkanımız yoqdır; buna köre yalnız şu qadar söyeyelim ki, bu eki menba'ları birbirile çaşıdırdıqda (baq: aynı eser II cild Tahran'da basılmış, 1314-nci yıl 323-325 s. ... açıq ma'lüm olur ki Mirza Feth Ali daha başqa birtaqım Şarq menb'larından faydalanmışdır ve hikayedeki ba'zı şaxsların adlarını denişdirmişdir.

Hikayedeki tarixiy hadisenin ba'zı esasiy noqtalarının doğruluğunu isbat için biz ancaq meşhür Fransız seyyahı Jean Chardin'nin Journal du Voyage en Perse et aux Indes Orientales, par le Mer-Naire et parla Colehide" adlı kitabını kösterebiliriz (London, in f, p. 335). Bunun Rusca tercimesi: Пугешествие Шардена по Закавказию в 1673-1672 г. Перевод с франц. яз. Е. Бахутовой и Д. П. Носозича. Тифлис, 1901 г. изд. журн. *Кавказский Вестник*.

IV. Bunun böylelikle doğruluğı, özi özliginden çox ehemmiyetlidir: O, Mirza Feth

Ali'ni İran'daki istibdad mutlaqa qarşı isyan halına kelmiş o vaqıtın mühim ictima'ıy, siyasi ceryanları ile yaqınlaşdırır. Bu hal ise ta 60-nci yıllara qadar Mirza Feth Ali'nin yaradıcılıq matiflerini bize çox açıq bir süretde kösterebilmek içün en quvvetli bir delildir.

Ali Ejder Saidzade

24 III 30 yıl

Moskva

NEFİS EDEBİYATDA KÖYLİ İDEOLOGİYASI MATİFLERİNE QARŞI ve PROLETAR EDEBİYATI İÇÜN KÜREŞ³³³

III.

Cavtöbeli komsomol şairi. O kendi şiirləri ilə carlı gençlikni küreşke çağırır:

Carlı caslıq toplaşub,
Hep bir safda bolayıq,
Qızıl Mayıs qalbine,
Gizli sırdan tolayıq,

Al bayraqlar alayıq,
Qızıl marşlar çalayıq,
Duşmanların gönlünə,
Şaytib yara salayıq.

Emekdar yaşlıq Cavtöbeli'nin "inqilabiy şı'ırlarını" pek meraqnen oquy, ezberley ve edebiyat aqşamlarında çıqub aytalar. Şairnin eserləri sevilüb oqula, 23-24-25 senelerinin yaşlığına bu şi'irler ruh bere.

Şair Rusiye proletariyatının küreşini tasvir ete:

"Qanlı Pazar", "Lena"ları doğurdu,
Qurban berdi al qanıman yağurdu.
"Mixelson" da, "Putilof" da ses berdi,
Sengen ruhğa can ketirdi, es berdi.

Üç yüz yıllıq bir celladnı öldirdi,
Milyonlarman künsizlerni küldirdi,
Tar yollardan oynab çıqdı yarıqğa,
"Çarlı hükmi" sözün yazdı tarixqa.

Bu satırlar Rusiye proleteriyatının "üç yüz yıllıq celladnı (Remanoflar taxtını) öldürüb, Çarlı hükmi meydana ketirdigini köstermekle, inqılabnın "Putilof"da" ses berdigini anlata. Xudojestva olmasa da, münderice i'tibari ile umumiy birqaç söznen işçi hareketlerinden bir levha kösterebilgen.

Qadınliqğa xıtab etüb yazdığı şiirinde:
Nice yıllar xor etilgen haqırlanğan qadınliq,

³³³ Yalı Boylı, "Nefis Edebiyatda Köyli İdeologiyası Matiflerine Qarşı ve Proletar Edebiyatı İçün Küreş", *İleri*, VIII/63 (Mayıs, 1930), s. 12-14.

Biliniz ki endiden son her küniniz aydınlıq.
Yuqlamanı kene de siz başnı köter çıqınız,
Sizge qara baxt yazğan eski yolnı yıqınız!

Tabiiy zamannın inqılabiy yırnı, qadınlıqqa azadlıqnı bildirüv, eski yolnı yıqmağa çağıruv, 24 senesi içün mühim inqılabiy ve teşviqiy rol oynay edi. Edebiyat aqşamlarında ezberlenüb oqulğan bu satırlar bayağı qızların mekteb sıralarına kirmelerine az yardım etmegendir.

Sonra 23 senesi boyına ta’rif etüvde xarakterni olaraq şunı köstermek mümkün.

Mesela:

Bay ayta:
Cat illerde bizlernin aq yoldaşlar,
Vrangelday birtaqım aqıllı yaşlar,
“Or qapuğa” topların quracaqlar,
Duşmanların acımay toracaqlar.
Qurtarıman kelseler seni aytub,
Et sen benim qızmetim, cürme şaytub.

İrğat ayta:
Vazgeç artıq tüşünden, xayalından,
Açma mağa sen endi piç falınnı.
Ey xayalcı, sen unut o zamannı,
Sil cürekden eski sasıq qannı.

Bu nefaset ve şiiriyet cehetden çoq zaif olğan parçanın münderecesi çoq açıqdır. O sınıfıy duşman tipini köstere. Sınıfıy küreşden bir levha. Lakin şair ırğat tipini bizge köstermedi.

İleri kitken ırğat baynen şay mulayın ve onın yüreginden eski qannı silmesini talab etmez ve silecegine de inanmaz. Çünkü sınıflar yaşadıqça, sınıfıy küreş devam etdikce baynın cüreginden “eski qannı” silinmesi mümkün degildir. Bu “eski qannın” silinecegine inanmaq, inqılabdan uzaqlaşmaqdır.

Cavtöbeli’nin eserlerinde kendi münderecesi ve şekli ile güzel parçalar daha bardır. Lakin esas maqsad: Cavtöbeli’nin şiirlerindeki eksikliklerni meydanağa çıkarmaqdır.

IV.

Qırım Tatar edebiyatında milletci şairlerinin şarqğa aryentatsiya matifleri de pek

çoqdır.

Tanğa kiter qısqa, uzun her bir gece
Men atımnı ten tanğa, tanğa sürem...
Tanğa yetüb “çolpanğa” çapçılایم!
Qamaşsın közüm, kör bolsun haq nurından
Bir merzarlıq yer alğancek sınırından,
Tanğa taba atımnı qamçılایم!

Çobanzade

Milletçi şairler hiç de ğarbqa kitmey ediler. Onlar yalnız şarqqa tanğa, “İslam ümmeti” çoq olğan tarafqa atlarını ayday ediler. Onlar bunu bilmeyub degil, anlı süretde, maqsad idinüb yaza ediler.

Yuqaruda qıyd etdigimiz kibi, milletçi şairlernin komsomol şairlerimiz üzerine te’sirleri bar edi. Bu te’sir formadan başlab, ba’zan münderecege de keçe. Mına şarqcılıqdan bir misal:

İnsan qanı böyasıman boyanğanda bar cihan,
Yıqılırken şen saraylar, söner eken çoq vatan,
Ölü, tiri bilinmeden yatar eken birçoq can,
Aynurlanub, ziya sepüb doğdın şarqdan qızıl tan!

Cavtöbeli

Her bir satırda büyük ma’na bar: Dünya cengi, cenkden kelgen ziyanlar, insan qurbanları. Pek zengin münderecesi, güzel tizilişi olğan bu dörtlikde “qızıl tan” simvol olaraq “inqılab” anlaşımaq kerek lakin inqılab şarqdan qomadı ki! Sonra inqılab simvol şeklinde alınsa da mında inqılabın qahramanları ne işçi, ne emekdar köyli ve ne de onun rehberi kommunist fırqasından eser bile körünmey. Her şeyni “qızıl tan” berdi?

Mazlum curtlar tav, çöline bol tuxımın taşladın,
Köp fidanlar, köp güllerni qızılıqman aşladın,
Bar dünyada tamarlanub, cayramağa başladın,
Bütün alem qalbinde yaşarsın sen qızıl tan.

Cavtöbeli

Gine de quvvet “qızıl tanda”, “qızım tan”nın “bütün alemqalbinde yaşaycağı”, şairnin “qızıl tan”nı “inqılab” deb alğanı da şübheli qala. Çünki proletar inqılabı hiçbir vaqıt “bütün alem qalbinde” yaşayamaz. Proletariyat ile burjuaziya hiçbir vaqıt “bir alem” olamaz. Burada te’sirnin formadan, münderecege avuşqanını köremiz. Cavtöbeli ise bu te’sirni özi duymay edi.

Milletçi şairler şarqdan başqa quvvet bekleb:

Şarqdan esken rüzgardan quturğan deniz,
Her qayanın üstünde taşlayacaq iz...

Bobanzade

Deb yaralar. Bunı açıq tilge çevirgende, savet hükümeti yıqılacaq, onun izleri yalnız qayalar üzerine qalacaq. Bunı “şarqdan esken rüzgardan quturğan deniz” köstere eken. Lakin bu ne içün şay keçke qaldı:

Beti bar közleri körinmiy şarqnın,
Derdi bar, yaşları tökülmeş şarqnın
Tili bar, sözleri eşitilmey şarqnın.

Çobanzade

Milletçi şairler şarqcılıq meylini, tabiy başqa maqsadlarnen aldıqlarını yuqarıda yazdıq. Lakin bunun yaşlarğa da te'siri olmay qalmadı. Bilxassa Cavtöbeli'nin şırlarında şarqğa ariyentatsiya nisbetle çoqdır. Cavtöbeli eserlerinde şarqcılıq, “qızılıqnen” yazıla. Lakin onun qızılığından proletar edebiyatına kirebilecek mamentler ğayet azdır. İnqılabnı “şarq batırından” beklev, bütün işançı “şarq batırına” taşlav kibi matifler Cavtöbeli'nin eserlerinde mühim bir yer qapatmaqdadır:

Uzun yıllar zalımlar qolı ustında,
Xırpalanğan, xorlanğan şarq balası

Cavtöbeli

Mında tabiy realni hiçbir şey yoq. Aceba “uzun yıllar zalımlar qolı astında” yalnız şarq balası xırpalanğan mı? Mında sınıfıy ayrılıq da yoqdır. Şarq balası zengin de olabile. Bu şarq batırının. Çobanzade'nin şarq yelinden farqı yoq.

Yalnız şu aşağıdak satırlarda, Cavtöbeli'nin “Kapital”ga hücum etkenini anlaymız:

Qart kapital!... Şarq oğlu “Aynı” kördi.
Tezden bütün mazlumman “kün” körecek.

Pek tumanlı, qaranlıq, üstü qapalı fikirler. Eger savet şarqı oğlunu közge alsaq o “aynı” degil kerçekden künni kördi. Burada şair gine de şarq oğlunu umumiy ola. Klassifikatsiya degen şey yoq.

Şarqğa ariyentatsiya mes'elesinde daha çoq misaller ketirmek mümkün edi, lakin şarqcılıq meyilinin daxi milletçiler te'siri altında oldığını kösterüvde bu qadarı da yeter.

Cavtöbeli'nin ilki şırlarında çoq körilgen şarqğa ariyentatsiya mes'elesi, yavaş

yavaş tüşüb qala. Çünki şairnin bilgisi ese komsomol çevikligi arta ve bu xatarları özi de farq etüb başlay.

V.

Cavtöbeli köyli psixologiyasını aks etdirgen köyli şairidir. Onın köy haqqındaki eserleri proletar edebiyatından daha uzaq, köylini gegemon etüb köstergen ve ba'zı yerlerde kulak matiflerini aks etdirgen eserlerdir. Onın eserlerindeki en kesken matifler de bunlardır.

Ondı ekin bu sene,
Beklegenden beş kere.
Oldı yaxşı bereket,
Sevine köyli ebet.
Babacığım sevine,
Sıqmay endi evine,
Eki atçiq alam diy
Derin saban salam diy.

Köyli imkan tapqan sayın daha ziyade artdırmaq “eki atçiq daha almaq daha derin saban salmaq” tabiy ki kelecək sene de daha da eki atçiq almaq isteycek ve istey, mesela:

Bizde xalqday mal “qaraldı, saban, sarpan tüzeyiq”
Qara yaşav tüssiz künden ipimizni tüzeyik.
Babamızman, anamızman son şen yaşav kerermiz,
Avla, axur çölimizde oynay, küle cürermiz.

Bu yaşdan, babasına bir ögüt. Hem haqiqaten küçük burjuaziya psixologiyasında olğan ögüt.

Köyli bu isteklerine nail olsa ferdi xozaystvasını keterse onın keyfi kele. O kerçekden baxtını tapa ve yırlay:

İşte benim baxtım,
Şen yaşaycaq taxtım,
Qara yerge bağlıdır,
Yernin bağır yağlıdır.

Sonra şair öz neticelerini bere, köyli qartğa ögüt ete:

Sabanının qıçırdavuş sesleri,
Doğar baxtın ay nenesi, cırıdır,
Her eşilen toparları içinde,
Gizli baxt bir tabiat sıdır.

Ya'ni sen çalış, “her eşilen toparlar” tibinde senin “baxtın doğar” o “gizli baxt bir tabiat sırdır”.

Uzanında her atdığı adım da,
Sençün bitmez xazineler saqlıdır.
Qanlı terliemeginnin küçimen,
Gizli sırlar elbet bir kün tapılır.

O “gizli sırlar” zenginlik, baylıqdır. Köyli çalışsa buna nail olacaq deb şair ögüt ete. Köyli tabaqalaşdıruv, onun ferdi isteklerini, psixologiyasını, topraqı birlikde işlevge çeviruv için bir söz yoq. “Bizim bütün vazifemiz topraqı cemaatcasına işlemege keçöv, büyük ümümiy xozaystvağa avuşuvdır” (Lenin). Nefis edebiyatdaki işçi sınıfının elinde sosializm için küreş silahıdır: Burada şairnin dörtligi bu silah vazifesinden çoq uzaq:

Geri dönme! Qaraldında, cölinde,
Seslensinler al maşına traktor,
Bir silahdır xazineler gizlenen
Tabiatın bol bağına yara ur!

Tabiy sınıfı küreşni bilgenler, Qırım savetleşdikden sonra kulaknın “al traktor” almaq için çoq ustalıqlar ile hareket etdiklerini de bilir. Buna 30 senesi Tatar tiyatrosında oynalğan “Açuv” piyesindeki kulak tipi Mustafa Aqay en açıq delil olabilir.

Sonra şu yuqarıdaki köylinin küçük burjuaziya ideologiyasını öyle de açıq köstergen satırlarğa aşağıdaki satırlarında qoşar ise, mes’ele daha açıq anlaşılır:

Atlağanda alaşam “hop” turmasa,
Qaraldım da mal etüb dorba bermem,
Evladlarım nümüne cürt qurmağa,
Besbedava onlarğa şorba bermem.
Armanımın ateşli devirmesem,
Armancı deb özümü saya almam.
Yanılıqqa qaraldım çevirmesem,
Başqa yaqdan baylıqqa maya almam.
Mennen birge traktor iş körmese,
Sabancım dep qabarub forsa satmam.
Her işimden ğayrılar ders körmese,
Yaşayman dep dünyada yer qapatmam.

Ham haqiqaten şaydır. Baynın “alaşası, armanı, traktor” ta’rif etilgeni kibi

“ğayrılar”ğa “ders” olmasa o bay olamaz ve “başqa yaqdan baylıqqa maya olmaz” sonra bay (burjua) ümumiyyət ile inqılabcı ola. İctimaiy inqılabda faqır tabaqadan aldqa kite. İctima’ıy inqılab proletar inqılabına çevirilgen son bile ona toqunmasalar, bay yeni qurumğa da uya ve öz baylığını yeni ictima’ıy qurum esasları üzerine köçürmek istey. Bu doğrudan da Qırım’dan birçoq misaller bulmaq mümkün. Mesela Veli İbrahimof hükümet başında olğanda, kulak kendi xozaystvasını yeni usullarnen alub barmağa çalışdı. İş becerdi. Savet aparatlarında çalışqan aks unsurlardan faydalandı, kredit aldı ve ilaxri:

Evim tüzen, qaraldım bay bolmasa,
“yanı köyli” adını üstke almam.
Çalışqan son bereket tav bolmasa,
Savet bayı boluvnı öske salmam.

Yuqarıda aytqanımız kibi, bay kendi çalışuvını devirge uydıra. Ve inqılabiy yırlar ile eski qurumğa la’netler oquy. Burjua kendi baylığı için zaten inqılabcıdır.

Belim baylı, dilimde şenli cırım,
Qart bolsam da yanından işke qızdım.
Uzaq bolsun cürtimdan eski qurum
“yanı yaşav” qurmağa plan çızdım.

Ya’ni savet şeraitında “savet bayı boluv” planını çızdı.

İşte nefis edebiyatımızda köyli şairi tarafından aks olınan köyli ideologiyası ve kulak matifleri. Zaten cavtöbeli cırında da özinin satırlarının köyli ufaq burjuaziya ideologiyası matiflerini aks etdirgen bir şair olduğına dair güzel xarakteristika bere:

Cavtöpe’dir tuğan köyim
Carlı Tatar aslı soyım.
Babam, dedem sabancıdır.
Ğayrı bize yabancıdır.

Cırladığım cartı cırlar,
Dolandığım derin sırlar,
İşte onın nağışıdır,
Serin talğın baqışdır.

Zaten şair öz cırında “ğayrı bizge yabancıdır” demegen olsa bile, onın 26 senesine qadar yazğan eserlerinin büyük bir ekseriyeti bizge onı açıq kösterib turmaqdadır.

Yalı Boylı

TATAR TİYATROSININ 1929-30 SENESİ SEZONI³³⁴

Devlet Tatar tiyatrosı aprel 10-da “Açuv piyesi ile özinin 7-nci sezonını qapadı. Bu yılğı ya’niy 1929-30 senesi bizim tiyatro tarixımızda ayrı bir yer tutmağa layıq, muvaffaqiyetle keçken bir sezon olğanından, onun yekünleri üzerinde, şübhesiz etraflıca toqtalmaq lazımdır. Çünki tiyatromızın ileri doğru inkişafı içün, bu yıl başlağan yolınen ilerilemesi içün, bu bilxassa bu yılını tedqiq etmek, öğrenmek kerekdir.

Aceba, temascılar konferensiyasının daxi tasdiq etdiği muvaffaqiyetler neden ibaret?

Bu, birinciden işin xudojestvenniy cihetinin, bundan evelki senelerge nisbeten çoq ileri adımlaması, repörtuarın ideolojiy cihetinin epi tüze işi, ekinciden studyanın tiyatromız ömründe özine sağlam bir yer almağa ve tiyatro içün yanı kadrolar yetiştirüğe keregi kibi başlanılmasıdır.

En evela birinci mes’ele xususında.

Repörtuarın mühim bir yerini Ruscadan tercimeler işğal etdi. Mesela: “Relsler Gürley” (Kırşon), “Zırhlı Poyezd” (Vs. İvanof), “Açuv” (Yanofskiy), “Turandot” (Karlo Gotsi). Bu dört piyes Rus tiyatrosının en ciddi ve ağır repörtuarından sayılmaqdadır. Bunların Tatar sahnasında az çoq muvaffaqiyetle qoya bilmekçün çoq büyük zorlıqlarğa qarşı kökü açmaq lazim. Bu büyük bir cesaret istey. Aceba, bu zorlıqı yene bilmekçün tiyatronın elinde ne kibi materyal bar edi? Eldeki materyal şundan ibaret edi: Rus ömründen çoq az tanış ve haveşkarlardan yetişken 8-10 artist, daha ayağından çarığını çıxarmağan, sahnada yürmekni (hatta ömründe birinci def’a olaraq royal körge) studistler... eger bunun üstüne repetitsiya yerinin qolaysızlığı ve saireni qoşacaq olursaq, tiyatronın ne kibi bir şarait içinde işge başlanğanı açıq körülir. Bundan ma’da tiyatronın ayni zamanda temaşlarını süflörsız alıb barmaq haqqındaki qararını da buna qoşmalıdır.

Diger taraftan bu zaif noqtalarğa qarşı quvet de bar edi. Mesela, en birincisi Ümer Dervişef kibi Tatar tiyatro aleminde meşhur bir rejissorın, Buldirof arqadaş kibi bir ressam ve Neymirok arqadaş kibi bir dekoratorın tiyatromızğa celb olunması, zaiflikge qarşı qoyılğan quvetlerdendir.

Yaxşı bir xudojestvenni rehberlik işni birden yanı bir çığırğa minsetti. “Relsler

³³⁴ T. A., “Tatar Tiyatrosının 1929-30 Senesi Sezonı”, *İleri*, IX/64 (İyun, 1930), s. 1-2.

Gürley” bizim tiyatromızın, artist ve studistlərimizin birdən birgə cəsəretlərini köterdi. Məsələn, Leningrad’da çıqqan *Jizn İnkusstva* jurnalında, Qırım’ın adaqlı tiyatro tənqidçisi S. Gamalof arqadaş birinci tēmaşa haqqında şöyle yazdı: “Relsler Gürley” piyesi keçən sezonda Rus tiyatrosunda büyük muvaffaqiyetlə keçəndən son, yaş milliy bir tiyatronun bu istihsalıy piyesni oynab bəcerebilecegi xususındakı qanuniy xavhiç bir vecihlə doğru olub çıqmadı. Kerek oformlenyası, qavi aksanbli kerekse merkez rōllerin icrası cihetindən bu tēmaşağa orta derecedən epi yuqarı köterildi və bu degil yalnız piyesi menimseye bilgen, aynı zamanda şuralar repertuarının en eyi piyeslerinden birini açıq olaraq bergen Tatar tiyatrosı ğayet büyük bir muvaffaqiyeti sayılmalıdır. Bu tēmaşa xudojestvenni rehberliğin qaviligini (Ü. Dervişef) esas aktōrlar yadrosının pişkinliyi və studiya yaşlığının şubhesiz olan isti’dadını tasdiq etdi” (*Jizn İnkusstva*, no:51).

Birinci tēmaşa bizimlə birlikdə bir tiyatro içində çalışqan və ba’zı birleri Tatar tiyatrosına küçük bir adam tōgerek nazarilə baqqan Rus drammasındakı arqadaşların nazarını birdən birgə tūrlendirdi və savet hakimiyyetinin en geride qalğan bir xalq arasında böyle bir inkustva doğurmaq içün ne kibi bir quvet və qudretke malik olduğunu kösterdi.

Ondan sonraki tēmaşalar: “Ot Kelini” (C. Cebbarlı), “Şahin Girey Xan” (İpçi), “Sevil” (Cebbarlı), “Prinçessa Turandot”, “Zırhlı Poyezd” və digərleri də xudojestvenni cihetdən və artistlərin oyunları cihetindən aynı muvaffaqiyetlərlə vardılar.

Repertuar. Bu, bizdə xastabir mēs’ele edi. Lakin bu sezonda bu mēs’ele bir derece qədər çezildi. Tiyatro ağırlıqnı, yuqarıda aytqanım kibi, Rusçadan tērcime üstinə qoydı və aynı zamanda Azərbaycan və Tataristan repertuarına muraceat etdi. Rusçadan alınğan üç inqilabiy piyes (Relsler Gürley, Zırhlı Poyezd, Açıv) və bir də klassik eser “Turandont” repertuarın esas yerini tutdı. Yerli piyeslərdən tēk bir “Şahin Giray” oynaldı ki, bu iləridə Tatar tiyatrosının yerli piyes doğuruv xususındakı işlərinin ciddi bir momentidir.

Bu sezonda berilgen eki konsert, öylə pek maqtanılacaq kibi keçməse də, lakin konsertlərdəki ba’zı bir momentlər tiyatro öğünə yanı bir mēs’ele qoydı. Məsələn birinci konsertkə Bağçasaray’dan Bekir və Abbas ustaların iştiragi tiyatro öğinə, muzikanı kitləgə yaqınlaşdırmaqçün öz yanında bu ustalardan küçük bir orkestro tizmek lüzümini qoydı.

Artistlərin və studistlərin ösüşləri. Bu haqda Gamalof arqadaşın rezenziyasından

alğan parçamız çoq eyi söyley. Lakin ayrı artistlerni alğan vaqıtta hiç şubhesiz yaşların öskenleri körülib tura. Mesela Çalbaş (Elinci Yekoterina'da), Cetere (Qalaf), Xalilof (Xan, Ebu Mecid) ve başqaları.

Studyğa kelgende özlerinin ileride isti'dadlı artistler olacaqlarının arasından Mukadesova Ayşe ve Zohre Bilalovalar. Temindorof, Abdurahimof, Mustafayef U. A., Muratof, Bektaş, Qurt Ametof, Süleymanof ve digərlerini ayrıca qayd etmemek olamaz. Studiyanın yalnız başına "Açuv" piyesini muvaffaqiyetle qoyması, umumiyyətlə onun ösüb bekinmesine bir şahid olabilir.

Bu sene tiyatroda olıb keçgen ve tiyatronın ilerideki ösüşinə yardım etgen hadiselerden biri de, Maarif Komisarlığı'nın tiyatroya yaqın bir köz taşlamağa başlamasıdır. Şöyleki Tatar tiyatrosı her ne qadar Maarif Komisarlığı'ndan yılda on binlerce rüble para alsa da, özine eyi diqqat berilgenini körmezdi. Bu sene birinci olaraq Maarif Komisarlığı öz komisiyasını yolladı ve teftiş neticesinde birçoq nuqsanlar olğanı meydanğa çıqdı ki, bu haqdaki neticələr *Yanı Dünya* gazetasında etraflıca yazılğan edi.

Şimdi ve ileride tiyatronın ögünde turğan en mühim noqtalar: Qazanılğan muvaffaqiyetlənən kifayetlenmeyib, onları daha da artdırmaq, artist ve studistlərin medeniy ve siyasiy seviyelerini yükseltmek, yerli piyes yazıcığını keregi kibi kötermek, bina zırlığını bitirmek, artist ve studistlərinin maddiy cihetlərini yaxşırtmaq, köylərçün seyyar bir truppa meydanğa ketirmek, yanı qabulda studiyağa işçi yaşlığını ziyadece çekmek ve en birincisi partiya, Maarif Komisarlığı, siyasiy yarıqlandıruv idaresi ve Rabisin yolbaşçılığını quvetlendirmek ve sairedir.

Biz ancaq bu suretlə esas maqsad olğan tiyatromızın emekdar medeniy ocağı yapmaq işinə irişebilerimiz.

T. A.

KÖZAYDIN JURNALI HAQQINDA BİRQAÇ SÖZ³³⁵

Közaydın jurnalı ile bugüne qadar hiçbir adam yaqından tanış olmadı. Onın içün bu haqda xalqğa birqaç satırlı izahat bermekni kerek tanıymız.

Bu jurnal hal hazırki devirde mektebli ve pioner jurnalı olıb çıqmaqdadır.

Onın birqaç eksiklikleri bar. Bu eksikliklerni tamamlamaq içün, onın belli yazıcı kadroları, oquyıcıları ve darqatıcıları olmaq kerek. Nitekim, bu ayılğan şeylerin hiçbirisi sırasında degildir.

Köyaydın jurnalının hacmi ve münderecesinin güzel olması içün, bizge qızıl ocalarının yardımları kerek.

Közaydın jurnalı mektebli jurnalı olıb da, bu jurnalğa ocalarının iştirakleri olmağanı çoq te'essüf etilecek bir haldır.

Bu haqda Aqmescid rayonu ocalarının fevral aynın başlarında olğan konferensiyalarında iş kördi. Belikide ileride, jurnal sahifelerinde ocalarmızın da, parçaları yer qaplar ve qaplaması da kerek.

Ekinci bir qayd etilecek noqtamız daha: Ocalarmızın jurnalı balalar arasında darqatdıruv mes'elesidir.

Bu mes'ele xususında da, ocalarımız hiç de bir şey yapmadı desek yanğılmamız. Bu da, menfiy halların birisidir. İleride ocalar jurnalnın balalar arasında darqaması içün geniş teşviqatlar alıb barmalı kerekdir. Aqmescid ocalar konferensiyası jurnalı balalar arasında darqatmaq içün qattı qararlarğa keldi. İleride bu işge yalnız Aqmescid rayonu ocaları degil de, bütün Qırım ocalığının çalışması icab ete.

Eki söz de, jurnalnın keçmişi ve şimdiki turmışı haqqında söyleyik:

Közaydın jurnalı evelden (ilk çıqqanda) hangi maqsadnen çıqqanı her kezge bellidir. Ondan sebeb onın negizini öşmekde, şimdi ma'na yoqdır, yalnız, mektebli pioner jurnalına çevirilgen son, onın turmışının teşkermenin ehemiyeti bardır.

1929 senesi boyınca jurnalımız 24 numero çıqacağı yerine, 8 numero çıqdı. Bu tuhaf etilecek bir hal. Oquycılar jurnalğa tamam bir yıllık yazılğan da, bir yılda 24 dane Yeni Elifba Komitet'nin jurnalğa para bermemesi ve ona para tapuv işine hiçbir teşkilatnın tedbir körmemesidir.

³³⁵ Eminulla Nimetülla, "Közaydın Jurnalı Haqqında Birqaç Söz", *İleri*, IX/64 (İyun, 1930), s. 3.

Bu hal bir tarafdən abunacıların sayısını eksilti, digər tarafdən də, jurnalın xalq arasında i'tibarını cəldi.

1929 senesi sentabr, oktabr aylarında jurnalın tirajı 1500-2000 qədər olğan olsa, 3000'dən ziyadə jurnal basdırılğan, nəticədə, bu jurnalların çoxısı dağılmayıb qaldı. Eger, ocalarğa derslik eski jurnallar kerek olsa, idaredən cibərmege mümkündür.

1930 senesine ayaq basqanda, jurnalın hiçbir dənə oquyıcısı qalmadı, hər kəsin abunəsi teldi artıq, idarə kimge jurnal cibərəcəğini bilmedi, bu ağırlığın tündündən çıxmaq içün, jurnal idarəsi tərəfindən təşviqatlar alınıb barıldı, qış tətilində tələbələr jurnalın xalqğa əhəmiyyətlerini anladılar, cəyratdılar və çoxğa barmadan *Közaydın* idarəsi Qırım Dövlət Neşriyatı ilə adına keçdi və artıq jurnalın vaxıt vaxtında çıxuv işi təmin olındı. Yalnız, bir xəstəlik daha olsa: Poçtalarının jurnalını vaxtında yerinə təslim etməmələridir. Buna da tədbirlər körmək mümkün, yalnız izim, gəyret və təşəbbüs kerekdir.

Közaydın jurnalının tirajını 1930 senesinin sonına qədər 8000'ge çıxarmaq mümkün, şimdi onun tirajı 1300 qədər oldı. Bu da böyük bir müvəffəqiyyətdir.

Biz yuqarıda ocalar üzərinə bayağı laflar aytdıq.

Endi, birqəç sözlə digər qüvvətlər üzərinə söylemək kerek oldı. Həm külinecek və həm də acınıqlı bir şey, pioner ray biyroları daha pioner jurnalını oqumaylar, hiçbir dənə pioner biyrosı xadimi daha jurnalğa bir məqalə yazmadılar.

Ameliy olaraq şu təkliflər:

1. Jurnalımızğa, hər hoca tərəfindən (pedalogia, tərbiyə, hikayələr, şi'irlər, məqalələr) parçalar yazmaq.
 2. Bütün məktəblərdə ocalar tərəfindən jurnalın əhəmiyyətini balalarğa anlataraq onların jurnalğa yazmaq.
 3. Bütün rayon pioner biyroları xadimlərinin tərəfindən balalar arasında çalışuv, yeni iş təcrübələri, siyasiy, ictimai'iy məqalələr yazmaq.
 4. Pionerlər arasında jurnalını 100 faiz cəyratmaq.
- İşte, bunları yapsaq örneklə işlər yapğandan olırmız.

Eminulla Nimetulla

NEFİS EDEBİYATDA KÖYLİ İDEOLOGİYASI MATİFLERİNE QARŞI ve PROLETAR EDEBİYATI İÇÜN KÜREŞ³³⁶

VI.

Dialektik materyalizm metodu ve proletar stili ile yazılğan edebiy eserler, her bir devirni, her bir ictimayı sınıfın psixologiyasını doğru realniy aks etdirir. Proletar yazıcısı dünyağa materyalist közinen baqmaq, işçi sınıfının gegemoniyasını, hiç de xatırdan çıxarmamaq kerekdir.

Fırqamız nefis edebiyatını proletar çizgisinde genişletüvde ve proletar edebiyatının mündericesi doğrusında şay ustanofka bere, proletar edebiyatı:

“Hadiselerni bütün mürekkeblikleri ile beraber geniş bir suretde qavramaq, bir zavodnın içerisinde kilidlenip qalmamaq, tsex edebiyatı degil de, arqasından milyonlarle köylini alıb ketgen büyük, küreşçi bir sınıf edebiyatı olmalıdır; proletar edebiyatının mündericesi çerçiveleri böyle olmalıdır”. (Fırqanın bedi’iy edebiyat haqqında qararı). Bılxassa köyden çıqğan şairlerimizge bu ustanofkanı eyi bilmek kerekdir.

Bizim esas vazifemiz, nefis edebiyatda kommunizm içün küreşgen proletar kollektifni köstermekdir. Bu vazifeni ömürge keçirmek içün, bizge bütün çürük mefkürelı ramantizm, ideyalizm usulları üzerine qurulğan edebiyatnın çürük ideologiyasının üstünü açmaq kerekdir. Qırım Tatar nefis edebiyatında ise onlar yoq degildir.

Şimdi Cavtebeli’nin eserlerinde devirnin aks olunuvını baqayıq. Yuqarıda şairnin edebiy faaliyeti ösdigi şaraitni ve mühitni xarakterize etdik.

Aceba şa’irnin eserlerinde devir doğru xarakterize etile mi?

“Temizlengen mazlum yurt çöplüklerden

Çevirilgen bağ bağça gülüstanğa

Xorlav, ezüv duyğusu bitgen xalqda

Birlik yaşav bir tamam singen qanğa.”

25 senesi “mazlum yurt çöplüklerden” tamamı ile temizlenmedi, onun içün “xorlav, ezüv duyğusu bitken xalqda” demek, memleketde qızğın sınıfıy küreşni körmemekdir. Kulak ırğat tutqanda, nepman alışveriş yapqanda şairnin “köyli qartı” ferdiy xozaystva kötermek içün antlar etkende “birlik yaşav bir tamam singen xanğa” demek, ömürni devirni materyalistce degil de, kelişi güzel köstermek demektir.

³³⁶ Yalı Boylı, “Nefis Edebiyatda Köyli İdeologiyası Matiflerine Qarşı ve Proletar Edebiyatı İçün Küreş”, *İleri*, IX/64 (İyun, 1930), s. 4-6.

“Qollar qolğa berilib, birleşken gönül,
Ne talaşuv, ne da’va, ne de qavğa”.

Bu haqiqat mı? Xayır, hiç degil 25 senesi fuqarelerin fa’aliyetleri ne qadar zayıf
ise de, savet sayıqları kibi siyasiy kompaniyalarda, kulaklarnen olğan küreşlerni, sınıfıy
qavğalarını körmeyib “ne talaşuv ne da’va” demek qat’ıyen yanlış.

“Qara zulmet, istibdat, xurafat, xayal,
Baltalağan, büsbütün cansız qalğan”.

Cansız qalğan mı bir şey, dinnin sınıfıy duşman elinde büyük bir silah olub
yaşadığını inkar etmege ne bar? Leninizm bizge şay ögrete:

“Şimdige qadar mahv olğan bütün inqilabiy partiyalar, kibirlengenlerinden,
ğururlağanlarından quvvetnin, ne de olğanını körmekni bilmegenlerinden, özlerinin
za’iflikleri haqqında aytmğa qorqğanlarından dolayı mahv oldılar. Biz ise mahv
olmamız, çünki biz özimiznin zaifliklerimiz haqqında aytmqda çekinmeymiz” (Lenin).

Lenin arqadaşının bu sözleri edib ve şairler içün de pek qıymetli elifbe olmaq
kerekdir. Bu söz, ömürni, dünyanı dialektik materiyalizm metodu ile kor ve köster
demekdir.

Xozaystva yapıcılığını, turmuşda olğan denişikliklerni, medeniy qurumnı, devirnin
ictima’ıy hareketlerini doğru xarakterize etüv ve edebiy eserde doğru aks etdirüv
mes’elesinde, Cavtebeli’nin eserleri zengin degildir. Eger şair devirni doğru xarakterize
etebilse edi, onun eserlerinin ictimaiy ehemiyeti şimdikinden daha büyük olacaq edi.

VII.

Cavtöbeli’nin şiirlerinde ziyade kenişlegen bir matif daha bar ki o da şairnin
baxtını cismaniy şeylerden beklemesi, köklerge uçması, yigitlikni ya yıldızlarda, ya tanda
ve yaxud da qızıl bayraqda köstermesidir. Bundan ise eki türlü edebiy ceryan çıqarmaq
mümkün: 1-ideyalizm ve 2-simvolizm.

“Deryaday tolqunlab, celdayın esib,
Çıqılmaz bataqlıq collarını kesib,
Sizlermen beraber köklerge çıqayım,
Cüregim kemirgen duşmanım yaqayım.”

(İleri, no:9, 1927 s. “Geceler” şi’irinden)

Duşmannı yıqmaq içün köklerge çıqmaqın hiç lüzümü yoqdır çünki duşman
yerde ola. Sonra burada şair öz duşmanını yıqmaq istey, nasıl duşman? Kimnin duşmanı?

“Xayalın taşqını seline batqanda,

Taqdirge yüz sıtub cigitlik satqanda,
Şavlesiz köklerle ilhamlar saçıdınız,
Bağrımnda gül olub, çeçekler açdınız.”

Burada şairnin “xayalı taşqını” kerçekden “seline batdı” çünki o kündüz haqiqiy
ömürden alınacaq ilhamnı “şavlesiz köklerden” alğan.

“Yetimler köz açıb uyanır eken,
Nurinde yol ketib halların sordım.
“Çatırım” allıqğa boyanır eken,
Ketem deb çalmanı omuzğa urdum”

(“Çolpanğa” şiirinden)

Burada köremiz ki yetimler (bunu fuqareler, işçiler anlayacaqdırımız) uyanğan son
çolpannın “nurından yol ketib hallarını” sorula. Şair bütün quvvetni çolpanda köre.

Büyük bir memleketde, ictima’iy şekiller denişken, ekonomikasında icti’iyatında
inqılab yapılğan bir vaqıtda, bu denişikligi yapqan işçi sınıfının quvetini körmeyib, allıqnı
ictima’iy ve iqtisadiy ömürde aks etdirmeyib, “Çatırının allığından” ilham almaq (batırının
allanması ğayrı tab’ıy bir şey) ve “ketem deb çalmanı, omuzğa urmaq” maksadsız yolğa
çıqmaq demekdir. Quvet “çolpan”da degil, işçi sınıfı ve emekdar köylinin kommunist
partiyasının rehberligi altında yorulmadan, yeni ömür, sosyalizm qurumı içün yapqan
küreşlerindedir. Biz ideyalizmge qarşı en merhametsiz küreş aça ve ona qarşı
materyalizmni qoyamız.

“Qızıl tandan can alub, küç toplağan,
Mazlum curtnın künsizi, fuqarası.
Mına bu kün qolunda al bayrağı,
Cerni, kökni canırtub şenlik ete.”

Hiçde şay degil “mazlum curtnın künsizi, fuqarası küçni qızıl tandan” toplamay.
Onda küç quvet bar. O, uzun yıllar burjuaziyağa qarşı küreşi neticesinde şu quvetni
birleşdirib, Leninizm yolu metodı ile beraber hükümetni elde etdi ve bayram yapa. Yoqsa
ne qızıl tan ve ne de çolpanğa qol uzatıb, yalvarmaqnen hükümet elde etilmez edi.

“Bir kün dünya sarsıldı, derya taşdı.
Degil yalnız Avropa dünya şaşdı.
Qızıl tanman eş bolıb, tuvdı azadlıq,
Canlandırub alemni nurın saçdı.
Heybetine köz tikib qal uzatdım,
Al kölgene men ğarib öksüzni deb,

Qabul et hem bağrına, haq yoluna,
Kop xorluqda ezilgen künsizni deb”

İnqilabiy körülgen bu satırlar yine de “qızıl tanman eş bolub tuva”, şarq qadını bunun heybetine köz tikib qol uzata. Qıpqı masal lakin şair bunun ile inqılab köstermek istedi. Faqat inqılabnı kösteremedi. Bunun sebebi ise, şairnin inqılabnı yerde degil de al tanlarda körməsi edi.

Şair özinde dalğalanğan yeni ömür tolqunlarını nasıl etib köstereceğini tapmay ve hep yüksek tepelerge çıqa, sesini ta Türkistan’ğa eşitdirmek istey. Bu ise xayaldan başqa bir şey olub olmay:

“Ansızdan bir quvet, keskin bir sesnen,
“Ayperi” Dağı’nda oquna ezan
Tolqunı aks ete tavlara, taşqa,
Canara Türkistan, Qafqaz hem Qazan”

Şairnin fikrinde bu da inqılab dalğası, bu da azadlıq “ezan”. Hem özi de Qırım’nın Ayperi Dağı’ndan qopqan inqılab?!

Bu bölükge yegün yapıb şunu söylemek kerek ki şair bütün quveti, bütün qalbi ile inqılabnı yırlamaq istey. Lakin simvolizm ve ideyalizm metodları ile yazılğan “inqılabiy yırlay”, inqılabnı realniy olaraq, dialektik materyalizm noqtai nazarı ile kösterib olamay.

Çünkü şair Plexanof’nın sözi ile söylegende, yazı metodında “faqrılığın şahidi olğan simvolizm”ge tutilğan. Fikir haqiqatnı anlavnen silahlanğan vaqıtta, ona simvolizm boşlığına ketmege ihtiyac yoqdır” (Plexanof).

Cavtöbeli o vaqıtta edebiy aqıntılar, şkolalar ile tanış degil ve nasıl qolayına kelse, şay yaza edi. Metod faqrılığı neticesinde onun eserlerinde (birinci devirde) hem simvolizm, hem ramantizm ve hem de ideyalizm aks olundu.

VIII.

İşte Cavtöbeli’nin edebiy fa’aliyetinin ilki devirlerinin esas matifleri. Biz şairnin ikinci devirini daha tam ma’nası ile körmeyiz. O şimdi matbuatğa şi’ir çıqarmay.

Tabiy şairnin bu künki durğunluğu onun kelegeğine sed çekemez. Anlaşıla o şimdi acele etmey öz eserleri üzerine çalışsa, onları etraflica işley. Mesela 28 senesi sonlarında *İleri* jurnalı sahifesinde basılğan “Qurtuluş Sesleri” şi’iri bu sözlerimize bir derece şahid olabilir.

Cavtöbeli bu şiirinde ösdi, ileriledi. Artıq evelki şiirleri ile qiyas etkende bu

aşağıdaki şiiri hem munderice ve hem de bed'iyat i'tibarı ile zengindir:

“Son komanda
Bom, bom, bom,
Bomba, pulumet
Top sesleri:
Qaradeniz,
Azav sarsıla
“Dayoş Qırım”,
Or,
Çonğar,
Çatır
Canara.”

Şair bu birkaç satır ile qardaş cenkinden bir canlı levha bere. Kısq, anlayışlı ve ma'nalı:

“Ateş,
Küreş
Keskineşe,
Sertleşe
Taş yürekler,
Baqır kekrekler
İnqılab tragediyasının
Batır rolini oynaylar.
Küreş arkestrı:
Top,
Pulumet,
Şarapnel,
Bombalar
Zafer
Marşını çalalar.”

Bu satırlar, bu edebiy misra'lar inqılab içün küreşgen Qızıl Ordu'nın duşman ile boğazlaşuvnı köstergen levhalardır.

“Bu ordudur! Bol Ukrain kenış Sibir çölinde,
Al inqılab bombaların patlatan!
Ural, İdil, Qırım, Qafqaz ilinde,
Duşmanının etlerini çatlatan.”

25 senesi yazılğan bu satırlar ile yuqarıda misal ketirdigimiz satırlar arasında ne

derece fark olduğunu oquyıcı da ta'yin eter. Ekisi de Qızıl Ordu haqqında yazılğan, ekisini de mevzuı bir, lakin arasında olğan fark ğayet açıq körile. Konkret mevzu' kökden yerge tüşüv bar, bu ileride daha ziyade olacaq, Cavtöbeli onun için çalışsa kerekdir.

IX.

Qırım'da nefis edebiyat haveskarlarını teşkilatlandıruv, proletar edebiyatını doğru sahasındaki adımlar atıldı. Rekonsruksiya devrinde bizim edebiyat haveskarları ögünde tamamı ile yeni, küreşçi vazifeler turmaqdadır. Biz proletar edebiyatının ösmesi, şair ve edibler ordusunın edebiy qalemlerinden tökülen nefis satırlarının sosyalzim qurucılığı için faydalı olması geniş işçi ve kolxozcı massalarının bedi'iy ihtiyaclarının sağlam mefkürelı eserler ile te'min etilmesi için çalışmaq kerkimiz.

Bu künde, birçoq emekdar, yeni haveskar edebiy simalar doğmaqdadır. Bu yeni, edebiyat haveskarlarının eserlerinde büyük eksiklikler bardır. Onların eserleri hem münderice, hem de şekil ve bedi'iy cihetlerden çoq zaif derecededir.

Bilxassa şiirlerimizde şekil mes'elesi çoq yamav, çoq işlev istey, şiirde proletar stilini benimsetmek, onı ömürde köstermek lazımdır. Bu ise ağır ve ciddi bir vazifedir. Cavtöbeli komsomol şairlerimizden en tecribeli bir şair olmaq ile bu ashada ciddiyy suretde çalışmaq ve ösmekde olğan emekdar genc haveskar şairlerge yol köstermek, şiirini nasıl yazmalı proletar poeziyası stili mes'eleleri ile oğraşmaq tecribeli qalemi ile bunu ameliyatda yapmalıdır.

Yalı Boylı

XV QIRIM OBLAST PARTİYA KONFERENSİYASININ YEKÜNLERİNDEN³³⁷

XV-nci Qırım fırqa oblast konferensiyası, sovetler hukümetine qarşı cenk tehlikesinin ziyadesile artqan ve kapitalist memleketlerinde kolonyalarda, iqtisadiy krizisin oldıqça derinleşken ve iqtisadiy krizis neticesinde imperialist memleketlerde işçi hareketinin köterilib alevlenib kapitalizmnin temellerini qazmağa başladığı ve SSSR’de ise sosyalizm qurucılığının büyük templernen ileriledigi, bununle beraber ögimize birçoq zorlıqlar çıqdığı bir zamanda toplandı.

Merkezi fırqa komitesinin hesab dakladını yapqan Moskvın arqadaş bu momentler üstine keniş suretde toqtalaraq: “Merkezi fırqa komitetinin yalnız doğru Lenin politikasını bölşevik qaviligi ile hayatqa tatbiq etmesi sayesinde, bu hesab devrinin zorlığı şaraitında SSSR’nin beynelmilel quvvetini turmadan qavileşdirmesini te’mın etib, sovet hukümetine Şarqı Qıtay Demiryolu ixtilafını yoq etüv ve angiliya ile diplomatçeskiy münesebetleri yeniden qurmaq, onunle muvaqqat tecaret uzlaşuv yapmaq kibi mes’elelerde büyük muvaffaqiyetler elde etmege imkan berdi” diy.

Lenin fırqasının bölşevik yolbaşçılığı altında te’mın etilgen bütün muvaffaqiyetler esas tehlike olğan sağ opurtunizm ve “sol” qıyışdıruvlar qattı küreş sayesinde qavileşdirildi. XV-nci Qırım Oblast Konferensiyası bir ağızdan bunu qayd etib keçdi.

Sanayı’

Qırım yarımadasında olğan ma’den zenginlikleri ve fırqanın SSSR’i xususe milliy rayonları industriyalaşdıruv içün alğan kursıman bağılı olaraq Qırım’da da qaviy industriya bazası doğrılmaqdadır. Bunlarle beraber Qırım’da Tatar proletariyatı yetişdirüv mes’elesi de ancaq Qırım’da Tatar proletariyatı yetişdirüv mes’elesi de ancaq Qırım’da sanayı’ın inkişafı sayesinde mümkün olmaqda ve olacaqdır.

Qırım’da esas sanayı’ ocağı olğan Kerç artıq bu sene 12 milyon rüblelik mahsul berecekdir. Bu ise bütün Qırım budjetine yaqın bir mublağıdır. Kerç zavodı kit kite Qırım’ı SSSR’nin sanayı’ merkezlerinden biri halına keticekdir. Bu ise Qırım’da Tatar proletariyatının sayısını çoqlaşdıraraq fırqa teşkilatının temellerini daha ziyade qavileşdirecek ve sovet, profsayuz apparatlarını işçileşdirüv içünde keniş bir çoqraq

³³⁷ Cemil Buzlı, “XV Qırım Oblast Partiya Konferensiyasının Yekünlerinden”, *İleri*, X-XI/65-66 (İyun-İyul, 1930), s. 1-2.

olacaqdır. Ondan da ğayrı Kerç zavodının Qırım köy xozaystvasına rekonstruksiya işine de büyük te'siri olacaqdır. Kerç zavodı yalnız Qırım köleminde gigant sayılmayıb o bütün SSSR köleminde de gigant zavodlardan biridir. Kerç SSSR'ge de milyonlarman ton çoyun, demir berecekdir. İşte bunun için konferensiya öz rezolüsiyasında Kerç zavodunun ... sosyalist templermen yapılması ve Qırım işçi sınıfının ve fırqa teşkilatının bu iş etrafında mobilize edilmesi konkret olaraq qoydı.

Köy xozaystvası

Konferensiya, köy xozaystvasını sosyalizm esasları üstinde rekonstruksiya işlerini qavileşdirüv, qat'i ve sağlam adımlarla kollektifleşdirüv işini ileriletüv için yapılacaq en mühim işlerden biri olaraq kolxoz qurucılığında yapılğan bütün qıyışdıruvları doğırtuv ve bu qıyışdıruvları doğırtmaq istemegenlerle qattı küreş mes'elesini bir daha qattı olaraq qoydı.

Çünkü Qırım bölşeviklerinin XV-nci konferensiyası kolxoz qurucılığında yapılğan qıyışdıruvları doğırtmaq demek orta hallinen işçi sınıfının soyuzını qavileşdirmek ve kolxoz yapıcılığında muvaffaqiyetle öge doğru ilerilev, kağıd kolxozlar yerine sağlam, haqiqiy kolxozlar meydana ketirmek demek olduğunu bütün derinligile anladı.

Diger taraftan kolxoz yapıcılığında, Qırım'nın ayrı rayonlarındaki iqtisadiy ve milliy şaraiti köze alıb hareket etilmesi xususında konferensiya yolbaşcı fırqa teşkilatlarına direktiva berdi. Konferensiyanın bu xususda çıkarğan qararı Qırım'da kolxoz hareketinde, yeni bir etap, ya'ni bundan evelki kolxoz hareketi vaqtında elde etilgen muvaffaqiyetleri qavileşdirerek her rayonnın şaraitini köz öginde tutaraq ögge doğru ilerilev için yeni bir stimvul olacaqdır. Bununle beraber konferensiya ayrı rayonların şaraitini köz öginde tutaraq hareket etmek kerek demesi ise bundan evel birtaqım yerlerde olıb keçken, rayonların xususiyetlerini köz ögine almayuv kibi yanlışlıqları tez vaqıtta yoq etmek için de qat'i bir kösteriz edi.

Bugün Qırım'da da fırqanın Leninizm esasları üstine qurulğan siyasetini büyük bir metanet ve qat'ilikle alıb barması sayesinde Qırım köy xozaystvasının yarısına yaqın bir kısmının artıq kolxozlarda qav'ileşkenini ve bu sene Qırım köy xozaystvası mahsulatının yarıdan çoğını kolxozlar berebilmesini te'min etdi.

Bu esas üstinde bütün SSSR'le beraber Qırım'da da zaxire problemi muvaffaqiyetle çezilmekdedir.

Kolxozların köyde sovet hükümetinin en sağlam tayanğıçlarından biri olmasıyla yine de kolxozlarda sınıfiy küreş bitmemekdedir. Bununla beraber kolxoz hareketinin etrafında sınıfiy küreş ziyadesile keskinleşmekdedir.

Lakin bu eki sınıfiy küreşin arasındakiəi farqı ayırmaq kerekdir. Eger kolxozların etrafında sınıfiy küreş əsasında sosializm sektorının muvaffəqiyətləşməsinə kulak ve kapitalizm elementlərinin qarşılavları, kulaknı sınıf olaraq bitirüv kibi temeller üstində kitdigi halda, kolxozların içindəki sınıfiy küreş isə köylinin şahsiy mülkiyet, ufaq burjua psixalogiyasını yoq etib onda yüksek kollektivizm psixalogiyası doğırmaq etrafında kitmekdedir.

Bütün bunları anlayaraq hareket etmək bize köyde sosializm qurucılığı sahasındaki işimizdə büyük qolaylıqlar doğırır.

Söyleb keçdigimiz mes'elelərin köy xozaystvasına rekonstruksiya işində büyük praktik əhəmiyyətləri olduğundan konferensiya onlar üstindən etraflica toqtaldı.

Kolxozları idare aparatını ucuzlatmaq, onları kolxozlar üstində yolbaşçılıqlarını artdırmaq böylelikle onları kolxozların istihsal ve te'minat işlərinə daha ziyade oğraşmalarını te'min etmək mes'elesinə bağı olaraq kolxoz kustların yoq etilməsi meselesin konferensiyada Samedinof arqadaş şu suretə qoydı "elastikiy kolxoz aparatı meydana ketirüv mes'elesi Qırım şəraitində daha hall olunmadı. Menim zanıma qalırsa, kolxoz kustlarını yoq etmək kerek. Çünki onlar biyorokrat teşkilatlar olıb kolxoz yapıcılığının bu devirində kereksizdirler".

Birtəqım kolxoz kustların aparatlarına yapılğan masraflar o qadar büyük ki bu paralar kolxozın istihsal işlərinə qoyıldığı təkdirde kolxozların maddi ve istihsal bazalarını qavileşdirməyə büyük faydası olabilir. Kustlar yerinə kolxozların rayon teşkilatları meydana ketirilerek kolxozların idare ve te'minat işlərinde elastiki ve ucuz aparata malik olmaları ... emekdar, köyli xozaystvaları qarşısında da kolxozlara aqımını ziyadeleşdirecekdir. Konferensiyanın bu xususda qərarının əhəmiyyəti ziyadəsile büyükdir.

Qırım XV-nci Fırqa Konferensiyası'nın ziyadəsile büyük əhəmiyyəti xəiz olğan qərarlarını ögrenmək ve onları Qırım emekdarları arasında papulize etmək Qırım fırqa teşkilatının hər a'zasının borcudur.

Çünki bu qərarlar kelecək Qırım XVI Fırqa Konferensiyası'na qadar olğan bir

vaqıt içün Qırım'da sosyalizm qurıcılığının vazifelerini konkret ve doğru olaraq köstermekdedir. Onları hayatqa keçirmek içün bu qararları öğrenmek ve onlar etrafına işçi ve köyli massasını mobilize etmek kerekdir.

Qırım'da da yaşağan türli milletlerin emekdarlarını internasionalizm esasları üstinde birlikli çalışmaları yerli milletcilige ve şovinizmge, anti semitizmge qarşı küreşmeleri ve kapitalist elementlerin her çıqışlarına qat'ı cevap vermekler sayesinde konferensiyanın qararları muvaffaqiyetle hayata keçecek, emekdarların medeni ve maddi seviyeleri daha ziyade yükselecekdir.

Buzlı

BÜTÜN İTTİFAQ Y. E. KOMİTETİ IV-NCİ PLENUMI

YEKÜNLERİNDEN³³⁸

Bundan bir buçuk ay ögine mayıs ayı başında Sovet şarq cümhüriyetlerinden birisi olğan Qazaq Cümhüriyeti'nin merkezi şeheri Almaata'da eki mühim vaq'a olıb keçdi. Bunlardan birisi Türk-sib Demiryolu'nın resmiy açıluv merasimi olsa ekincisi ehemiyetce ondan eksik olmağan yanı Türk-Tatar elifbe bütün soyuz merkeziy komitesinin IV-nci plenumıdır.

Bu plenum qarar mucibi her ne qadar Qırım'da yapılacaq edi ise de Qazaqıstan Cümhüriyeti'nin yanı elifba işlerinde bir derece artıda qalması onın Almaata'da olmasına mucib oldı. Plenumnın Qazaq Cümhüriyeti yanı elifbe büyük röl oynayacağına hiç şübhe yoqdır. Emekdar Qazaqlar plenumnı büyük bir canlılıq ile qarşıladıqları kibi onın çıkarğan qararlarını ömürge tatbiq eteceklerini de v'ad etdiler.

IV-nci plenumnın kün tertibinde Merkeziy Yanı Elifba Komiteti'nin ve ilmiy şuranın atçotı, mevcut elifbelernin birleştirdilmesi ve sadeleşdirilmesi, yanı elifbege tamamı ile keçgen komitelernin dakladları, stenografiya, yanı elifbanın telegrafğa tatbıqı ve sair mes'eleler baredi.

Aceba plenum yanı elifbe işlerinde ne kibi muvaffaqiyetlerni qayd etdi.

Oktabr inqılabı elifbesi olğan yanı elifbe kerek proletariyat ve kerek emekdar köyliler yolında burjuaziyanın ve müsülman ruhanilerinin qolına bir vasta olğan Arab elifbesine köre inqılabiy, kitleviy ve qolay bir elifbe oldığını isbat etdi ve Lenin'nin “yanı elifbe şarqda inqılabdır” sözlerinni doğrulığını tanıtdı.

Yanı elifbenin eski Arab elifbesine sıqışdırılıb onı nasıl ömürden quvğanına bugün de yanı elifbege 30 milyonlıq 36 türlü milletnin ve bunun 3 ½ milyonın ise prolatariyat ve fuqare köylinni teşkil etgenini misal köstermek kafidir. Yanı elifbenin yalnız Türk-Tatarlar degil Türkiye, Mangolya kibi tış hükümetlernin qabul etmeleri ve İran, Süriye, Hindiye kibi memleketlerde ise yanı elifbege keçmek yolındaki körilgen hareketleri imperyalist müstemlekecilernin “bolşevik marazı” deb köstermeleri onın beynelmilel bir elifbe şekline kirdigini köstereler.

III-nci plenumğa qadar mahallerge hurufat ve yolbaşcı kadroları yetiştirmek ve

³³⁸ Cemaleadinof, “Bütün İttifaq Y. E. Komiteti IV-nci Plenumı Yekünlerinden”, *İleri*, X-XI/65-66 (İyun-İyul, 1930), s. 3-5.

ocalarını hazırlamaq işlərlə meşğul olğan Yanı Elifbe Merkeziy Komiteti III-nci plenumdan sonra neşriyat işi ilə oğraşqan və kerek bu işdə və kerekse yanı elifbe ilə oqur yazarlarının sayısını artdırmaq yolnda yanı elifbege keçmek bütün cümhuriyetlerde muvaffaqiyetler elde etgendir.

Bunlardan Qırım Cümhuriyeti'nin yanı elifbe işlərindəki bu künki vaz'iyeti Qırım'da yanı elifbe ilə oqur yazarlar sayısının %30 çıqması, gazeta və jurnallarımızın və bütün edebiyatımızın yanı elifbe ilə neşir olunmasından ibaret ki bu hal yanı elifbenin Qırım'da massa arasında keregi kibi cayramamasının en birinci alametidir.

Yanı elifbe işlərində körilgen bu muvaffaqiyetler ilə beraber yanı elifbe işlərində piyaner olğan Azərbaycan Cümhuriyeti'nin hala bugün birleşdirilgen elifbege keçmemesi Qırım'ğa və Qazaqıstan Cümhuriyetlerinin hala baş hariflerini qabul etmemeleri de eksikliklerimizi teşkil etmektedir.

Bu xususta plenum a'zaları tarafından hücumge ma'ruz qalğan Qırğız ve Qazaq vekilleri baş hariflerge keçeceklerini va'd etseler de Azərbaycan vekilleri ağızından yene qat'ıy bir cevap alınmağandır.

Türk-Tatar emekdarlarından başqa RSFSR içinde yaşağan 3 milyon azlıqdaki milletlerin emekdarları bardır ki bunlar da yanı elifbege tamamı ile keçmek işini bitirmek üzredirler.

Merkeziy komitenin işlərində mahallerde olğan yolbaşcılıqın keregi qadar olmaması, azlıqdaki milletler arasındaki yanı elifbe işlerinin zaifca olması, birleşdirilgen elifbenin bütün cümhuriyetlerde ömürge ötkerilmesi, ilmiy şura işlerine yolbaşcılıqın zor olması, poligraf texnikasının neşriyatı işlerinden geri qalması, prezidyumnın sistematik çalışmaması kibi xatırı sayılır eksiklikler de bardır ki, Merkeziy Komitet ilerideki işlərində bunların öğine keçmege mecbur olğan kibi yanı elifbe işi tempini ketdikce artmaqda olğan medeniy ve sosyalist qurumu tempi ile bağlayıb çabikleşdirmege, yanı elifbege keçib de medeniyetce artıda qalğan ve medeniy cehetden zaif olğan cümhuriyet ve ülkelerge birinci nevbette yardım etmege borclıdır.

Bunlardan başqa Merkeziy Komitet prezidyumu kerek teşkilatlar ile anlaşib murettiblernin emek haqlarını norma içine almağa, ilmiy sovet sostavına Marksist mütexassıslar çekmege de mecburdır.

Merkeziy Komitet yanındaki ilmiy sovet işlərində elifbelernin işlenmesine keregi

kibi qoşılmamaq, olıb keçgen imla konferensiyalarına keregi qadar ta'limat bermemek ve her yerde onları ötkermemek ve ilmiy franskripsiyanı işlememek kibi birtaqım eksiklikler ... ile beraber kerek Merkeziy Komitet'nin ve kerekse ilmiy sovetnin işlerini plenum qanaatlendirirlik tanıdı.

İlmiy sovet ileride öz işlerinde yanı elifbe işlerinin genişlemesi ile bağlı olğan mes'eleleri işlemege, cümhuriyetlerdeki yanı elifbe ile bağlı olğan ziyed, konferensiya ve ilmiy teckilatlar işlerini plan altına almağa ve teşkermege, IV-nci plenumğa qadar kerek Türk-Tatar ve kerek yanı elifbeni qabul etgen diger milletler için stenografiya sisteması ve birleşdirilgen elifbe esası üzerine bir ilmiy franskripsiya hazırleb bitirmege, SSSR'deki başqa ilmiy teşkilatlar ile bağ peyda etmege, cümhuriyet ve ülkelerde olıb keçgen ilmiy müşavelerge ve konferensiyalarğa öz vekilini göndermege ve *Şarq Medeniyeti* jurnalına xususi bir xarakter bererek sistema ile çıxarmağa borclıdır.

Mevcut elifbelernin birleşdirilmesine dair akademik Samailoviç'nın dakladı dinlenildi. Bu daklad boyunca qabul etilgen qararlarda yanı elifbenin bugünki ve yarınki muvaffaqiyetlerinin birleşdilgen elifbenin qattı suretde ömürge ötkerilmesi sayesinde olduğu ve olacağı binaenaleyh ileride yanı elifbeni qabul etgen herhangi bir milletin onı birleşdirilgen elifbe şeklinde qabul etmege mecbur olduğu qayd olundu ve Azərbaycanlıların, Qırğız ve Qazaqların birleşdirilgen elifbege keçmeleri ve Buryat Mangolların qabul etgen ba'zı şekilleri tenqidge oğradı ve yanlış tanıldı.

Stenografiya haqqında Moskva'dan, Azərbaycan'dan, Türkmeniya'dan kelgen mütexassısların fikirleri ve bu xususta 1930 senesi aprel ayı başında Azərbaycan'da olıb keçgen bütün soyuz kölemindeki müşaverenin qararları dinlenildi. Bu şüvavere stenografiya haqqında taqdim etilgen Moskva, Azərbaycan ve Türkmenistan projektlerini birleşdirüv bütün Türk-Tatarlar için bir projekt qabul etgen. IV-nci plenum birleşdirilgen bu stenografiya elifbesini qabul etdi ve ilmiy şurağa IV-nci plenumğa qadar yanı elifbege keçgen bütün milletler için qabul etilgen bir soy elifbe, sait veya samid harifleri ve ya her eki soy harifleri taşlamaq ve stenogrammaları qolay suretde tefsir etmek prinsipleri esasları üzerine bir stenografiya sisteması proyektı hazırlab bitirmesini teklif etdi.

Yanı elifbenin telegrafğa tatbiq işinde İdrisof arkadaşının proyektı ve Bastriçef arkadaşının tebliğatı dinlenildi.

İdrisof arqadaş telegraf apparatlarındaki Latin elifbesinde bulunmağan ç, i, z, η, ø, Ъ, oı işaretleri yerine ekişer işaret ya'niy:

c yerine ch

ş yerine sh

η yerine ng

ø yerine se

Ь yerine ei

oı yerine g

işaretlerinin qabul etilmesi ve bu harifler ile yazılğan telegramanı telegraf apparatlarının hiç müşkilat çekmeden ve hiçbir masarıfsız yarından i'tibaren berebileceklerini söyley ve teklif ete edi.

Bastriçef arqadaş ise İdrisof arqadaşının teklif etgen bu işaretlerinin kerekmeyeceğini ve telegraf aparatlarında yanı elifbe de körilib de Latin sistemasında olmağa yuqarıdaki ç, ş ve ilax. işaretlerini yerleşdirmek mümkün olduğunu ve bu işnin büyük bir masrafğa muhtac olmayacağını söyley edi.

IV-nci plenum bu harifler yerine İdrisof arqadaşının teklif etgeni kibi ekişer işaret qabul etmeni bir def'a birleşdirilgen elifbeni bozmaq deb tanıdı ve ekincisi bunun massa içün zorlıq teşkil eteceğini közge alaraq Merkeziy Komitet prezidyumına yanı elifbenin teelgrafğa tabiq olunması işini narkomproslarının ögine qoymanı ve elde etmeni teklif etdi.

Bundan sonra İdrisof ve İzmailof arqadaşlar tarafından yazı maşinaları ve Linotipler içün teklif olinğan klavyatura sisteması ve mürettib kasası proyeksi bağlıb tasdiq olındı.

Cemaledinof

YANI TÜRKİYE HAQQINDA³³⁹

(Muqaddeme)

Türk milliy azadlıq inqilabı bütün Küçük Aziya'ğa furtına kibi yayıldı ve öz asrını yaşağan feodalizmnin başında xalifelik turğan, devlet-buyrokrat aparatını silib sipirdi. Bu Türk inqilabının şanlı hareketlerinden birisidir. Xalifelikge sarsıltıcı, dağıtıcı darbe endirilgen vaqıtda Türk köylisinin ve yaş Türk burjuaziyasının elleri hareketge kelib kelmeyecegi xususında birçoq şübheler bar edi.

Xalifeliknin yıqılması yalnız Türkiye hayatından yanı bir sahife açdı degil yoqsa o diger memleketlernin müsülmanları qafalarında da büyük denişmelerge sebep oldı. Xalifeliknin yıqılmasına qadar müsülman dünyası kitleleri arasında onların Türk xalifesi tarafından yaqın bir zaman içerisinde İngiliz, Holland, Fransız imperyalistlerinin hakimiyetleri astında qurtarılacaqları xurafatı ğayet quvvetli edi. Emekdar müsülmanların xalifenin her şeyge qadir quvvetine olğan imanları Türk inqilabının artıq süftegi künlerinden süal işareti altına alınğan edi. İnqilabın ileriki ğalibiyetli hareketi ise xalifeliknin “muqaddesligi ve qudretligi” üstine xaç alameti qoydı. Xalifenin İngiliz harb gemisinde onun topları himayesinde qalması da qat'ıy suretde ve her vaqıt için sultanlıqnın yüzinden maskasını yırtıb atdı ve onun çürüklük ve satlıqlığını igrenç çıplaqlığı ile bütün müsülman dünyasına kösterdi. Varsın İngiliz imperyalizminin bu tarixiy harb gemisi istedigi suvlarda yüzsin ve istedigi yerde gizlensin lakin o xalifeliknin tarixiy labid olğan feciasının son aktını oynadı. Xalifelik yoq ve bir daha olmaycaqdır. Hiçbir türlü ımtıluvar, hiçbir türlü qayğırmalar, olar kimnin tarafından çıqarsa çıqsınlar xalifelikni canlandırmağa muqtedir degildirler. Tarix şaqa etmey, o real iş yapa, real siyasiy ölümden sonra ise tekrar tenge canda avdet etmey. İstambul, İngiliz harb gemisi, Hicaz, Mısır, Sen Remo işte qaçdıqdan sonra xalife tarafından sonki duraq Sen Remo'ğa qadar yapılğan perefsiz yol böyledir. Bu güzel, şairane İtalyan şehrinde, onun kibi de güzel ve şairane Villa Nobel Sarayı'nda İtalyan falistlerinin silahlı himayeler altında xalife şen bir istiqbal xayallanaraq kendisinin son künlerini yaşamaqdadır. Xalifenin İstambul'dan Sen Remo'ğa qadarki yolu, bu adiy bir qaçış degil yoqsa İntrigolar ve siyasiy sergüzeştlerle tolı meraqlılığı ve kamediyalı olması i'tibarile Don Kixot kibi büyük

³³⁹ Cemil Seydamet, “Yanı Türkiye Haqqında”, *İleri*, X-XI/65-66 (İyun-İyul, 1930), s. 5-10.

delilernin maceralarına hiç de üstünlük biraqmayan “sirli” bir seyahatdır.

Hicaz’ğa İngilizlernin kişisi olğan Huseyin’ge musafirlikge kelerek xalife bütün sadıq müsülmanlarğa qarşı bir da’vetname neşr etmek arzusında bulundu. Lain Huseyin bundan sonra nezakatlı bir süretde ulu xalifenin onun taht idaresinde olğan ülkeni terk etmesini talab etdi. Mısır’da da xalifeni aynı tali’ qarşıladı. Bulundığı bütün İslam memleketlerinden quğulğan xalife en nihayet kendisini tantanalı ve haşametli süretde qarşılağan İtalya’ğa tüşdi, İtalyan imperyalizmi bu bezengen qoqla vasıtasile “dostı müsülmanların” oynacaq oyunundan istifade etmekni közde tuta edi. Lakin, Xalife Vahideddin, İtalya’nın himayesinden faydalanaraq kendi etrafına Türk inqılabı tarafından incitilgenlernin hepsini: başında Çerkes Zekki olğan sabıq saray xadimlerini, mollarnı, başında Mustafa olğan murteci’ zabıtlarnı, velhasıl her türlü tüs ve renkdeki manarxistlerni topladı. Yaş Türk Cümhuriyeti’ne qarşı isyan qaldırmaq için bar quvvet hareketge ketirile. Bu qara işlerde: “Din için, İslamiyet için” şuarları en baş şuarlardan edi. Bu şuarlarnı teşviqat için en gerideki vilayetlerge İtalyan liraları ve İngiliz funtları ile te’min etilgen agentler yollanıla. İnqılabiy Türkiye’nin üstinde İngiliz impiryalizminin qanlı qılıcı salına. Kürd isyanı künleri Türkiye için çetin ağır bir mament edi, burjua inqılabının tali’ı Avrupa imperyalizminin qulı olmalı mı, olmamalı mı mes’elesi hall oluna edi. İnqılablarnın kendilerinin özlerine maxsus qudretli küçlükleri ola, o da ruh, entüziyazm ve küreşmekde olğan kitlelernin ahval ruhiyesidir (mizac). İnqılabi ruh acaib, ğaraib şeyler yapmağa qadirdir. Kitlenin entuziaymı sayesinde yanı Türkiye 1920-21 senesi Yunan-Türk Cenki’nden sonra hisable ikinci olğan ağır imtihandan, ya’niy Kürd qiyamından da ğalib çıqabildi. Kürd isyanından sonra bir Türk burjuaziyasının siyasetinde yanı qat’ıy bir denişme köremiz. O feodalizmnin siyasiy ve diniy hakimiyetinin qalımtılarını büyük bir qat’ıyetle tamırından söke. Böyle ise de ba’zı yerlerde o feodallarğa, mollalarğa ba’zı bir ustupkalar yapa. Millet meclisinde ruhaniylernin vekilleri şimdige qadar bile ictima’ etmekdeler, hükümet şimdi bile mollalarğa xalq parasından maaş bermekdedir. 1927 senesi Anqara’da hükümet hesabına orduda xızmet etmek için mollalar hazırlayıcı xususiy kurslar açıldı. Milliy inqılabdan sonra ehali arasında kitleviy suretde dağıtımaq için Qur’an’nın tercimesi Türkce çıkarıldı. Bütün bunlar bakteriolojik ve diger ilmiy inistitut ve universitet, tiyatır paraller suretde, qartlarnı yaşartuv ve diger tedqiqat işlerle bir sırada yapıla.

Türk burjuaziyası kendisinin Ğarbiy qardaşlarından geri qalmayaraq fen ve dinni barışdırmağa ve qatışdırmağa uruşa. Yarımcılıq Türk burjuaziyasına maxsus bir işdir. Memleketnin istihsaliy quvvetleri aynı zamanda burjua qurumının, büyük zıddiyetlerini ve onun ileriki mahviyetini kötürerek sellerle ilerige doğru hareket etdiler.

Türk köyi ve Türk köylisi

“İnqilab” ya’niy 1908 senesi Genç Türkler hareketi yalnız muretcı’ ticari, muameleci burjuaziyanın, topraq, aristokrasiya ve ruhaniyelerinin monopol diktaturalarına qarşı küreş edi. Bu burjuaziya, feodallar ve ruhanilernin siyasiy ağalıqlarının esaslarına toqunmadan memleketni idare ve istismar etüvde iştirak etmek için küreşe edi. Bu bir soy “üç iyün” blogı edi. Bu inqilabdan sonra Türkiye, Genç Türkler ve “İttihatçı”ların huriyet, demokratiya ve medeniyet haqqındaki suvlı, yangıravuş sözlerine baqmadan, iqtisadiy, siyasiy ve medeniyet xususında ayni patriorxal, feodal memleketi olub qaldı. Bu partiyanın reaksiyon, qara kruh röli Türk milliy inqilabının inkişafı ve “İttihad ve Teraqqiy” fırqasının Buxara basmaçlar qıyamı başında turğan dahilerinden birisi olğan Enver Paşa’nın hareketlerinde tamamilə meydanğa çıqdı. 1908 senesi Türkiye’nin ictimai, iqtisadiy esaslarında ehemiyetli denişmeler hasıl oldu degen arqadaşlar adeti üzre bu vaqianın ehemiyetini büyüteler.

Türkiye’de biz öyle bir özine maxsus (xususiy) vaziyet berdik ki bu da xalifelikni yoq etmeden kapitalizmnin mustaqil ve serbest inkişafına hiç de mümkün olmaması edi. Türkiye tedricen yarı müstemleke halından ğarbiy inperyalizmnin müstemlekesine çevirilir edi. Eski Türkiye’nin yaşadığı vaqıtının inkişafı yolını şöyle köstermek mümkündü: Müsteqil quvetli Türkiye sonradan zaiflaşğan lakin her halda mustaqilligini muhafaza etgen, sonra ise yarı kalonyaya çevirilgen “xasta adam”, ileride de xalifelikni saqlav şartında ise inkişaf onın adiy müstemlekege çevrilmesine doğru kötüriredi. Hiçbir türlü konstitutsiya manarxiyası sistemleri onın mustaqilligi telef olmaqdan qurtarmaz ediler. Xalifelik ve sultanlıq birbirlerinden ayrılması ğayrı qabil şeylerdir. Bunlardan birisi olmadan ekincisi de yoq demektir. Bu mament birçoqları tarafından hesabğa alınmay. Sultanlıqnın siyasiy hakimiyeti olmadan xalifelik bu ğayri haqiqiy bir şey fiksiyadır, xalifeliknin ruhaniy idaresi olmadan ise sultanlıqnın siyasiy hakimiyeti her şekil real esasni ğaib ete ve onın yaşavı ölümge mahküm oldu demektir. Xalifat, bu en evel aristokratiya aliy me’murlar, generallar, beyler, saraflar ve mültezimlerle müttefiq bir soy pameşçik, mollalara tayanğan siyasiy ve birinci nevbette diniy hakimiyettir.

Haqiqatda ruhaniler tarafından istismar etilmekte olğan geniş vaquf topraqları ve emlak ayrı bir pameşçik molla tabaqasının meydanğa kelmesine sebep oldu (bu kelirnin ufaq bir kısmı faqırlarğa yardım ve medeniy maqsadlarğa sarf etile). Bu tabaqa iqtisadiy hakimiyetden ğayrı bir de diniy ve siyasiy hakimiyetge (mahkemeler, mektebler, ctimaiy

huquq institutları bu tabaqanın elinde edi) malik edi. Sultan-xalifenin, ya'niy hükümetnin bütün tedbirleri ve siyasetine pomeşçikler, mollalar quvetle tazyıq yapa ediler. Pameşçik mollalar, ya'niy Türk ruhanileri sultan hükümetinin bütün işlerni kendisinin vekili şeyxulislam vastasile daimiy suretde kontrol ete edi. Şeyxulislamın qanunlarını bozmağa haqqı bar edi, sultan aks ketdigi taqdirde ise sultannın endrilmesi haqqında fetva çıxararaq onun kendisini İslamiyet'nin qanunundan tış i'lan etebilirdi. Böyle hallar Türkiye tarixında birçoq kereler olğandır. Böyle vaziyetde xalifelik Türkiye'sinde Türk ruhanilerinin hegemoniyasını hesabğa almamazlıq mümkün degildi. Bu soy nazarğa almamazlıq eski Türkiye'nin tarixını yanlış anlamağa ve sultanlıqnın xalifelikden yanlış olaraq ayrılmasına alıb bara. Sultanatnın 1922 senesi 1 noyabır aktı ile devirilmesini, xalifetnin 15 ay sonra 1924 senesi devirilmesini köstererek bu vaziyetge (fikirge) qarşı i'tiraz etebilirler. Lakin bu Türk burjuaziyasının taktikiy manevrası edi. Türk burjuaziyası sultanlıqnı lağv etüv haqqındaki aktle, ruhaniler tabaqasının iqtisadiy ve diniy hakimiyetine yoq etmege zemin hazırlayaraq birinci nevbetde pomeşçik mollaların siyasiy hakimiyetlerini yoq etdi. Millet Meclisi'nin 1924 senesi mart tarixlı qararı ile xalifelik yoq etildi, Diniy İşler ve Vaquflar Komisarlığı lağv olındı ve Diniy İşler Komisariyatı'na baqğan bütün mektebler Maarif Nezareti'ne berildi.

Türk xalqı xalifelikni devirerek ecnebiy kapitalistlerin, imtiyazlarına öldürücü bir darbe endirdi, çünki xalifelik, kendisinin devirilmesine qadar ecnebiy imperyalistlernin agenti edi. Memleket içün son derece ağır (kabalniy) muqaveleler xalife, sultan vastası ile keçirile edi. Başlarında sultan turğan hakim tabaqaları, kendilerinin selametlikleri haqqında tüşünerek Türkiye'ge hücum etmekde olğan imperyalzimge az çoq qatıy bir muqavet köstermege qadir degil ediler. Sultanat kendisinin muhafazakar siyasetile istihsaliy quvvetlerinin inkişafını canalataraq, her şekil progressif fikirlerle küreşerek durmadan Türkiye'nin quvvetini zayıflatıb keldi. Hükümet yalnız köynin orta asır barbarlığı, keriligi ve taasubı küreşmedi degil, yoqsa aksine oalraq olarnı yarata, rağbetlendire edi. Sultannın en eyi teb'ası diniy teassubı en büyük olğan sayılırdı. Hükümet memleketde müteraqqiyy ne bar ise on ezmege imtıla edi. Türkiye xalife, sultanat hakimiyeti altına inley edi. En eyi topraqlar işlenmey, hasıllanamy edi. Türkiye'nin bir kısmı yaqarlıq ve zaxirenin yetişmemesinden zahmet çeke, halbu ise diger kısmı kendi zaxire ve yaqarlığını satacaq yer bulamay edi. Türkiye eyi topraqlarğa malik olaraq

olarının yalnız %9-10 tını işley edi. Milliy küreş memleketni xırpalay, kemire edi. Arası üzülmege kesişmeler qırğınlar, bütün bütün köylerni, çöllerni (eginlerni), emlakni, binlerle insan hayatını mahv etüv daimiy hallardan edi. Xalife mında da Türklerni, ermenilerge ısırtıcı provakasiya xılıqlı xitabnameler, cıldlarle kitablar çıxararaq İslamiyet namına qırğınlıqni yarata, begene edi. Sultan tarafından teşkil etilgen talavcılar şaykası ehalinin ekseriyetinin ixtiyarına qarşı hareket ete ediler.

Türklernin, Ermenilerni saqlab bu şaykalarğa bermedikleri hallar çoq olğandır. Kendi nevbetlerinde ise ecnebiy hükümetler de Ermenilernin en qara kruh tabaqalarını teşkilatlandır, olarnı silahle te'min ete ve olarnın daşnaklarının rehberligi altında Türklerge qarşı ısırtı ediler. Ermeni emekdarlarını da kendi nevbetlerinde talayıcılardan Türklerni gizley ve qorçalay ediler. Vaqıt vaqıt sultan ve ecnebiy agentlerinin provakatsiyaları yolu ile ayrı talavlar umumiy qırğınlarğa çevirile ediler. Kese ve kese ediler, niçün bunu kimse bilmey ve yalnız birbirlerini açuvsızlıqda qabahatlay ediler. sultan ve ecnebiy kopitalının bu qanlı oyununda on binlerle adamnın saçları tim tik oldı. Memelekt durmadan xaraplana, durmadan ğariblik, faqirlik ve baxıtsızlıq öse edi. Qayda ketmeli, kime şikayet etmeli kime bilmey edi. İstanbul'nın kendisinde bir oqqa emmekge işçiğe sabadan keç aqşamğa qadar emek sarf etmek kerek ola edi ki böyle ni'met "herkesge qısmet olmay" edi. Bütün bu kiyikliklernin qabahatları kimler olğanını tüşünib baqacaq olsaq xalifelik ve onun arqa tayadığı ictimayı bazağa barıb çıqasın: 56 milyon hektar aravlı topraqdan 50 milyon hektardan az olmağan bir qısmı vaqı ve büyük pomeşçiklerge aid, 6 milyon hektar qadarı hükümetge, 10 milyon hektar qadarı da köylilerge aid edi. 13 milyon ehalisi olğan Türkiye için topraq yeterlik olsa kerek. Birinci nazarda bu çoq bile lakin mında ba'zı bir tefsilat bermek kerek: Birincide işlemek için en elverişli topraqlar, ya'niy bazarlarğa ve naqliyat yapmalarına yaqın topraqlar pameşçik ve kulakların elinde edi. Böyle yerlerde köylilerge topraqni arendağa almaq icab ete, böyle yerler ise başlıca ğarbiy vilayetlerdir. Bazarlardan ve naqliyat yollarından uzaq olğan topraqlar haman hiçbir türlü irad bermeden ekseri boş yata ediler. İlave olaraq ise alım sistemi üşür, öyle alına edi ki köyli ümitsizlikge tüşe edi. Vergi toplayıcı me'mur kelib de bereketnin mıqdarını ta'yin etmeyince köylinin kendi eginini tımar etmege vaqıtı yoq edi. Köylilernin çöllerde eginleri çürümesi siyrek körilgen hallardan degildi. Bundan da ma'da xalifelik Türkiye'sine qadar biz ufaq köyli tarafından taqatlı köyliden

inventarının da arendağa alınğanını köremiz, muamelege para ğayet büyük faizlerle ba'zı kereler 150 ve daha artıq faiz hesabından berile. Köylinin olğan bereketinin onda birinden yarısına qadar yuqarıda kösterilgen bergilerni ödemeye kete edi. Böyle vaziyet yalnız köyli xozaystvasını sarsıtdı degil, yoksa o, bütün xalq xozaystvasının halına en fena suretde te'sir etdi. Sanki arası üzölmegen muhabereler, tufandan evelki "usulle alet-edevat istihsalı" işçi quvvetini askerlikde mahv etöv Türk köylisinin son derece xarabına çökdi. Nasıldır bir şeytanlı halqa hasıl ola edi ki, bu halqadan yekane bir yol ile, aç ölüm yaxud digər qomşu memleket ve şeerlerge qaçmaq yolu ile çıqmaq mümkün edi. Türkiye kibi geride qalğan bir memleketde şeerlerde de iş tapmaq qolay degil edi. Bu yarı aç kitle dervişlernin saflarını toldıraraq tekiyelerge tolışa, banditizmge atıla ve qazanç içün tış memelketlerge kete ediler. Sabıq Çar Rusiyesi'nin bütün geniş territoryası, bilxassa Qırım, Kafkaz ve digər qomşu memleketler Türklerle tolğan edi. (Yolda çalışğan işçiler, furuncılar, satıcılar ve ilax.). Bu köçebe element hukümet agentlerine qarşı cenkeşgen tütüncü ve digər kantrabantcılar etrafında da az degil edi. Raqamlı ma'lumatlarğa köre Fransız tütün kompanyası "Reci" teşkil etilgenden son bu kompanyanın agentleriyle küreşde 30,000 sabıq köyli mahv olğan. Ecnebilernin sınırsız hakimlikleri bu kartınanı tamamlay edi. Bir taraftan kitdikçe Türk köylisinin xarab oluv faciası, digər taraftan da zinet ve rezalet ve xalifenin satlıqlığı arta edi. (Sonki xalif kendi sarayında 100 qadın ve onun cinsiy ihtiyaclarını te'min etici 50 oğlanğa malik edi). İmperyalizm cenkine qadar bütün bunlar her nasıl ise, Türk köylisi içün "belli" olmadan keçer ve o kendisinin geriligi sayesinde xalifenin alicenablığına inana edi. Xalifenin din başlığı sıfatı ile, köylilernin geri tabaqaları arasında muayyen aftaritetge malik edi. Köyli kendi baş belalarını xalifelikde degil de "Ermeni ve kafirler"ni qırğın etmekte köre edi. İmperyalizm cenkinin topları güreledi, birçoq frontlarda asker şinellerinde Türk köylileri peyda oldılar, cihan cenki qırğınlığında digər milletlernin emekdarları ile münasebetleşdiler. Esir Türk askerleri Avropa'nın medeniy şeerlerini ziyaret etdiler, olar büyük Rüsiye inqılabını yaşadılar, birçoqları Oktabirnin qahramanane künlerini kördiler ve onda iştirak etdiler mesela Mustafa Subhi ve onun arqadaşları! Bu inqılabcılar, Oktabir İnqılabı'nın balalarındırlar. O yılların dünya kölemindeki vaqıaları toplarının dehşetli güdürdileri ve pulementlernin şatırdılarile Türk köylisinin teprendirdi ve uyandırdılar. Türk inqılabının sebepleri yalnız Türkiye içersinde degil yoqsa Avropa ve Rusiye çöllerinde de

gizlenmekdedirler. Cihan Muharebesi'nden sonra Türk köylisi feodal, aristokrat kurumuna qarşı isyan etecekdi, o yalnız rehber, teşkilatçı ve uyğun bir zemin bekley edi. Bu teşkilatçı ve rehber bulundu. O teşkilatçı ve rehber, yaş zabitlerle, 1914-18 seneleri zabitlerle, yanı liberal ticariy, sanayı'ı burjuazı edi. Köyliler isqilbalnin eyi hayatını xayallanaraq kendilerini acımadan, boysonaraq, yarı aç ve çıplaqları halda Rumlar ve isyan etgen Kürdlerge qarşı ketdiler. Olar kendi xancerlerinde burjua inqilabını taşıyaraq, köküslerinde kendilerinin gelecek ömürlerine en eyi işanlara sarılaraq ketdiler. Son sonunda bu granit kitlesinin tazyıqı altında xalifeliknin siyasiy ve diniy hakimiyeti köterilib atıldı. Sahnaga işküzar yırtıcı burjuaziya çıqıdı.

Bundan sonra evela tedrici suretde, sonra ise quvvetleşdirilgen templerle kapital berikdirmesi başlay, şehir ve köy, canlı süyekleri üstinde yanı burjuazi Türkiyesi qurulmaq kerek olğan ihtiyat ordusu ayırmağa başlaylar. Topraq ise her halde pomeşçiklennin elinde qaldı, onı köyli alamadı. Eski pomeşçikler yanı burjuazi Türkiye'sinde eski feodal pomeşçiklerinden nemse yukerleri kapitalist tipine çevirileler, bundan da kulak, köy burjuaziyası ve köy xozaystvası proletaryatı öse ve ayrılıb çıqalar. Ve köylilennin ellerinde qalğan topraq yavaş yavaş olarnın ellerinden sıbdırılıb kulaklarnın pomeşçiklennin ellerine keçe ki, bu olarnın ellerinde yanı maşına kapitalist esası üzerine merkezleşdirile. Türk köyinde feodal, iqtisadiy münasebetler, meyl etmeden, kapitalist-iqtisadiy münasebetlerge çevirileler. Bu esas üzerine, memleketnin köy xozaystvası köy proletariyatının ösmesi ile muvaziy suretde inkişaf ete. Son vaqıtlarda ketdikce daha aydın suretde köy 2 sınıfıy gruppaga taqsim oluna: Bir tarafda iri pomeşçik, kulaklar ve diger taraftan proletariyat ve fuqare köyliler.

Orta hallı bitaraf, bu yuvulıcı ortadır...

Köylilennin jandarmalarle nalog mes'eleleri esasında olğan çarpışmaları sirek körilgen hallardan degildir. Köyliler Kemalist hükümetinin nalog ve kredit siyasetinde ba'zı bir reformalarına baqmadan ketdikce kapitalist birikdirüvni hep ziyade his etmege başlaylar. Esasında bu tedbirler köylinin en zaruriy ihtiyaclarını te'min etib olmaylar. Kemalist hükümetinin siyaseti esas i'tibarile kapitalizm esasına köy xozaystvasını maşınalaşdıruvğa doğrultılğandır.

Türkiye'de 130.000 köy xozaystvası işçileri bar. Bu işçiler en az emek haqqı ile (künde ½ liradan ¼ lirağa qadar bizim paramızle 50'den 25 kapikge qadar) 12-14 saat

çalışaraq ğayrı insaniy şartlarda çalışalar. Senelik çalışğan işçiler de bar ki bunlar senede 50'den 80 lirağa qadar para ala ve yemekleri de çorbacıdan ola. Qayd etmek kerek ki, proletariyatnın bu tabaqası hala hiçbir türlü teşkilatğa malik degildir.

Simirna ve İstanbul proletarının yaqınlığı, ğarbiy vilayetlerde demir yollarının sıqlığı bu ülkelerde köy xozaystvasının kapitalizm esasına acele suretde inkişaf ta'yin ete. Mında köyliler de şarqiy vilayetlernin köylilerinden daha medeniy ve siyasiy cehetden daha ziyade inkişaf etkendirler. Onlar milliy inqilab zamanında sultan hükümetine qarşı birinci olaraq ayaqğa qalqdı ve teşkilatlandılar. Bu hareketde köylilernin rehberleri kulak kitlesi edi, onları qavğağa kiritgen o oldu. Bu vilayetlerde kulaknın orta hallı ve fuqarege nüfüsü büyükdir. Kulak "ileri kelgen xazain", hükümetnin qanunlarını bilici, olardan (qanunlardan) kendisine fayda çıkarmağa kamil "medeniy" insandır. O şehir burjuaziyası ile köyliler arasında bağ hasıl etici köprüçiklerdir. Köyde kulak, hükümetinin ısançlı tayanuv noqtası, istinadkahidir, o (hükümet) pomeşçiklerden ziyade kulaklarğa ıšana. Şimdi hükümet her türlü tedbirler ile köyde kulaknın nüfüsini qaviyleşdirmeye ımtıla. Quvetli köylige bazanuv, birinci işdir. Hükümet bununle quvetli qaviy köyli rehberligi altında köy xozaystvasının inkişafını te'min etmek istey. Biz Türk köy xozaystvası mekteblerinde başlıca bu soy köylilernin balalarını köremiz. Qaviy köyli, onun Anadolu'nın şarqiy vilayetlerindeki röli hiç derecesinde ise de, şimdi Türk köyinin xozaynidir. Eger ğarbiy vilayetlernin, Anqara vilayeti de daxil olmaq üzre, memleketnin ekonomikasındaki rehber rölleri nazarğa alacaq olsaq, o vaqıt Türkiye'nin xozaini köy burjuaziyası olğanı aydınlaşır. Kulakğa köy xozaystvası krediti ve nalogında büyük büyük ligotalar berile. Onın içün demir yol stansaları yanlarında köy xozaystvası maşinaları deposı, köçici ta'mir masterskoyları açıla. Köy burjuaziyası hükümet tarafından berilgen bütün ligotalardan istifada eterek quvetli templerle traktorlar ve diger köy xozaystvası maşinaları elde etmege başlay. Aşağıdaki ma'lumatlar bu vaz'iyetni açıq suretde köstere. Hükümetnin bu xususdaki siyasetinin neticeleri oldıqca büyükdir. Ğarbiy vilayetlerde köy xozaystvasını maşinalaşdıruv tempi ğayet küçlidir. Mesela 1928 senesi köy (başlıca ğarbiy vilayetlerde) 1200 dane içde yangın mexanikiy muharriklerge malik edi. Bu muharriklernin %90 son senelerde, ya'niy xalifeliknin enmesinden sonra elde etilgendir. Hükümet böyle xozaystvalarğa (mexanikiy muharriklerge malik xozaystvalar) yardım etmek içün 1.800.000 lira taxsis etdi. Böylelikle her xozaystva başına 1.500 lira

tüşe demekdir. Kapitalizm köyde kendisini inkişafında tamamilə hükümetdən yardım köre.

Diger tərəfdən vəqıf topraqlar və əmlak qismən satılğan, qismən də müharibə invalidləri və mühacirlər arasında təqsim etilən idi. Bۆyləliklə parazitliyin bu mənba'ı bitirildi. Türk burjuaziyasının bu radikal tədbirini onın inqilabi işlərindən biri hesablamalıdır. Şərqi vilayətlərdə hükümet vəqıflarını ləğv etərək və köy xozaystvasını maşınlaşdırma reaksiyon feodallarının və ruhanilərin iqtisadi və siyasi qüdrətlərini tamirindən səkiyə atı. Şərqi vilayətlərdə isə egincilikdə kapitalizm münasibətləri gəyət və gəyət zəifdir, bu tərəf qara krüh mənaxislərin yuvasıdır, bu yerlərdə iri feodallar şimdi belə, xalifəliyin əvətinə iman bər olaraq, qəvi surətdə kəndi mülklərində oturalar. Andə köyli əzgin, geridə, dini təassübə zəhərləndir. Məndə sabır, xalifə, İngiltərə və İtalya agentlərinə “işləmək” içün şərait gəyət müstəiddir. Şərqi əbəstlər Türkiyə'nin dəmir yollarından uzadırlar, Türkiyə'nin bۆyük şairi Məmed Emin kibi bə'zı ədiblər ziyalıların kətib bu vilayətləri yarıqlandırmaları içün rıcadə buluna, yalvaralar. Məmed Emin'nin sözlərinə bəğdə ziyalılar hən də köylərin boş yatmaqda olğan topraqlarını maşınal r ilə işləmələri kərkəliginə qandırmağa bərclı edilər. Bu əfəndilər “xalqçılıq” oynı oynayar. Məndə “xalqçılıq” ərzuları dēgil də, yoxsa iqtisadi və siyasi tədbirlər kərk ki, bu tədbirlər o mähəlləri feodal bərbarlığı və kişikligindən təmizləyibilsinlər. Hər soy kabalalı müqavələləri ləğv etöv, dəmir yollar yapuv, köy xozaystvasını maşınlaşdıruv, parəsiz olaraq köylilərgə əyi topraqlarını bəröv ən mühimi satış bazarı ilə tə'min etöv bu zaxirə və köy xozaystvası xəm malı ilə zəgin rayonları canlandırır idi. Bۆylə canlanuv, təbii, his etilir dərəcədə məmlekətin bütün iqtisadi ömrünə əks etərdi.

Cemil Seydamet (sonı bər)

ÇOBANZADE ve ONIN EL TUTARI^{340 341}

1930 senesi 15 mayısta, Azərbaycan ve Bakı Komsomol Komiteleri orqanı olğan Genc *İşci* gazetasında, “Qırım Genc Proletar Yazıcıları” serlevhası altında xronolojiy tarzda bir meqale basıldı. Bu meqalede proletar maskası altında, Qırım genç emekdar yazıcılarına qarşı hiç asılı olmağan sözler yazıldığından ğayrı, Veyis Tanabaylı, siyasiy bir tezisnen beraber proletar edebiyatına qarşı çıqış yaparaq, Çobanzade ve Latifzade’yi maqtab, bu “sol” burjua şairlerni inqilabiy edibler sırasına qoymaq istey.

Qırım emekdar genç yazıcılarına Çobanzade’nı burjua milletsisi olduğu beş parmaqları kibi aşkar olmaqla, Tanabaylı’nın da onun el tutarı olduğu bellidir. Çobanzade’nin aks inqilabiy mundereceli eserlerinin üstü açılması, Qırım proletar yazıcılarının ve Kerç şeheri ma’den zavodı Tatar işçilerinin Çobanzade’nin köyline degil de onun yalaqları ve el tutarı olğan Tanabaylı kibilerinin de keyflerine uymadı.

Çobanzade Qırım’da ona qarşı bir ağızdan berilgen qatı’y proletar cevabının üstünü qapatmaq isteb, yalancı nevbeler tolı birçoq meqaleler yazsa da, yine de lazım cevabnı alğan son, şimdi başka küreş usulları araşdırıb başlayaraq, top ağızna kendi el tutarlarını qoymağa başladı. İşte bu yuqarıda andığımız meqale buna en eyi şahid olabilir.

Lakin, Qırım proletar yazıcılarının sınıfıy çeviklikleri, partiya rehberligi altında siyasiy, ictimaiy ve xozaystva mes’elelerine fa’al qoşuluvları neticesinde sınıfıy anları daha ziyade ösdi ki aks lagerden ötmek istegen böyle çıqışlarğa her vaqıt cevap berebilir.

Şimdi meqalenin hiç yüzini baqayıq.

Tanabaylı, meqalesinde Qırım’da 1905 senesi inqilabından sonra nefis edebiyat vekilleri Şamil Toqtarğazı ve Asan Çergeyef olduğunu yazıb, 1917 senesi inqilabına doğru Çobanzade ve Latifzade kibi şaxslarının yetişdini qayd ete, sonra şay yaza:

“Lakin bu yoldaşların, bu yıllarda (ya’niy) 1917 yıllarında. A.D.) durmadan ictimaiy ve ilmiy sahada çalışmaları, edebiy yaratıcılıqlarının inkişafına mani’ olur”.

Aceba bu adları sayılıb keçgen “yoldaşlar” 1917 senesi inqilabına doğru nasıl ictimaiy xizmetler yaptılar?

Çobanzade, Budapeşte’de birçoq milliy burjua ruhda en çoq şiir yazğan adamlardan biridir. Ve onun edebiy fa’aliyetnin ekseri qısmını bu devr qaplab alır. Onun

³⁴⁰ A. Dermenci, “Çobanzade ve Onın El Tutarı”, *İleri*, X-XI/65-66 (İyun-İyul, 1930), s. 11-12.

³⁴¹ Bu makale, tüm Qırım Proletar Yazıcıları Birliği’nin makaleye katıldıkları notuyla derç edilmiştir.

“Dünya Taşa”, “Bir İzin Beriniz”, “Tınc Tatar Çölünde”, “Yaz Aqşamı Üy Aldında”, “Suv Anası” kibi burjua milletçiliği ruhunda parçaları “Boran” cıyıntığında basıldı. Halbu ise onun o devrde yazdığı ve milletçi matbuatında bastırıldığı, daha açıq aks inqilabiy şiirları bu cıyıntıqğa kirmedi. Qayda onun işçi köyli duyğısına muvafiq ictimaiy xizmetleri? Sovet Aliy Mektebi’ni bitirgen Tanabaylı kibi şaxğa böyle çıqış yaqışır mı?

Latifzade deodevide bütün qanı ve canı ile milletçi ruhda şiirlar yazdı, aynı tarzda “Büyük Tatarlıq”nın kelegeini közledi, “Cenk Endeklerinden” bahs etdi ve ilaxri. Nerede Tanabaylı’nın kösterdigi ictimaiy xizmetler?

Sonra, Çobanzade’nin 1917 seneleri milliy ruhda şiirler yazması ve Sovet hükümeti kelgen son ve Qırım’da gizli çalışqan Milli Fırqa Merkeziy Komitesi’nin a’zası olaraq, Savet hükümetine qarşı küreşmesi de Tanabaylı nazarında işçi ve köyli duyğısına muvafiq olsa kerek?

Yoq, Tanabaylı’nın maqsadı tamamı ile başqa. O Çobanzade’ni qorçalamaq, onun yalağı xizmetini körmek istedi. O, bu milletçi şairlernin eserlernin mudericesine toqtamadan, bilxassa Çobanzade’nin işçi ve köyli duyğısına muvafiq şiirler yazdığını söyley. Mesela:

“Professor Çobanzade *İleri* jurnalının iki devirinde birçoq ilmiy meqalelerle beraber işçi ve köyli duyğısına muvafiq şiirlar yazdı”.

Halbu ise Çobanzade’nin bütün vaqıt milliy fırqa başında rehber rölını oynab keldigini, aynı zamanda onun siyasiy siması neden ibaret oldığını Qırım’nın işçi ve emekdar köyli massası pek eyi bilmekdedirler. Qırım’nın işçi merkezi Kerç ma’den zavodı Tatar işçileri ve bütün savet cemaatçılığı “Çobanzade bizge yabancıdır, onun edebiy eserleri çürükdir” dep matbuatğa çıqqan Tanabaylı bu cesaretni nereden aldı da, Çobanzade’nin şiirlarını “işçi ve köyli duyğısına muvafiq” tanıdı?

Bu formalist erif, Tanabaylı, meqalesinin serlevhasını “Qırım Genç Proletar Yazıcıları” diye adlandırırsa da, Qırım yazıcıların eserlerindeki müsbet ve menfiy noqtalarından, cihgetlerinden doğru olaraq ve haqiqatğa yaqın olğan hiçbir şey köstermeyib, “bu yoldaşların ba’zı edebiy parçaları mezmün tarafından yaxşı olsa da, şiir texnikaları ve bediiy fikirleri zayıf, tilleri yoqsuldu” diy. Demek ki, Qırım’da inqilabçı ve proletar yazıcıları arasında munderece ve nefaset cehetinden hiçbir edib ve şair yoqdu. Bu sözni yalnız proletar edebiyatına aks olğan bir şaxs söyleyebilir.

Tanabaylı bu meqalesinde esas hücumni Qırım proletar yazıcılarına qarşı yapa ve Çobanzade'ni qorçalay. Bunu ise meqalenin umumiy mefhümından da açıq anlamaq mümkündür. Mesela, Qırım proletar yazıcıları Seydametof haqqında ayrıca yazılğan satırlarda bu daha açıq anlaşıla. Mesela o şay yaza:

“Bu yoldaş roman yazmaq ile meşğul ola da *İleri* mecmuasında neşir etdigi hisselerden aydın körünir ki burada san'at denilebilecek hiçbir şey yoqdur”.

Diy ve Seydametof'nın ilki hikayesinin “muvaffaqiyetli körindigi”ni qayd ete. Halbu ise mes'ele tamamı ile başqadır. Seydametof'nın ilki hikayesi romantizm şkoası te'siri altında yazılğan ve proletar edebiyatına kirebilmeycek bir eserdir. Bil'akis onun rumanı hem san'at ve hem de munderice i'tibarı ile birtaqım eksiklikleri olsa da, proletar edebiyatına en yaqın bir eserdir. Onın içün Tanabaylı'nın çıqışı tamırından yalan ve proletar yazıcıları üzerine iftiradır.

Xulasa: Tanabaylı'nın bu meqalesi, Qırım yazıcıları haqqında tamırından yanlış ma'lumat bermekle, milliy fırqa-burjua milletcilerni qorcalay, Qırım inqılabcı yazıcılarını, milletci şairlerden eksik tuta, milletci şair Çobanzade'nin şiirlarının “işçi, köyli duyğusına muvafiq” saya ki biz bu çıqışını, Çobanzade'nin el tutarı çıqışı saya ve ona qat'iy proletar cevabı beremiz. Bu cevabdan Tanabaylı'nın da siması açıq olaraq körinmekdedir.

Aynı zamanda, Azərbaycan yazıcılarına ve oquycılarına, Çobanzade haqqında Qırım kündelik matbuatında basılğan meqale ve tenqidlerni oqumalarını tevsie etemiz. Bu xususda *Yanı Dünya*, *Qızıl Qırım*, *Yaş Quvvet* gazetalarında ve *İleri* mecmuasında yeterlik meqaleler yazıldı.

Bu meqaleyi Tanabaylı'nın çıqışına cevap olaraq yazmaq ile beraber, ileride Azerbayca proletar yazıcılarının, Qırım proletar edebiyatı ile tanış etmek içün ayrı bir meqale yazmaq fikirindemiz.

A. Dermenci

XVI-NI TOLDIRĞANDA³⁴²

“Muharebe kapitalizmle ayrılmaz surstdə bağlıdır. Muharebeni, yalnız kapitalist, istismarcı sınıfları devirmək, proletariyat diktaturası qurmaq və sosializm yapıcılığı yol ilə gəyib etmək mümkündür. Digər bütün nazariye və tekliflər “real” körinseler də istismar sistemini və muharebeni davam etdirmək məqsədilə aldatıcılıqdan başqa bir şey deyildir”

Lenin

Bundan 16 sene evel, “küneş altında yer” almaq üçün tırışqan Germaniya kapitalizmi mühim mıqdarda bazarlarını elgə keçirgen İngiltərə kapitalizmi arasında rəqəbet (konkurensiya) demir, kömür (Elzası, Lotaringiya, Saar Havzası), Stanbul Boğazı (Dardanel9 və Asya bazarları üçün küreş səbəbilə zühur etkən 1914 senesi Birinci İmperyalist Muharebesi on milyonlar ehalinin silah altında alınması ilə qalmayıb insaniyyət üçün: 1) 10 milyonğa yaqın insan telefne, 2) 20 milyon yaralığa, 3) 2 milyon qadar kendisindən hiçbir türlü xəber olmayaraq qayıb olğan adam balalarına, 4) Milyon esir (Plen), 5) Muharebə devrinde ölümün artması, doğumun eksilması ilə 27 milyon qadar ehalinin məhvına, 6) 270 milyard altın rublə mıqdarında para yaxud insaniyyətin ümumi milliy bəylığının 1/3 harc olunmasına mal olğan edı.

Mezkür muharebə nəticəsində dünya xəritəsi də dənişmədən qalmadı. Germaniya devletindən yuqarı Silizya, Dansig Karidorı və Ğərbi Ukraina Polşa elinə keçdi. Rumanya burjuaziyası Bulğarıstan’ın Dobrica’sını, Vengerya’nın Transilvanya’sını ele keçirməklə cəbri tarzda Bessarabiya’nı da ele keçirdi. Balqan Yarımadası və birçoq ufaq hökumətlər isə Cənubiy İslaviya və Çexoslaviya kibi devletlər halına kəlib qaldılar. Nəticədə, dünya imperyalistləri öz gegomanya (üstünlük)ləri oğrında birbirlərini taladılar.

İmperyalist Muharebesi’nin ən fa’al iştirakçılardan Germaniya’nın mezkür muharebə nəticəsində gəyət acınılmadan yağma etilərk və bu kündə bile omuzına yung planı kibi ən ağır yüklər yükləndi ki, şübhəsiz bu ağırlıqın proletariyat üzərinə tüşkeni hər kimgə bellidir.

Bütün bu kibi halları vaqtile körgen Engels, 1887-nci yılda Sigizmond Bargxeyim’nin kitabçasına yazğan muqaddeməsində:

“Artıq Rusiya-Germaniya üçün bütün dünya muharebəsindən başqa muharebə ola mək. Bu dünya muharebesi bu vaqıtqa qadar körilməgen bir miqyasda və bu vaqıtqa

³⁴² Cavtöbeli, “XVI-nı Toldırğanda”, *İleri*, XII-XIII/67-68 (Avgüst, 1930), s. 1-4.

qadar körilməgen bir quvvətlə olacaqdır. 8-9 milyon əskər bir-birini boğacaq və Avropa'nı çəgərtkə sürüşindən daha fəna surətdə parçalap aşaycaq. Vəqtilə Germaniya'nı fəlakətlərə qoyan otuz sənəlik müharibələr bu dəfə üç-dörd sənəlik olacaq, bütün Avropa qıt'asını sarıb alacaqdır.

Neticədə kəskin ihtiyac, ticarət, sənaye' və kredit mexanizmindəki buzğunluq və ümidəsizlik, açlıq yuqucu xəstəlik, istər ordu, istər xalq kitləsinin vahşiləsməsi ümumi iflaslar (banqrutluq) ilə neticələnecekdir. Bəylə iflas neticesində onlarca taclar yıqılacaq və bu tacları qaldırmaq üçün adam tapılmayacaq... bütün bu işərin nə ilə neticələneceğini əvəldən körmək küreşdən kimmin gəlib çıxacağını bilmək gəyət küçdür. Lakin bir neticəyə hiç şübhe olamaz, bu zəruridir: İflas neticesində ümumiyyətlə yoxsulluq və işçi sinəfinin gəlibiyyəti üçün şərait vucuda kəilir...” di ədi.

Marks isə 1854 sənəsi fəvral 2'də *Niyu Yorq ...* gəzetasındaki “Avropa Müharibəsi” başlıklı məqaləsində:

“... Lakin biz Avropa'da altıncı böyük dövlətinə məcəvud olduğunu unutmamalıyıq. Bu dövlət müəyyən məməntlərdə qalan böyük dövlətləri özünə itaət ətdirir, onlardan hər birini titrəməgə məcbur ətər. Bu dövlət, inqilabdır. Uzun sürgən sükunət və sabırdan sonra, əndi inqilab yənədən krizis və açlıq mēydanlığına çağırılmışdır...

Yalnız bir işarət (signal) lazımdır ki, bu işarət ilə altıncı böyük Avropa dövləti əlinə parlaq qılıcılə silahlanmış halda mēydanğa atılsın...

Bu işarət, dəhşətli Avropa müharibəsilə verilecekdir...” di ədi.

Həqiqatən İmperyalist Müharibəsi böyük fəlakətləri müciəb olar. Müharibənin ortaya sürdigi ümumiyyətlə iflas və krizis neticesində işçi sinəfinin gəlibiyyəti kətinə inqilab bombaları patlay inqilab məhsulı olar üçün lazımlə şərait vucuda kəle. Sabıq Rusiyə mēmlərəq sabıq Rusiyə'də proletariyat diktaturası qurula ədi.

İştə bəyləliklə Fredrix Engels və Marks tərəfindən söylenilgən bu böyük sözlərin əsasında nə qədər ağıllarğa həyrət virecek bir doğruluqlə 1914-1918 sənələri həyatda körüldigini qayd ətmeden keçəlməyimiz. Engels və Marks fənniyyətlə dialektika materyalizminin nə qədər quvvətli bir silah olduğunu közə çarpmaqdadır.

Hər nə qədər böyük xəzaystva yaqıntılığını müciəb olmış bu müharibəni dünya burjuaziyası və onların sadıq yardımçıları II-nci İnternasyonal, sosial demokratlar “sonğı”

muharebe deb adlandırsalar da, bu proletar kitlesini aldatmadan ğayr bir şey degildir. “sonğı” muharebeler degen sözlerni Lenin ocamız bizge boş ve zararlı masallar olduğunu öğretti.

O özinin ta 1914 senesi noyabrinde yazğan meqalesinde: “İmperyalizm Avrupa kùlturası muqadderatı, tali’ıy xaritasına, eger bu muharebe aqıbında bir sıra muvaffaqiyetli inqilablar meydana kelmezse, diger muharebeler baş kösterecegini qoya. Sonğı muharebeler haqqında masallar boş ve zararlı masallar” di edi.

Haqiqaten bunun bir qısmı hayatda körülmeden de qalmadı. İmperyalist devletleri ordusu henüz, daha köylerine, evlerine qaytmağa yetişdirmeden bir sıra yanı muharebeler baş köstermekde edi. İngiltere ve Fransa kapitalistleri yardımını sayesinde Yunanstan burjuaziasının Türkiye ile muharebesi, Fransa imperyalizminin Afrika’nın şimalinde Merakeş’de Fransız zulum ve istismarına qarşı baş qaldıran rifliler, Fas qabileleriyle eski sene qadar devam etgen cenklere, İngiltere ve Fransa imperyalizminin Mısır’da, Hindistan’da, Arabstan’da, Qıtay’da ve digerlerinde oz askeri, harbi quvvetlerini artdırmaları ve orada ecnebiy maliye kapitalı, imperyalizim siyaseti, yerli feodal, pameşçik, burjuaziya qurumına qarşı isyan qaldırğan işçi ve köylilerle devamı suretde küreş alıb barmaları, oraların şehir ve köy ehalisini birçoq telefata oğratmaları ve iqtisadiyatlarını xarabege çevirmeleri bunun birer canlı misallerindendir.

Zaten kapitalizm yaşadıqça cenk olmamaq mümkün degildir. İmperyalizm devri, zıddiyetlerin en keskinleşgen devridir. Her ne qadar sağ opportunistler ve onların yolbaşçıları Buxarin ve digerleri kapitalizminin hazırki devrini kapitalizminin qavileşüv devri, manapolya kapitalizmi teşkilatlı kapitalizm deb türküleseler de, Leninizm bilgisi öz doğruluğı ile onların büsbütün yanlışdan ibaret olduğunu hayatnen tasdiq ederek köstermekdedir.

Hazirde dünya kapitalizm sistemi umumiy bohran (krizis) içerisinde boğula. Bu krizisden qoca imperyalist devleti şimali Amerika Cemahir Müttefiqası bile öz yaqasını qurtaramadı. Bu neticede kapitalist memleketlerinde işsizler sayısı künden künge artmaqdadır. (Hal hazırde kapitalist memleketlerinde 20 milyondan artıq işsiz bulunmaqdadır). Sanayı’ istihsaldan başqa köy xozaystvasında da krizis devam etmektedir. Böylelikle milyonlarle massanın faqirligi, biçareligi, işsizligi keskin suretde ortağa kelib çıqa. Bununle, kapitalist memleketlerinde işçilerin staçkaları, zabastofkaları,

müstemlike ve yarım müstemlikelerde mazlum ehalinin maliye (finans) kapitalına qarşı küreşleri arta, ateşlene bara.

Kapitalizm böylelikle umumi krizis içersinde yuvarlanğanda içden çürügen, deren zıddiyetler içersinde ölümnen pancalaşqanda, bu tarafda dünyada yekane işçi hakimiyeti yaşağan Sovetler Birligi, Lenin komunist pariyası yolbaşcılığı altında beş yıllıq sosyalist yapıcılığı planını, 4 yılda ömürge keçirüv işine kirişe, memleketni agrar industriyal memleketden, industriyal agrarni memleketke aylandırmaqda “Nep Rusiye’sini Sosializm Rusiye’sine” çevirmekde. Böylelikle dünyanın 1,6 payında sosyalizm yapıcılığını te’mın etmekde proletar inqılabının çelik fundamenti olan Oktabr futuhatını (qazançlarını) kitdikce qavileşdirmekdedir.

Bu ise kapitalizm sistemi içün en yıqıcı darbedir. Bunı körgen imperyalist devletler nasıl da olsa SSSR’de sosyalizm qurucılığına xıyanetlik etmek, ona ayaq çalmaq, çaresini tapsa ilk nevbetde Oktabr qazançlarını yer yüzinden silmek isteyler. Qudurmuşçasına öz aralarında olması zaruriy olğan yanı muharebeler içün tedarik ve SSSR’ge hücum içün hazırlık köreler. Durmadan askeri quvvet ve harbi texnikalarını artdırılar. Bunun içün misal, beş başlıca hükümeti (Fransa, İngiltere, İtalya, Şimali Amerika Cemahir Muttefiqası ve Yaponya) alırsaq yeter zanındayım. Bu hükümetler İmperyalist Muharebesi içün en qızğınlı hazırlıq vaqtı 1913 senesinde, orduları 1.827.000 adamdan teşkil etdiği halda, 1929 s. bu mıqdar 2.068.000 adamdan mürekkebdir. Bu hükümetlerin harbi masrafları hükümetlerin resmi hisablarına baqğanda (halbuki ziyadedir ya) 1913 senesi 2 milyard 430 milyon altun rüble oldığı halda, 1929 senesi 4 milyard 451 milyon altun rübleni teşkil etmekdedir. Ğarb devletlerinden qomşumuz olğan küçül Polşa bile kendinin umumiy hükümet masraflarının 38 prasentini muharebe hazırlığına sarf etmekdedir.

Böylelikle olar kelecde olacaq muharebelerge alelxusus ilk nevbetde SSSR’ge qarşı yonetilecek hücumler içün havadan, qaradan, denizden cenk yapmaq içün büyük tedarikler körmekdeler. Böylelikle dünya siyaseti ufuğında ise kitdikce barut qoquları daha ziyade qoyuluşa, keskinleşe bara.

Komunist İternasyonalı VI-ncı Kongresi devrimizni, büyük cenkler ve inqılablar devri diye adlandırdı. Cenk tehlikesi ve SSSR’ge qarşı hücumni beynelmilel vaziyetin merkeziy olaraq qayd etib keçdi. Bu xususta Stalin arqadaşnın:

“Eger eki sene evvelisi kapitalist memleketleri ve Savetler Birligi arasında ba’zı bir muvaznet barışıq yaşav devri haqqında söylenmek mümkün ve lazim olsa faqat şimdi “barışıq yaşav” devrinin, öz yerini imperyalist hücumleri ve SSSR’ge qarşı intervensiya hazırlav devrine terk eterek mazığa çekildigini tasdiq etmek için bütün esasları elde bulundıramız” demesi de tesadufi degildir.

Her devirnin, özinin muharebesi olğanı kibi devirmiznin hazırlamaqda oldığı muharebesi de imperyalizm siyasetinin devamından ibaret olğan Sovetler Birligi’ne qarşı muharebeden başqa bir şey degildir. Böylelikle muharebe tehlikesi esasını Sovetler Birligi’ne qarşı hücumge hazırlıq teşkil etmekdedir.

Nitekim, ekspertler konferensiyasında Germaniya delegatsiyası reisinin: “Avrupa’nın birimci adımı bolşevizmge qarşı küreş olsa, ikinci adımı Rusiye’nin tabi’iy balıqlarından faydalanuv olmalıdır...” dimesinin neticesi de nereye barıb yetişdigi de zanıma qalsa, ğayet açıqdır.

Kapitalist hükümetleri, işte bu sahada ğayelerini meydana ketirmek, Sovetler Birligi’le muharebeye sebep olabilecek her türlü tedbirlerge muraciat etmekteler. Bu sayede SSSR’ge qarşı türlü şekillerde seferler devam etmekte. Son seneler zarfında; Afğanistan hududında Basmaçılar Hareketi, Şarqı Qıtay Demiryolu vaqiaları, Beyaz General Köterov xususında yalan şay’alar, Berlin’de Qalp Aqçalar Protsesi, Finlandiya Biyaz Gvardiya Mahkemesi işleri, Meksika’da mümessilimizin ... Çan-Qay-Şi hükümetinin xafiyelik hileleri, Fransa ile diplomatik münasebetin buzulması için keskin suretde alınıb barılğan kompaniyalar. Germaniya’da SSSR’ge qarşı sefer, Sovetler Birligi’nde dini ta’qib kibi yalanlarle Roma Papası’nın çıqışları, bizge qarşı gizli harbi uzlaşuvlar. Sovetlerge qarşı faşist Polşa’sı ile Germaniya beyninde barışıqlıq teşkili, maliy blukada arzuları... ilaxire... ilaxire hep bu cümlelerdendir. Faqat Sovetler memleketine uzanğan eller qırıldı, qırılmaqda, qırılacaqdır da, imperyalistlerin bütün yalan ve aynecilikleri ise bolşevik haqiqatile quvvetden tüşürilmekdedir.

Sovet hükümeti, kapitalistlerin her türlü qanğa susavlarına cenk isteklerine sülh siyaseti ile cevap bere keldi. Oktabr İnqılabı’nın ilk küninden bu küнге qadar sülh için küreşib keldi.

“Bizim devletimiz ziyadesile fa’al suretde sülh için küreşe, bu sülhnı bir atom bile qavileşdirmekçün imkan berebilecek her fakt, her hadiseni faydalanmağa ğayret ete” (M.

İ. Kalinin).

Sülh siyasetimizi ileride de yaşatacaqımızdır. Zira sülh için küreş memleketimizde sosyalizm yapıcılığı ilerilemesine te'min etecek ve bütün dünya proletariyatı menfaatini qorçalavda bir vasta olacaqdır.

“Sovet hükümeti, sülh için küreşnin bizim xarci politikamızın mürekkebi ve uzviy bir kısmı olduğunu def'alerle i'lan etdi. O bizim ittifaqımızın, bütün dünya işçi sınıfı menfaatından kelib çıqmaqdadır. Sülh için küreşle bir bütün yeryüzi emekdarları menfaatını yaşatamız ki, zira muharebede, muharebeden silah bericiler degil de ordunu teşkil etgen işçi, köyliler zarar köreler. Bu bizge sülh oğrında qatıy küreş için daimiy qattı prinsipal esaslar bermekdedir...” (Rıykof).

Bunlarle beraber, ya'niy sülhni saqlamaqla Sovetler Birligi'ne uzanğan sınıfı duşmanlarının, ellerini sındırmağa tam suretde hazırda bulunalıdır. Beynelmilel vaziyetin, kerginleşmesi, cenk tehlikesi ve SSSR'ge qarşı hücum tedariklerinin keskinleşmesi, bu mes'eleyi künnin en mühim vazifeleri olaraq qoymaqdadır. Zaten ileride olacaq yanı dünya muharebeleri, yalnız cenk esnasında kendisinde mühim mıqdarda maddiy baylıqlar faydalanılğan, makinalaşğan, muharebelerden ibaret olaraq qalmayıb, aynı zamanda birçoq milyonlarle massanı ve muharebe yapqan memleketlernin ekseri ehalisini qplab muharebe olacağıle xarakterize etilir. Bu xususda Kominternin 8-nci plenumı qararlarında: “Kelecekteki muharebe, makinalaşğan muharebe olacaq. Her bir memleket helak etici alatlara fabrikasına çevirilecek”. ... Muharebe texnikası yüksek derecege yetmesi sayesinde kapitalist memleketleri cenk meydanlarında qarardan ziyade mıqdarda massa bıraqaçaqlar” denile edi. Bu xususda, Frunze arqadaşının kelecekteki muharebelerde: “Yalnız ordu muharebe yapmaycaq, bütün memleket yapacaqdır” demesi gayet doğru olub çıqa.

Bundan böyle, memleketni mudafia quvvetimizi artdıruv, emekdar ehalinin harbi isti'dat ve qabiliyetini köteruv birinci vazifelerimizdir. Bunun için, birinciden: Sosyalizm yapıcılığımızı ileriletmek, onun beş yıllık planını (sosyalist musabaqaları, udarniçestva usullarile. 5 yıllıqını, 4 yılda zayomını darqatuv ilaxire yollarle) 4 yılda icra etüv XVI-ncı partiya siyezdi qararlarını ömürge keçirüv işlerine bolşevikce kirışmekdir. Çünkü bu tedbir, memleketimizni mudafia işinde birinci rölü oynayabilecekdir. Aynı zamanda emekdar ehalinin daimiy hazırlığı közden qaçırılmamalıdır. Lenin bu sahalarda:

“Daima. 1792-93-nci senelerinde Fransızların fedaiy vatanperverligi ve xariqul’ade harbi qahramanlıqlarını delil etineler. Faqat bu xariqul’adeleri yapmağa imkan bergən maddiy tarixiy, iqtisadiy şəraitləri unutalar... Çessurane, qat’iy olaraq böyük iqtisadiy islahat yanından quruv (pereustroystva) işini alıb barıçı xalqın, böyük feallığı olmadan memləketni mudafiəyə qabiliyyətli yapmaq mümkün degildir” di edi (cıld XIV, II-nci böyük, 211-212 sahife).

Bununle beraber Qızıl Ordu’nı, Qızıl Flot’nı da haqiqiy işçi ve emekdar balaları ile toldırmalı, quvvətləndirməli: “... Biz harbi hazırlığımızı muhafaza etməliyiz. İmperyalizmge endirilən dərbelərə bəqmadan, biz Qızıl Ordu’nı tam surətdə küreşkə hazır tutmaq və harbi qabiliyyətini quvvətləndirmək kərkimiz” (Lenin, 8-nci Sovetlər siyezdində).

Ve partiya siyezdi qərarlarında şöyle denile:

“Siyezd, Sovetlər Birligi mudafia quvvətini və Qızıl Ordu və deniz, hava flotının, quvvəti və küreşkə salahiyyətini qaviləşdirüvde partiyanın diqqətini daha ziyadə toplamaq və bütün işçi sınıfı və fuqare orta hallı köyli kitlesi quvvətini mublize etüv zaruretini bütün qat’iyyətlə kösterməkdə” (VKP)b M. K. Hisabı üzərinə partiya siyezdi qərarı).

Aynı zamanda emekdar ehalinin Qızıl Ordu, Qızıl Flot’le bağ və şef işlərini daha qavi yolına qoymalı, keyfiyyətini köterməli. Qızıl Ordu sıralarına çağırılğan yaşlar arasında işləni daha yüksek dərəcəyə qoymalıdır. Köyde və şəherde Osoaviaxim cəmiyyətləri emekdar massanın harbi isti’dadını köterüvde teşkilatçı rölünü oynamalı.

Bu kün birinci İmperyalist Muhərebəsi başlanğanına 16 sənə qadar bir vaxt tolganda, olacaq yanı imperyalist muhərebələrinə qarşı bütün dünya proletariyatının küreş küni, 1 avqust qızıl küninde bir vəzifemiz daha olsa, o da VI-nci kongres qərarlarında güzəlcə qayd etildigi kibi:

“İmperyalist Muhərebəsi’ne qarşı küreşdə komunistlərin birini vəzifəsi burjuaziyanın maskasını açmaq, onların muhərebə hazırlıqlarını ortaya çıxarmaq və işlərin asıl haqiqətini kitleyə kösterməkdir”.

Xulasayı kəlam, bizi hiçbir türlü dəhşətli muhərebələr qorqutamaz. Devrimizdə bütün böyük muhərebələrin, nəticə i’tibarilə ancaq proletariyatın mənfaatına mal olaraq sərələnəcəni işçi sınıfı dahiləri ertədən xəber bərdiklərini qayd etib keçdik. 1914-18 sənəsi İmperyalist Muhərebələri bütün əsasilə hazırkı əsrin əsas problemi, proletariyat

diktaturası problemasını qoyğan olsa, kelecəkdeki dünya muharebeleri bir sıra proletar inqılabları zaruretini kün tertibine qoyacaqlardır.

Lenin ocamızın ğayet güzel qayd etib keçdigi kibi yabancı bayrağı altında “bu devirde ayrı tarixi hareketlərinin hangi bir suratlə ve muvaffaqietlərle inkişafını biz bilib olmamız. Faqat... biz, bu yaxud da o devirnin merkezində, onun esas mündəricə, esas inkişafı istiqametini, mezkür devrin tarixi şəraiti xüsusiyyətlərini ta’yin etərək hangi sınıf turdığını biləmiz” (cıld XVIII, 107-nci sahifə)

İmpəyalist Muhəribəsi və Rusiyə inqilabi, devrin merkezində proletariyat turdığını qat’ıy surətdə təsdiq etdi ki, işte bütün insaniyyətin taliy muqəddəratı bu sınıfğa, ya’niy Leninizm bayrağı altında kommunizm cəmiyyəti qurmaqda olğan işçi sınıfı, proletariyatğa bağlıdır.

Yaşamqda bulunduğımız büyük muharebələr və inqilablar devrini təsəvvür etdikcə hər cihətcə dünya proletar inqilabına əminmiz.

Cavtöbeli

ZAHİRE HAZIRLAV KAMPANYASI ALDINDA³⁴³

Sovxoz ve kolxoz yapıcılığı sektorının ösmesi ve kontraktatsiya ile bütün ekin meydanlığının qaplanıb alınması ve ekin meydanlığının genişlemesi bu sene zaxire hazırlav mes'elesine hazırlıq işinde birtaqım yenilikler doğıracaqdır.

Bizler fırqamıznın qavi ve doğru yolbaşcılığı altında baharlık saçuv planını toldıraraq, köy xozaystvasını köterüvde büyük muvaffaqiyetler elde etdik.

Kolxoz yapıcılığında yapılgan birtaqım yanlışlıqları bölşevikçe doğurtdıq ve esas olaraq bu ağır vazifelerin tübünden çıqabildik. Fırqa bu fazifeleri yaparken, fuqare, orta hallı kitlesinin aktifliklerini bu vazifeler etrafına mobilize etdi ve kolxoz yapıcılığında büyük muvaffaqiyetler elde etdik. Bu moment ise fırqanın köyde oparasını genişletdi. Bunlar bütün zaxire hazırlav kampanyasını keçirüvde güzel şarayit doğuralar. Kolxoz yapıcılığı ameliyatında birçoq qıyıdıruvlar olması ve o yanlışlıqların bir tarafdən ağızdan tüzetilmesi diger tarafdən ba'zı yerlerde yanlışlıqlarını tüzeltmek istemeyüvleri, kollektifleşdirüv münasebetile kontraktatsiya muqavelelerini yanıdan baqğan vaqıtta birçoq küçlikler körilmesi, alışverişçilerin ticaret yapuv faaliyetleri zaxire koperatif aparatlarının ayrı qısımlarının zayıf olması, bunun kibi birçoq işler zaxire hazırlav kompanyasını keçirüvde bayağı küçlikler doğuracaqdır.

Zaxire hazırlav kompanyası etrafında qattı sınıfı küreş olacağını unutmmaq kerek degil. Kulakları sınıf olaraq yoq etüv ile zaxire istihsalında esas olaraq özünün ehemiyetini coğan kulak, bizim küçliklerimizden ve kollektifleşdirüvde olğan yanlışlıqlardan faydalanmağa tırışır, ayrı xozaystvalarda olğan ba'zı orta hallıları şehir alışverişçileri ile birleştirmeye ve zaxire hazırlav mes'elesinde fırqanın hükümetin qararlarını bozmaq içün öz etrafına çekmeye çalışa ve çalışacaqdır. Kulakların, çıqışlarına qarşı qattı hücum yapmaq, onların akis inqılabi çıqışlarına qarşı qattın cevap berib onları her bir aks çıqışlarını yenmek içün fırqanın hükümetin zaxire hazırlav siyasetini bütün emekdar kütlesine ve işçi sınıfına anlatıb ve kulaklar tarafından olğan çıqışların vaqtında ögi alınmalıdır. Bu vazifeni yapabilmek içün ırğat, fuqare, orta hallıları kolxoznikleri teşkilatlandırmaq ve onların aktifliklerini esas vazife etrafına mobilize etmek kerek.

Bu zaxire hazırlav kampanyası vaqtında bütün fırqa, komsomol, profsoyuz ve

³⁴³ A. Özenbaşlı, "Zaxire Hazırlav Kampanyası Aldında", *İleri*, XII-XIII/67-68 (Avgüst, 1930), s. 4-6.

sovet teşkilatlarının qattı, merkez diqqatı kampaniyanı muvaffaqiyetli keçiriv etrafına doğurtılması kerekdir.

Böyle bir büyük siyasiy ve iqtisadiy ehemiyeti olğan kampaniya öz özliginden kelir keçen degen mizaclar olmamalı ve böyle mizaclarğa qarşı qattı küreş alınıb barılmalıdır. Böyle mizacnın olmaması için keniş anlatuv işi alıb barmaq kerek. Her bir ırğat, fuqare, orta hallı ve işçi zaxire hazırlav kompaniyasının, sosializm yapcılığında ne kibi faydası ve yeri olğanını, fırqanın, hükümetin bu doğrıda siyasetini anlamaları kerekdir. Bunları onlar keregi kibi anlasalar, onlar her türlü akis çıqışqa qarşı kerek cevabı berebilir ve zaxire hazırlav kampanyasna aktif iştirak eterler.

Zaxire hazırlav kampanyasının muvaffaqiyetli keçmesi için bu aylarda bütün fırqa, komsomol, sovet, profsayuz, koperatif ve ictimaiy teşkilatlar merkezi diqqatlarını zaxire hazırlavğa doğurtmalıdırlar.

Haqiqaten fırqa zaxire mes'elesini hal etüvde büyük muvaffaqiyetler elde etdi ve bu muvaffaqiyetler sovxoz ve kolxoz yapıcılığı esasında köy xozaystvasının diger sahalarını ve hayvancılıq mes'elelerini hal etecektir. Fırqanın doğru siyaseti neticesinde, bizde bu sene ekin meydanlığı artdı ve yanı qiymetli kulturalar ösdiler. Bu ösüv neticesinde köy xozaystvasının umumiy ma'mulâtı ve malı da artacaqdır.

Esas zaxirevi rayonlarda esas zaxire çıkarıcılar sovxozlar ve kolxozlar olmasile köy xozaystvasının mahsulatı çoq artqanına hiç şübhe yoqdır. Lakin bunları körerek “zaxire özide kelir” deb oturmaq olmaz. Böyle bir tüşünce bizim sınıfı duşmanımızı quvvetleşdirir ve sağ oppurtunistlerge rahat nefes almağa imkan berir. Kulak artıq bitdi deb tüşünmek qat'ıyet yanlış olıb bu sınıfı küreşni unutmaq ve kulakğa yol bermek ve sağ oppurtunistlerin degirmenine suv tökmek demekdir.

Bizler ayrıca uyanıq, qavi ve boyevoy olmamız lazim. Bu kompanya etrafına bütün emekdar kitlesini mobilize etilmesi bizim bu cebhede qalibiyetimizi te'min etecektir.

Zaxire hazırlav planı köylerge qadar alınıb barılaraq, köy toplaşuvlarında qoyılmalı ve buna bütün köy emekdarlarının iştiraklerini te'min etmeli.

Zaxire hazırlav kampanyasını keçirir iken köy sovetlerinin güzelleşmesine, köy sovetleri a'zalarının, aktiflerinin zaxire hazırlav kampanyasına aktif olaraq kırışmelerini te'min etmeli ve onları kütleli iş alıb barmaq için mobilize etmeli.

Şeher yaçeykalarının köy yaçeykalarına yardım artmaları ve şef cemiyetleri boyevoy temp ile köyde çalışmalıdırlar.

Qadınlar arasında çalışuvğa ayrıca ehemiyet berilmeli, vekileler toplaşuvları canlandırılmalı ve qadınların arasında medeniy, yarıqlandıruv işler son derece artdırılmalıdır.

Bütün işler sosyalist musabaqası, udarniçestva esasları üzerine alınıb barılmalı, sosyalist musabaqasını keyfiyetce güzel alıb barmalı.

Zaxire hazırlav kampanyası başladı. Şimdi artqı birçoq eksiklikler közge çarpmada. Elevatorların birçoqları hazır olmadı, komsomol teşkilatı şimilik zayıf hareket etmekde ve birçoq yerlerde fuqareler arasında çalışuv zayıf kete.

Bu eksiklikleri tez vaqıt içerisinde bitirilerek bölşevik baharlık saçuv planını, bölşevikce muvaffaqiyetli keçirdigimiz kibi zaxire hazırlav kampanyasında bölşevikce keçirerek planı degil yalnız toldırmağa doğru.

A. Özenbaşlı

NEVBETDEKİ VAZİFELEARNİN İCRASINA DOĞRU³⁴⁴

Köy xozaystvası sahasında esas vazifeler: İleri zaxire problemasını hall etilmesi (Mal çıxaruvnın çoğalması, bereketni köterüv) nazik ve texnikiy kùlturalarının genişlemesi ve inkişafını te'min etici her türlü tedbirlernin acele tutulması ve hayvan asravcılıq problemasının bütün kölemile hall etilmesinden ibaretdir..." (XV-nci Qırım Oblast Partiya Konferensiyası qararlarından)

Partiya yolbaşçılığı altında, baharlik saçuv köy xozaystvası kampanyasını bolşevikçe eda etdik. Bu kampanyada elde etdigimiz mühim muvaffaqiyetleri ve iş tecribelerini, hal hazırda keçirmekde olduğımız (Bereketni toplav, zaxire hazırlav) kampanyalarağa begitmekdemiz. Hayat bizge kösterdi ki, herhangi bir iş ve kampanya olursa olsun, onı alıb barmaq içün kün evelden lazim hazirlikni körerek onı tam hazirlikle te'min etmenin büyük ehemiyeti bardır.

Bundan böyle ögümüzde turğan küzlük saçuv köy xozaystvası kampanyasına ötkerüv xüsusunda şimdiden hazirlik körmemiz neticede mühim röl oynayacaqdır. Zaten Qırım xalq komisarları sovetinin ta iyün başlarından, küzlük saçuv köy xozaystası kampanyasını keçirüv oğrında qerar neşr etmesi de tesadufiy degildir.

Ögimizde turğan 1930 senesi küzlük saçuv köy xozaystvası kampanyasının, ileride zaxire problemasını ve aynı zamanda hayvanatcılıq mes'elelerini hall etüvde, köyni sosyalistce yanından quruv (rekonstruksiya) ve kapitalizm elementleri üzerine hücümün qat'ıy suretde quvvetlendirilmesi işinde büyük xozaystva ve siyasiy ehemiyeti bardır.

Partiya teşkilat partiyanon generalni yolını alıb baruv esasında Qırım'nın industriyalaşuv esasında köy xozaystvası tereqqiyatında, bahar saçuv k/x kampanyası ve ilaxire büyük muvaffaqiyetler elde etdigi kibi küzlük saçuv kampanyasını ötkerüv esasında da mühim muvaffaqiyetler qazanacağına eminmiz. Bundan ötri topraq organalrı, savxoz, kolxozların maşına traktor kalonnalarının, umum batrak, fuqare, orta hallı massasının ve bütün savet, koperatif teşkilatlarının bu mühim kampanyağa öz vaqtında lazim hazirliği körmege kırışmesi lazim olacaqdır.

Bu sene plan mücibi Qırım'da 526.500 hektar küzlük egin kùlturası saçılaçaqdır ki böylelikle keçen senege nisbeten saçuv meydanlığımız 31,6 prasent genişlegen

³⁴⁴ Cavtöbeli, "Nevbetdeki Vazifelerin İcrasına Doğru", *İleri*, XII-XIII/67-68 (Avgüst, 1930), s. 6-8.

olacaqdır.

Bütün bu miqdardan 422.990 hektarı kolxoz ve ayrı fuqare, orta hallı xozaystvaları üzerine (burada da 17,9 prasant ösüm) ve 103.510 hektar savxozlar üzerine (149,4 prasant ösüm) tüşmekdedir. Neticede bizde küzlük saçuv meydanlığı keçen seneye nisbeten haman üçde bir qadar artqaç olaraq genişleyecektir.

Ögümüzde turğan bu kibi mühim vazifeler partiya sovet, profsayuz ve diger ictima'ıy teşkilatlarımızın işçi sınıfı ve emekdar massasının bu mes'ele oğrında keregi kibi diqqatini celb ve quvvetini mobilize etmesini talab ete. Qırım xalq komissarları soveti qararında kütleli suretde saçuv işleri sentabr sonlarından başlamaqla 20 kün zarfında bitirilmesi xususında qaydlarda ğayretimizge bir qat daha ğayret qoşmamızın talab etmektedir.

Bundan böyle kerek teşkilat, edevat, texnika quvetimizni ve lazim materyallarmızın hesabda tutmaq, hazır etmek de icab eter.

Aceba bizim çekici ve texniki quvvetimiz ne haldadır? Bu xususda Qırım Topraq İşleri Xalq Komsarlığı'ndan alğan ma'lumatlarğa baqqanda, Qırım'da emekdar ektorlarda 93 571 qadar at hayvanı olub bunlardan 84.000 qadarı saçuvda iştirak etecek, böylelikle kolxoz ve ayrı emekdar xozaystvalarda at quvvetile 505.284 hektar ve traktor küçile 79.080 hektar mıqdarında yer sürmek mümkün olacaqdır. Bu ise üzerimizge yüklengen vazifelerin bu sahadakilerini yapmağa iqtidarımız barlığını köstermekde. Faqat burada en mühim hesab ve teşkilat mes'elesini unutmaq caiz olmaz. At, maşına stansiyaları, maşına, traktor kalonnaları teşkili mühim röl oynayacaqdır. Bundan ma'da Qırım köy xozaystvasını lazim maşına, k/x aletleri ile te'min etüv xususında aid organlarğa partiya ve hukümet tarafından direktiva ve emirlerde berilgendir.

Saçuv meydanlığımızın cemaatlatlaşğan sektorda ve aynı zamanda ayrı fuqare, orta hallı xozaystvalarda bu tarzda ehemiyeti haiz bir suretde genişlemesi ileride ihçbir sallantısız agro kulturanı tatbiq etmemiz ve bereketni köterüv işinde ğayet ciddiyyetle çalışmamızın ögümüzge qoymaqladadır. Qırım x. k. Soveti qararında esas egin kültürası bereketini 8 prasantden eksil olmamaq şartile kötermek vazifeleri qayd etilmekdedir. Bu can mes'eleni de bir sesiz icraya kirişmek kerekdir ki bunun için: "Bereketni %35 köterüv haqqında direktivanın edası ve artqaçile icra etilmesini közde tutaraq bereketni köterüv vazifeleri etrafında geniş kolxoznik, batraq, fuqare ve orta hallı massasının diqqatını

moblize etmelidir” (XV-nci Qırım Oblast Partiya Konferensiyası qararlarından).

Bereketni köterüv istihsali vazifeleri olaraq, bir sıra agro kultura tedbirleri qayd etilmekdedir ki böylelikle 1930 senesi sarılacaq 513.500 hektar küzlük boğdaynın 499.935 hektarını Qırım’da cayrağan qrimka, nova qrimka ve koperatorka cınıs boğdaylarile saçmaq, saçuv materyallarını urluq temizleyen maşinalardan (Triyer ve ğayrıları) keçirerek bir tamam temizlemek, (kolxoz ve ayrı xozaystvalarda 617.274 tsentner urluq temizlemesi közde tutula ve urluq temizlevde mecmuıy 8877 qadar egin temizlegen maşına çalışacaq, urluq temizlev ise 45 kün qadar devam etecek. Bir dane urlıq temizlenmeden bıraqlımayacaq) bütün urluqlarını bir tamam ilaclamaq ve 10 bin hektarğa qadar küzlük saçuv yerini ma’deniy kübrelerle işlemek ve ilaxire kibi agro kultura tedbirleri ögge sürülmekdedir.

Bundan tolayı, bu sahada bütün mes’eleler bir an evel kolxoz, savxoz, köy savetleri istihsal muşaverelerinde, fuqare gruppalarında ve kolxozcılar, fuqare ve orta hallıların kenış toplaşuvlarında işlenmeli, anlatılmalı ve her kimnin bu vazifeni icra tatbiq etüv işine kirişmesi te’min etilmelidir.

Qırım x. k. soveti qararı mücibi Qırım’da 1930 senesi küzlük saçuv kulturasını kontraktatsiya işi %100 alınıb barılacaqdır.

Küzlük saçuv xozaystvası kampanyası plan ve tedbirleri yalnız çöl sabancılıq rayonlar içün diye anlamaq doğru olamaz. Her bir rayonnın şaraiti ve xususiyeti közde tutularaq ona köre işler ta’yin etilmekdedir. Böylelikle buna spesultura rayonları da daxil olmaqda ve bu rayonlarda 1930-31 senesi spesultura meydanlığı şu tarzda ta’yin etilmekdedir.

Ogorodlar 14.180 hektar ve bu cümleden devlet sektorında 6.180 h., tütün 7.250 h. Ve bu cumleden devlet sektornda 750 hektar. Yanıdan qurulacaq bağça meydanlığı 780 hektar, bunlardan devlet sektorında 580 h. Ve kolxoz koperatif sektorında 200 h. Ve 500 h. Bağça meydanlığı ve ta’mirden keçirilecek vazifeleri ögge qoyulmaqda.

500 hektarı devlet, 230 hektarı kolxoz koperatif sektorında ve 535 hektarı Yehudiy muhacirleri uçastkalarında olamq üzre 1.265 hektar da yanı yüzüm bağları meydanlığı hasıl etilmesi közde tutulmaqdadır.

İşte böylelikle spesultura rayonları köy xozaystvasında da küzlük saçuv köy xoz. kampanyası münasebetile birçoq vazifeler iş ve ğayret isteycekdir.

Küzlük saçuv kampanyası ile bağlı olaraq hayvancılıqni teraqqi etdirüv mes'elesi de turmaqdadır. “Esas i'tibarile, muvaffaqiyetile hall etmekde oldığımız zaxire problemasından sonra bizim ögimizde et mes'elesi tura ki bu mes'ele şimdiden keskin bir şakil aldı ve özinin hall etilmesini talab etmekde...” (Stalin).

Lazim yem bazası hazırlamaq tariqile (ekme piçen, silos yapmaq ve saire) hayvancılıq problemasını acele suretde hall etüvge ayrıca diqqat etmek ve cemaatlaşdırılğan hayvan sürilerini genişletmek. Kerek kolxoznın hayvan mahsulatı mal qaldıqlarından ve kerekse kolxozniklernin ve ayrı xozaystvalarının ayrı qulandıqları hayvan qaldıqlarından a'zami derecede faydalanmaq lazimdir” (XV-nci Qırım Oblast Partiya Konferensiya qararlarından). Bütün bunlar hayvancılıq inkişafına daha diqqatle yanaşuvni talab etmekde.

Böylelikle, yanından 5414 baş tuvar hayvanına malik süt firması teşkil etmekle 29 dane hayvan axurı yapıcılığını bitirmek ve cıns buğalar elde etmek. Orta Aziya'dan 2000 qadar qara kül qoçqarları ketirmek, kolxozlarda 22 qoşu yapıcılığını te'min etmek, qoşıcılıq ve yurt qoyanı inkişaf etdirmek kibi birçoq vazifeler ögümüzge daha qoyulmaqdadır ki bütün bu mes'elelernin hall etilmesi bütün quvet ve diqqatimiznin bu etrafda da toplanması ve mobilize etilmesini istey.

Burada küzlük saçuv k/x kampanyası esasında kolxoz ve sovxoz yapıcılığı kibi vazifelernin de ögümüzde turdığını aqıldan çıxarmaq hiç de caiz degildir. Zaten bu en esas vazifelerimizden biridir. Küzlük saçuv k/x kampanyasına aid bütün qarar, tedbirler, bütün kolxozlarğa, bütün köylerge ve her bir emekdar köyli azbarına yetişmeli, istihsal müşaverelelerinde, cemaat toplaşuvlarında işlenmeli ve her kim anlayaraq qanı' olaraq her cihetce hazirlik işine kırışmelidir.

Her kolxoz bu xususda öz istihsal planını tertib etmeli. Hazirlik işlerinde sos musabaqası ve udarniçestva kibi iş usulları merkez noqtanı qapatmalı.

Bütün bu vazifelernin icrası birinci nevbetde kollektivizasiya esnasında yapılğan yanlışlıq ve qıyışdıruvlarını tamırından bitirmekle, ileride türlü yanlışlıq ve qıyışdıruvlarğa qat'iyet meydan bermemek kerekligini talab ete. Aynı zamanda partiyada esas tehlike olğan sağ uklon ve “sol” qıyışdıruvlarğa ve onlarla uzlaşuvçılıqğa qarşı qattı bolşevikce küreş alub barmak kerekdir. Zaten: “Sağ uklonni ve uzlaşuvçılıqni ortadan qaldırmadan ögümüzde turğan küçlüklerni ortadan qaldırmaq mümkün degil, bu

küçlüklərni def etmeden sosializm yapıcılığında qat'iy müvaffaqiyetler elde etmək mümkün olamaz" (Stalin).

Ve orta hallılarle soyuzni daha ziyade qavileşdirmeli: Onalrğa qarşı qaba muamele ve münasebetler yapılmasına hiçbir türlü yol berilmemeli ve bu sahada yapılğan yanlışlıqlar bir tamam tüzetilmeli. Stalin arqadaş dedigi kibi "köyli mes'elesinde xataların tamırı, orta hallığa yapılğan yanlış yanaşuvdan ibaretdir".

"Biz köyde kapitalist elementlerine qarşı hücumı orta hallılarle birlikde alıb baramız, çünk, bu kibi hücum bizge ghalibiyet berebilir".

Aynı zamanda, keçen bahar saçuv kampanyası vaqtında ba'zı mehallerde ayrı emekdar xozaystvalarğa qıymet kesmemezlik kibi hallar közge çarpqan bunun ise ayrı emekdar xozaystvalarda saçuv planı icrasına bayağı aks te'siri olğan edi. Hal hazırda Qırım'da saçuvnın haman yarısını demege mümkün ayrı emekdar xozaystvalar teşkil etcegini ve alelxusus partiya ve sovet hükümeti kollektivizatsiya ötkermek ve kollektiflerge artqaçlıq bermekle yarinki kolxoznik ayrı emekdar xozaystvalarının köterilişi için de her türlü yardımlarını köstergeni hiçbir türlü aqıldan çıqarmamalıdır.

Ayrı sektorğa münasebetde mühim esele, kolxozlar ile ayrı xozaystvalar arasında münasebetnin doğru qoyulmasından ibaretdir. Bundan ötri vazifemiz: "Ayrı xozaystvalarını sıqmaq degil de onlarğa yardım köstermek ve her cihetce onları kolxozğa çekmekdir" (Yakovlef arqadaşın tezislerinden).

Nihayet burada şunu da qayd etmek kerek ki köy xozaystvası kampanyası muvaffaqiyetini köynin batrak, fuqare, orta hallı kitlesini kapitalist elementlerine qarşı qat'iy küreş oğrına teşkilatlandıruv ve mobilize etüv neticesinde te'min etmek mümkün olduğunu hiçbir daqiqa aqıldan çıqarmamalıdır. Alelxusus küzlük saçuv köy xoz. kampanyası sinfiy küreşnin keskinleşken bir devrinde ötkerileceginden bu mes'ele büyük siyasiy bir vazife olaraq turmaqdadır.

Bütün bu vazifelərni partiya yolbaşçılığı altında öz vaqtında kerek hazirlikle qarşılab almaq etrafında bütün proletar massası diqqat ve quvvetini mobilize etmeli. Şeher proletaryatının da istihsalda iş tecrube ve metodlarını köyge tökerek bu mühim siyasiy ve xozaystva kampanyanı inqilabiy temp, bolşevik energiasinen te'min ederek küzlük saçuv k/x. kampanyasını büyük muvaffaqiyetlerle müjdeleyik.

Cavtöbeli

II.

Xalifeden Sonki Şeher

Türkiye’de şimdi ticaret palatalarında birleşgen iri ve orta 15.000 ileri kelgen tüccar bardır. Bu 15.000 Türk burjuia inqilabının gegemonıdır. O cenk yıllarında orduğa kerek şeylerni bermek ve memleket içerisinde spekulasiya ile ösib çıqdı. Bu bizim burjuaziya Alman kapitalı ile sıqı suretde bağı ve Fransız, İngiliz reqabetcilerine düşmane suretde baqardı. O sabıq tütün ve yipek monopolistlerini (inhisarcılarını) körmek istemezdi. Türk burjuaziyası bu yerde kendisine haqlı edi. Memleketnin istismarını, bu işicikni kendisine yapmaq mümkün olğanda niçün ecnebiy kapitalistleri paylaşacaqdı. Tüccar, kapitalistler ayrı zamanda hem de sanayı’ kapitalistleridirler. Olardan bir çoqları sanayı’ predpriyatyeleri ve naqliyat kompaniyalarının aksiyanerleridir. İnqilabdan sonki sanayı’ burjuaziyası kendisinin ekseriyeti ile sabıq tüccarlardır, şimdi de tüccarların sanayı’ sahiblarına çevirilmeleri devam etmektedir. Kemalist hükümetinin şimdiki iqtisadiy siyaseti: Sanayı’nı propaganda tedbirleri yalnız sanayı’nın inkişafı içün doğrudan doğru yardım degil yoqsa o aynı zamadna hükümet aparatının ticaret, sanayı’ burjuaziyası ile birleşib ösmesi demektir. Velhasıl burjuaziya şimdiki Türkiye’nin tam hakimiyetli xazainidir. O hükümetnin bütün tedbirlerinde kendi ixtiyarını keçire. Memleketnin sahibi köylidir kibi milliy inqilab zamanında olğan laflar ve illüziyalar öz özi aldav ve aldatuvdır. Burjuaziya 1928 senesi ticaret palatları kongresinde ağırlıqlarını köylilerge yükleyerek sanayı’nın qorçalanmasını talab etdi. Şimdi hükümet buna doğru kete ve bu emirni ömürge keçire millet meclisi sanayı’ğa nalognın eksiltilmesinin ve oğa ligotalı şartlar altında kredit berilmesinin maqsadğa uyğun olğanını bir def’a daha tasdıq etdi. “Sanayı’nı propaganda” qanunun, esnaflarğa aid qısmı o qadar üstden tatbiq etildi ki, birçoq esnaflar ondan istifade etemediler. Esnaflarğa hükümet xadimlerine birçoq qabarlar qabdırmaq ve müesseselerde eziyet çekmek kerek oldı. Bu qanun i’lan etilgen künlerde *Milliyet* ve *Cümhuriyet* gazetaları bu qanunı ömürge tatbiq etgen hükümet xadimlerine qarşı esnaf ve zenaatkarların şikayetleri ile çubarlangan ediler. Ufaq burjuaziya, hiçbir türlü sanayı’nı propaganda qanunlarına, hükümetnin hiçbir türlü

³⁴⁵ Cemil Seydamet, “Yanı Türkiye Haqqında”, *İleri*, XII-XIII/67-68 (Avgüst, 1930), s. 9-11.

tedbirlerine baqmadan, kendi arasında pek cüz'i suretde orta ve iri burjuaziya ayıraraq mahv ola, yıqıla. Esnafların, ufaq tüccarların aşağı hükümet xadimlerinin büyük bir kısmı lümpen proletaryat, xırsız, fahişe, tilencielr saflarını toldırmaraq ta'rif etilemz şartlarda yaşaylar. 1927 senesi *Cümhuriyet* gazetasında tilenciler xususında xarakterli bir şikayet bar edi, anda: “Bu insanlar ne gezicilerge ve otuğanlarğa ve ne de alışveriş etkenlerge rahatlıq bermeyler” di. Netice qısımında muharrir tilencilik etgenlerrin cezalamaqlarını talab ete edi. Aynı gazetanın başqa bir meqalesinde “maraz menba'larının” ya'ni fuqareler yaşağan mahallelernin lağv etilmesi talab etile edi. Muharriri olarnın püsür saqlıqğa aksi vaziyetlerini tasvir eterek her cehetden o mahallernin xalqlarını söge. Türkiye gazetalarında her kün fuqarelerge hücumle tolı birçoq parçalar körmek mümkündür. Burjuaziya işçi sınıfına qarşı ne qadar sadedillik ve çekmemezlik olğanı bu parçalardan açıq körile. Ve bu “vahid asıl” Türk milleti tedrici suretde kendisinin vahid millet olğanını anlab başlay. Ketdikce bu “vahidlikni” köyliler ve işçi sınıfı kendi üzerinde daha ziyade his eteler. Kendi vaziyetinden ümüdisizlengen ufaq burjuaziya qurtuluş yolunu sıqlaşmaqda olğan öz özini oldiruvlerde “bula” aşağıda raqamlar bizge Türkiye'de seneden seneye xarab olğan, yaqılğan esnaflar, zenaatkarlar, ufaq alışverişçiler, ufaq işsiz çinovnikler kösterir. Öz özini oldiruvlerin osümi bütün faciası ile bu son yıllar içerisinde, kapital berikdiruv yıllarında, Aliy Millet Meclisi memleketinde de emekdarlarğa yaşamaqnın ne derece yengil olmağanını köstere.

Seneler	Erler	Qadınlar	Hepsi
1920	220	113	333
1921	259	140	339
1922	288	156	444
1923	453	230	683
1924	556	255	311
1925	694	308	6008

(Hayat jurnalı sene 1927 mayıs 19)

1920 senesinden 1925 senesine qadar öz özini oldiruvlerin sayısı 3 kere arta. Haqiqaten sarsıcı bir kartina.

İstanbul Darülfünin'in doktorı, Pedogog Psixolog Faxretdi Kerim bulu öz özini

oldiruvler haqqındaki raqamlarını misal ketirerek, onların seblerini alkogolizm ve ruxiy xastalıqlarda bulmağa tırışa, onların sebeblerini derenden araşdırmağa qorqaraq: “Alkogolizm ve ruhiy xastalıqlar intiharlarının inkişafında doğrudan doğru te’sir eter ve ileride de böyle bir zemin onların inkişafına uyğunluq doğuracaqdır” dey. Onın sözlerine baqqanda dinlerinin türölügi de intiharda birinci derece rölü oynaylar. O intiharlarının protestanlar arasında katolikler arasındakinden daha çoq olğan haqqında raqamlar ketire. O misal olaraq protestan Saksoniya’sını ve katolik Babariya’sını alıb bu hadisenin ictimaiy tamırları haqqında hiçbir şey söylemey, o, bu hürmetli doktorının vazifesine kirmey. Yene şu universitetnin filosofya lektörü Maks Bonakas da bu mes’elege xususında büsbütün başqa neticelerge kelerek aynı raqamlarle iş köre. O intiharnın sebeblerini, kendi fikrini sonına qadar mantıqıy neticege qadar kötürmeyerek ictimaiy vaziyetde, ictimaiy münasebetlerde köre. Her halde, insan ne qadar çoq kollektif idealle ğıdalanırsa o, o qadar da intihar ve kendisinin şahsiy yoqsullığı haqqında az tüşüne deye qayd ete.

Haqiqaten de kollektifde olğan ve kollektif ideallar içün küreşgen işçiler arasında intihar etüv halları ufaq burjuaya köre nisbeten azdır.

Kapitalist memleketlerinde işçi sınıfı şehir ufaq burjuaziyasından eyi şartlarda yaşamasa da, o kendi hayatının ağır şartlarına başqa türlü, ya’niy xozayınlerge qarşı çıqaraq realize ete. Kapitalizm dağıluv, yıqıluv ve faqirlenüv dehşetleri arasında soğuq qanlılıqla kapital birikdiruv (nakapleniye) işini devam etdire. Ve bu hareketde qarşısına ona maniy olacaq her şeyni semiz ayaqlariman taptay. Kapitalizmnin qanunı böyledir. Burjuaziya Türkiye’de kendi ğalibiyetini, qara franklar kiyinerek, foksrotle keyflenerek zengin donatılğan zallarda, balalarda bayram ete. Türkiye’nin yanı burjuaziyası kendi axlaqları ile İngiliz, Amerikan ve ilx. kibi kendi qardaşlarından zerre qadar eyi degildir. Parağa qarşı açközlilik, yanı Türkiye’nin burjua axlaqlarının esas ve menba’ları işte budır. Son vaqıtlarda memleket sanayi’ kampanyalarında körilmekte olğan dolandırıcılıqlara ve aşāğı hükümet xadimlerinden, xazineni xırsızlap ve en aşāğı qimetlerge köyli topraqlarının son derece büyük meydanlarını satın alğan Bahriye Ministri İhsan Bey’ge qadar rişvet aluv prosesleri ile tolıdır. Bu ministrni bir xırsız, caniy olaraq degil de, tesadufiy olaraq qabahat işlegen “ğarib” adam olaraq muhakeme etdiler. Şimdi Türk matbuatında Millet Meclisi’nin muraxxasları (deputatlar) alışveriş etebilecekleri xususında da’va kete. Bu mes’ele xususında menfiy fikir beyan etken

Cümhuriyet gazetəsi muharriri Yunus Nadi'nin üstine bütün "adaletli insanlar" qudurmışlar kibi hücum etdiler və Yunus Nadi'nin nazariyesində sılaq bir yer qaldırmadılar. Olar, alışveriş etməsinlər demək ne demək? "Bu adaletsizlikdir" dedilər. Deputatqa tiymeyuv zirhi altında (neprikosnovennosti) burjua deputatları yaxşı spekülasya yapalar. Hazır ki Türkiyə'nin axlaqı işe böyledir.

İctima'iy zıddiyetlər (akisliklər) bazası üzərinə daha medeniy və siyasiy cihətdən inkişaf etməgen, reformizm ağuvı ilə ağuvlanmağan, işçi sinfı ilə yanı Fabrika və zavodlar, demiryollar ösmekdeler. Türkiyə'de hazır ki momentdə reformizm içün zəmin gəyət kelişiksizdir və işçi sinfı umumiyyətlə sağlamdır. Türkiyə'nin iləridə olacaq xozaini işçi sinfı ilə və şimdiki xozayini, burjuaziya arasında ciddi çarpışmalar labiddir. Məşhur Türk şairi Memed Emin'in 1927 senesi *Hayat* jurnalında dərc edilən məqalesi maraqlıdır ki, bu məqalesində Türk sənayi'nin inkişaf perspektifi təsvir etilə. O: "Bizim iqtisadiy siyasetimizdə bir iki yol ilə kətebiləriz. Birinci yol, cənəbiy kapitalını bizgə iri sənayi' meydana kətmək içün naqilci vəzifəsini körgenlərə, ya'niy bizim kapitalistlərimizgə ligotalar bərv və onların işlərini yaratuvdur. İkinci yol, emekdarlarını birlikdə və koperativlər etrafında təşkilatlandırmaq və olarğa tış məmleketlərdən aqmaqda olğan kapitalğa buyurmaq imkanını bərmək və onların, kəndilərinin kapitalist olmalarına yardım etmək və bu əsas üzərinə bizim iri sənayi'ımızı qurmaqdır. Eger birinci yol ilə kətilirsə o vaxt mutlaqə iki sinf meydana kəli və bu iki sinfin küreşi ictimaiy nizamını (quruluşunu) bozabilir. Avropa'da niçün dərs almamalı, bu xatalıqlı hadisəgə 2 sinfin küreşinə niçün yol biraqmalı? Hazırkı vaxtda Türkiyə'nin qüvəti bu küreşnin yoqlığındadır? O dəvəm etərek, şimdi biz emekdarlarını koperativlərə birləşdiruv sahasında birtəqim nəticələr əldə etdik. Məsələ, Smirna vilayətində bəylə koperativlərinin banklərdə saqlı kapitallarının mıqdarı 31.420 lira təşkil etməkdədir" dəy.

Daha sonra o həkumətdən aynı safdilliklə bütün emekdarlarının ziyalandırılmalarını və "kollektivizm" ruhında tərbiyələnmələrini talab ete. Nəticədə o: "Ufaq sənayi'cıları (mında əsnaf və sənətkarlar nəzərdə tutıla) və egincilərin birləşdirmək və bu yol ilə iri sənayi'nin və bizim məmleketimizdə egincilikni inkişaf etdirmək içün həkumət hər şeyini yapmalıdır. Həkumətin bu şəkil siyaseti və fa'aliyəti Türkiyə'ni iqtisadca yuxsekge köterir, sinfiy mübərəzə içün hər soy zəminni yoq etər" dəy. Biz Memed Emin Efəndi'nin "insaniyyətpərvanə" məqalesindən bu sitatını şunun içün

ketirdik ki bu ufaq burjuaziyanın ezginliğini, sınıfıy küreşler qarşısında qorqaqlığını köstermekde olğan xarakterik bir dokumentdir.

Burjuaziya dünyasında, ister istemez kelmekde olğan furtınanı yoğaltmaq için yapılgan bir soy xayaliy “sosyalizmdir”. Kapitalizmnin inkişafı ister istemez burjuaziya ve proletariyatnın çarpışmasına alıb varacaqdır. Memed Emin Efendi ve oğa benzerlerrnin hiçbir türlü qorqaqcasına teoriyalrı kapitalistlerge işci sınıfının teşkilatlı hücumını toqtatmağa qadir degildir. Bu küreş başladı ve hiçbir daqıqa toqtamadan devam etmektedir. Türkiye hazırğı mamentde 100.000 dane naqliyat ve sanayi’ işçilerine malikdir. İşçilerin kapitalistlerge qarşı çıqış yapmaları sirek körilgen hallardan degildir. Böyle çıqışlar, masterlerni ve köz eticilerini ayrı direktorlarını, hatta fabrika zavod sahiblerini döğüv şeklinde ekserya teşkilatsız xarekter taşımaqdadırlar. İşci sınıfının teşkilatlanuv yolına hükümet tarafında aşıkare suretde büyük enerjiya ile zorlı manialar qoyılmaqdadır. İşçilerin, teşkilatlanuv haqqındaki ufaq bir ımtıluv bile işci sınıfı vekillerini, mahkeme prosesleri ve uzaq senelerge habsge qapav, acıvsız ta’qibler ile neticelene. Emek haqqının azlığı, 10-12 saatğa barğan iş küninin uzunluğu bir tarafda tursın, qoşma olaraq ba’zı fabrikalarda işçilerge qarşı sopa ve yumruq da qullanıla. 1928 senesi İstanbul şeerinde “xepke” fabrikasında işçilerge, bilxassa qadın işçiler ve balalarğa qarşı sopa qullanıla. Fabrika ve şaxtalarda hiçbir türlü emekni qorçalanuv texnikası yoq. Köyli mıqdarda qaza ve baxtsizlıqlar olmaqdadır. 1928 senesi, Balye şaxtalarından birisinde çıqğan yangından son, içerisinde tütün dım turğan vaqıtta, adminstrasiya, şaxtağa enmeknin hayat için büyük tehlike teşkil etgenini kördiği ve bildiği halda, her halda işçileri işden çıkaruv tehdidi altında şaxtağa tüşmeye mecbur etdi. Biraz vaqıtdan sonra oradan üçüsini ölü, beş kişini ise yaralı oldıqları halda çekib çıqardılar. Bu vaqiadan sonra hatta *Cümhuriyet* gazetası şaxtalar adminstrasiyasının işçilerge qarşı ğayrı insaniy muamelede bulunğanını i’tiraf etmege mecbur oldı. Hazırkı Türkiye’nin sanayi’ predpriyatıyeleri ve şaxtalarında böyle hallar az degildir. İşçilerin bütün şikayetlerine qarşı hükümet idareleri saır qalmaqdadırlar. Onlar işçileri körmek ve eşitmek istemeyler. Ştraflar ise işçilerin emek haqqının büyük bir kısmını yutmaqdadırlar. Bir işçi *Cümhuriyet* gazetasına: “İstanbul tramvay kampanyası açıqdan açıq kendi işçilerine ştraflar, yukledikten ma’da işçiler için naqliyat tarifleri qarardan ziyade artıra deye yaza. O “bu yollarda kendi ömürlerini mahv etmekde olğan işçiler bir

vaqıt kelir de kendilerine qarşı bu kampanya tarafından adaletli muamele körirler deye tüşünemiz” dey. Tabi’iy bu kampanyaların kelecekdeki “adaletlilikleri” haqqında xayallanuv az degildir. Lakin hayat durmadan işcige, onun ne sanayi’ kampanyalarından, ne de büyük Türk milletinin “vahid”liğini i’lan etgen milliy hükümetden hiçbir vaqıt, hiçbir türlü qurtuluş ve yardım körmeyeceğini isbat ete. Şimdi ne işcige, ne de köylige milletin “birliği” haqqında söylemek kerek olmay. Son vaqıtlarda işciler vaqıt vaqıt teşkilatlı ve birlikli çıqışlarda bulunıb başlaylar ki bunu işcilerin gayet büyük çıdamlılıq ve erlik kösterdikleri Adana’daki terki xızmetleri son derece aydın olaraq isbat etdi.

C. Seydamet (Sonı bar).

YAŞ YAZICILARIMIZĞA³⁴⁶

Bu son devirde bizim Qırım emekdar yaşlığının edebiyatqa doğru ınıluvu ve birçoq arqadaşlarımızın çeşid temalarda şır ve manzumeler ilx. yazdıqları köze çarpmaqdadır.

Lakin yazılğan yazıları her cihetden doğru (texnika ve mefkürece) deb tüşünilse yanlış olur, çünki sınıfi küreşin en canlı bir devrinde ya'niy kulaknı sınıf olaraq ğayıb etüvde, her cebhede öldigi kibi bu edebiyat cebhesinde de qattı sınıfiy küreş devam etmekdedir. Onın içün bizim bütün sovet grajdanlığının xususan ögde giden komsomol ve işçi sınıfının yolbaşcısı olğan fırqalı arqadaşlarımızın her küngi çıqmaqda olğan gazeta ve jurnallarımızın, ziyadesile ufaq edebiy ve siyasiy risaleleri közden keçirmelerini ve her sözine ve her cümlesine tenqidi közle yanaşaraq qiymet kesmeleri ve şübheli yerlerini jurnal ve gazetalar vastasile tenqid etmelerini layıqlı saymaq degil de, gendilerimize borçlı saymamız lazımdır. Çünki bu devirde sınıfiy duşmanğa lazımlı darbeyi endirmekte olğan işçi sınıfı ... bizim edebiyat işlerinde hiç közden qaçırmayaraq teşkilatlı bir suretde emekdar massasının kontrölligi eksilmemesine, aksine olaraq proletar kütlesini bu mes'elenin etrafına celb etmek ve çeşid yollar vastasile meraqlandırıp teşkilatlandırmamızı devir bizden isteydir. Bunun yolları da pek çoqdır mesela: Kr. APP. Edebiyat tögerekleri çeşid işçi klubları, köy kütübxaneleri, qızıl köşeler ilx. yanlarında, lakin bizde daha geniş ma'nada böyle kruzoklar ilax. yaşasa da, kendine proletar massasının öginde lazımlı yeri daha qazanamağandır. Birçoq arqadaşlarımız bu yaşağan krujokların ne içün yaşadığını ve işlerinin ne vaziyetde olduğından xaberleri yoqdır. Elbetde işin böyle geniş kitleyi etrafına celb etalmadığının birçoq teşkilati sebepleri de bardır, bunun ayrı ayrı sebeplerine toqtalmayaraq bir sözden bizim bu edebiyat işlerle (yaxud yeterlik derecede) meraqlanmadığımızı qayd etmek kerekdir. Şimdi ayrı ayrı mes'eleler üzerinde toqtalayıq:

1- Bizim artda qalan bir noqtamız olsa o da tenqitci arqadaşlarımızın az olmasile beraber, yazıcı arqadaşlarımızın, yapılğan tenqida ve körsetilen eksikliklere pek tez canlarının ağırması, hatta tenqid etib yazan arqadaşa, onın şaxsiyeti bardır ilx. kibi yürütülen sözleri, ekinciden de kösterilen eksiklikleri kendilerine qabul etmeyüv xastalıqları, hatta ba'zı arqadaşlarımızın, tenqiddən son yazmaqdan vaçkeçdikleri bile

³⁴⁶ Caltır, "Yaş Yazıcılarımızğa", *İleri*, XII-XIII/67-68 (Avgüst, 1930), s. 12-14.

körölmekdedir.

İşte boyle tenqidcilige doğru nazarle baqmayuv, bükünde proletariyatın ve onun yolbaşcısı olğan komunist fırqasının bütün yapğan işleri sağlam bölşevik tenqidi tibinde alınıb barıldığını bunun kibi arqadaşlarımızın daha keregi derecede körüb olmadıqlarını körsetmekdedir. Ekincide de böyle arqadaşlarımızın, lazimi derecede bizim şimdiki rekonstruksiya devrine kendilerini uydıralmadıqlarını açıqdan açıq kösterib turmaqdadır.

II- Şimdigi devirdeki emekdar yaş yazıcıları şöyle bir qısımlarğa bölmek mümkündür: Birinci grupp arqadaşlar, işçi yaşavile az ve yaxud çoqca tanış olub, mefkürece sağlandırlar. Ekinci grupp arqadaşlar ise emekdar (faqır, batrak yaxud orta hallı) balaları olub kendini işçi yaşavle qısa bir suretde gezintiler ve yaxud bir eki ay çalışuvile tanış olanlardır.

Üçüncü grupp arqadaşlar ise tamamilə eki yaşavida lazimi derecede akis etdirib olmağanlardır.

Şimdi bu arqadaşların mefküre (idiologiya) cehetlerine keldikde umumiyyetle alğanda bu yuqarıda söylediklerim grupp arqadaşlar mefkürece sağlam olub, yazdıqları eserleri de emekdar massasının komunizm ruhında terbiyelenmesine xızmet qaçırmamalıdır ki, bizim yazıcı arqadaşlarımızda daha birçoq yetişmemezlikler vardır.

I-den kendilerini lazimi derecede edebiy eserlere tanış etib olalmayuvları (ekseriyetle Rus ve yaxud digər milletlerin dillerinde olğan edebiyat ile ğayet az tanış olmalarıdır).

II-de edebiyat sahasında çalışğan arqadaşlarımızın birtaqımlarının hatta komsomol oldığı halda bile, siyasiy cehetden bilgilerinin az olduğu köze çarpmaqdadır. Bu mes'ele ğayet ciddi bir mes'eledir, çünkü yazıcı başladığı eserinde olacağı bir tipge, akis etdirecegi bir devire lazimi siyasiy, iqtisadiy ve ictimaiy qiymet kesib olamazsa, yazdığı şır yaxud manzumeleri her ne qadar inqilabiy sözler ile yazılsa da ya'niy komunizm, sosyalizm, inqilab, çar hükümetinin söğöv, kulaknı sınıf olaraq ğayıb etmek ve şehir nepmanlarına qarşı çeşid fikirler olsa da, eserin başında şu devirge doğru qiymet kesilmediginden ve şo künnin iqtisadi, ictimaiy, siyasiy cihetleri eyice temelinden öğrenilmediginden ve Marksizm-Leninizm metodları ile keregi kibi qiymet kesilmediginden bize zararlı bir eser olaraq çıqadır. Onın için her yazıcı, Leninizm, Marksizm silahı ile keregi kibi silahlanması lazimdir. Ekinciden de yaşadığı mühiti devire

eyice bilmelidir.

Şimdi kaç söznen yazıcı arqadaşlarımızın birçoqlarının (rekonstrüksiya) devrine özlərini ne derece uydırıb oldıqlarını qayd etmək isteymiz. Yuqarıdaki kösterdigimiz ba'zı bir yetişmemezliklerden de körilib turmaqdadır ki, yazıcı arqadaşlarımızın birçoqlarının, daha kendilerini yeterlik derecede bu devirin istegine uydırıb olmadıqları duyulmaqdadır. Çünki: Bir qısım arqadaşlarımızın yazmaya mevzu tapmayuvları, ekinciden de ekseri yazılan parçaların keçmiş xatırlavları. Mesela: Ekseriyetle yazıcı arqadaşlarımız tarafından alınan serlevhaların 1921 senesi açlığı ufaq burjuaziya qahramanlığı, qızğa qarşı sevgi ilx. mevzular üzerinde yazdıqları köze çarpmaqdadır. Lakin bizde yanı yanı mevzlar pek çoqdır: Mesela şehirde sanayı'nın ösmesi, xususi ağır sanayı'nın körülmemiş bir temp ile ösüb köy xozaystvası ösmekle beraber, ufaq xozaystvalardan yanı sosyalizm basamağı olan kolxozlar, komunalar meydana kelmesi, ekinciden de ekonomikanın ösmesile emekdar kütlesinin, yaşavının (bıyt) türlenmesi siyaseten ve medeniyetce emekdar kütlesinin ösmesi, onların mefkürece sağlamlaşdıqları ve komunist fırqasının yolbaşçılığıle işçi hükümetinin ögine sınıfı duşmanımız olan kulakları sınıf olaraq ğayıb etmək doğub çıqdığı ilx ilx. xusurlarda yazılması mümkün ve devirmiz bizden bunu isteydir.

Bu yerde sonı qayd etmək lazımdır ki, bir yazıcı quyuqda qalmamağ için şo künnin, kidişatıle güzel tanış olaraq öz yazılariman massanı sosyalizm yapıcılığında ilerige doğru çağırmaq ve ona entüziizm bermek kerekdir.

O vaqt o yazısıman bizim kidişatımızğa ve her küngi çıqmaqda olan yanı yanı qararların ömürge keçirilmesine bir yardımcı olub turar. Akis taqdirde ise quyuqda qalır ve her küngi ösmekde olğan sosyalizm quruluşına yanı yanı taşlar qoyuvda onun iştiraki olmaz.

Ekinciden de: Yazıcı arqadaşlarımızın tip saylavları sırasında biraz toqtalmaq lazımdır: Yuqarıda söyledigimiz parçaların serlevhalarından da ma'lümdür ki, birçoq yazıcı arqadaşların aldıqları tipleri yene de bizim şimdiki devri aks etdirib olamayuvlarıdır.

Bu tip saylav işi bizim yazıcıların ögine bögüngecek keregi ehemmiyeti qazanğanı yoqdır. Onın için, yazıcıların bu cihetge nazarlarını artdırmaları kerekdir. Şimdi qısqadan da yazıcı arqadaşlarımızın kendilerinin ögine yazmaq istedikleri maqsadı qoyuv

mes'elesini: Birtaqlım şairlerimiz yazdıqlar şiirlarının içinde bir maqsadla söylenen eki cümleinin de tapmanın çaresi yoqdır.

Şiirnin içinde her türlü inqilabiy siyasiy tasviri de körilse de, bizim emekdar massasının bekledigi edebiyat zenginligi ile sırlanğan siyasiy, iqtisadiy ve emekdar kitlesinin hayatını köstergen fırqanın ve hükümetin qararlarını akıs etdirgen belli başlı bir münderice tapmaq ğayet zordır. I- Bu halın fikrimce baş sebebi bizim yazıcılarımızın, mündericeyi unutıb şekil artından çapmalarından ileri kelmekdedir. Hatta öyle hallar körilmekdedir ki, şiirların satırlarının sonlarını uydırmaq için hiçde de qullanılğan ve türlü ma'nası olmağan çeşid sözler icad etdikleri de köze çarpmaqdadır. Elbetde böyle şeylerge ileride lazimi otdor berilmesi lazimdir.

Şimdi qaç sözle taqlidcilik xususında aytayıq. Elbetde keregi mıqdarda taqlid etmek bir arqadaş diger arqadaşın şiir yaxud manzume yazı texnikalarından faydalanıb yazuv tabiiy doğru olıb çıqardı. Lakin, bizde ise birçoq arqadaşlarımız öyle yapmayaraq doğrudan doğruya digerinin yazuv yolını taqlid etmekle onın mündericesinde diger sözler ile taqlid etmekdedir böyle arqadaşlarımızın sayısı az degildir. Onın için, ileride yazıcılarımız böyle hallarda kerek diqqatı bermeliler.

Şimdi xülasa olaraq şunu söylemek lazimdir. Elbetde bizde edebiyat ösmi demek, qat'iyen yanlış bir fikir olırdı. Lakin şunu qayd etmek lazimdir ki, bizim edebiyatın ösüşü bizim diger cebhedeki ösüşlerden geride qalmaqdadır. Onın için, yazıcı arqadaşlarımız diger arqadaşların yardımını ile bu cebheni de ösdirmek lazim olduğunu xatırdan çıqarmamalıdır.

Caltır